FILOLOGIJA 33, Zagreb 1999

UDK 811.163.42'04:801.82
Izvorni znanstveni članak
Primljen 6. XII. 1999.
Prihvaćen za tisak 17. I. 2000.

Dragica Malić
Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
Strossmayerov trg 2, HR-10000 Zagreb

NEPOZNATI STAROHRVATSKI LATINIČKI RUKOPISI ŠIBENSKOG SAMOSTANA SV. FRANE

U radu se objavljuju i jezično komentiraju dosad nepoznati starohrvatski latinički tekstovi zapisani u latinskim srednjovjekovnim kodeksima šibenskoga Samostana sv. Frane. Pored općepoznate *Šibenske molitve* u tim se kodeksima nalaze još tri starohrvatska latinička zapisa: 1. prve četiri Božje zapovijedi s tumačenjem, zapisane rukom Pavla Šibenčanina; 2. dvije strofe osmeračke molitve sv. Margariti; 3. najstariji dosad poznati zapis hrvatskoga prepjeva latinskog himna *Dies irae — Sudac hoće gńivan priti*.

Slijedom bibliografskog opisa rukopisa knjižnice šibenskoga konventualskog franjevačkog Samostana sv. Frane iz pera Krste Stošića (1933) autorica je ujesen 1998. uz susretljivost samostanskoga knjižničara patera Željka Lončara pregledala sve kodekse koji prema navedenom knjižnom opisu pripadaju 14. i 15. stoljeću. Napomene o hrvatskim tekstovima također pripadaju navedenom opisu[1], samo što dosad nitko u hrvatskoj filologiji nije na njih obratio pozornost. U pregledanim kodeksima nisu nađeni nikakvi novi hrvatski tekstovi osim onih što ih je zapazio Krsto Stošić, a to su: 1. deset osmeračkih distiha nedovršene molitve sv. Margariti na posljednjem listu dodatka (6v) u kodeksu br. 8 s nekoliko tumačenja hrvatskih riječi na susjednoj unutrašnjoj strani stražnje korice kodeksa; 2. najstariji dosad poznati hrvatski prepjev latinskoga himna *Dies irae — Sudac hoće gńivan priti* na posljednjoj strani (78v) kodeksa br. 20; 3. prve četiri Božje zapovijedi (zapravo tri i početak četvrte) s tumačenjem na stranama 96v—98r u kodeksu br. 57 (kratica: BZ), zapisane rukom Pavla Šibenčanina, koji je u kodeksu br. 11 zabilježio poznatu *Šibensku molitvu*[2] (kratica: ŠM), a poznat je i kao zapisivač *Cantilene pro Sabatho* (kratica:

[1] Stošić 1933: 27,33—34,48.

[2] Milčetić—Milošević 1911; Malić 1973; Vončina 1975.

CS) iz kodeksa Mađarskog narodnog muzeja[3], koji je očito nekad također pripadao šibenskom samostanu. I to je zapravo najveće otkriće ovoga istraživanja: treći po redu hrvatski zapis zapisan rukom ovoga šibenskog samostanca latinaša, čija se djelatnost raskriva iz njegovih latinskih zapisa (propovijedi, teoloških tumačenja, osobnih i samostanskih bilježaka) u ostalim kodeksima istoga samostana. To je jedino poznato ime iz hrvatske srednjovjekovne latiničke književnosti, doizduše ne autorsko, nego zapisivačko, sve do Rabljanina Matija Picića, koji je 1471. zapisao *Rapsku pjesmaricu*.[4] Ti zapisi pokazuju da je uz svoju temeljnu latinsku i latinašku djelatnost Pavao Šibenčanin pokazivao trajan interes za književno stvaranje na hrvatskom jeziku, zapisujući tekstove koji su pobuđivali njegovu pažnju.

U ovom ćemo prikazu krenuti (vjerojatnim) kronološkim redom zapisa, a ne po knjižničkom broju kodeksa u kojima su zapisani. Tako na prvo mjesto dolaze zapisi Pavla Šibenčanina, čija se djelatnost u okvirima šibenskoga konventualskog samostana odvijala posljednjih desetljeća 14. stoljeća – od 1364., kada se spominje kao lektor[5], do 1399., kada se spominje kao gvardijan samostana[6]. Za kodeks br. 8, u kojem je zapis o sv. Margariti, u Stošićevu se opisu šibenskih rukopisa ne kaže iz kojeg je vremena, nego samo da mu je pismo gotičko. Dio od šest listova u kojem je hrvatski zapis naknadno je dodan pri uvezu. Treći je list toga dodatka ispisan rukom Pavla Šibenčanina (latinski zapis), a i ostali bi zapisi u njemu prema pismu mogli potjecati otprilike iz istoga vremena, dakle s kraja 14. stoljeća. Za kodeks br. 20 Stošić navodi da mu je pismo iz početka 15. stoljeća. Zapis prijevoda *Sudac gńivan...* na posljednjoj je strani kodeksa, pisan drugom rukom, i možda je i mlađi od glavnine kodeksa.

1. *Božje zapovijedi* zapisane rukom Pavla Šibenčanina

Za kodeks br. 57, koji sadrži 104 lista papira i nekoliko pergamenskih listova, naknadno zajedno uvezanih, a u kojem se na str. 96v do 98r nalazi navedeni zapis, Stošić kaže da pripada 15. stoljeću, bez pobliže vremenske oznake i bez obrazloženja navedene datacije, uz napomenu da je »gotsko [...] pismo većinom vrlo slabo«. Kodeks sadrži latinske propovijedi za nedjelje, a pisalo ga je više ruku, od kojih je jedna ona fra Pavlova, što prije govori o kraju 14. stoljeća. Jedna je od mana Stošićeva opisa što nije slijedio ruke zapisivača, koje često sadrže datirane bilješke, kao primjerice Pavlovi zapisi, pa njegove datacije nisu uvijek neprijeporne. Kako se radi o zapisu već poznatog zapisivača, bit će za-

[3] Hadrovics 1984.
[4] Fisković 1953.
[5] Milčetić–Milošević 1911:591–592.
[6] Bilješka na str. 21v kodeksa br. 18 (Stošić 1933:33).

nimljivo promotriti koliko se taj zapis grafijski i jezično slaže sa *Šibenskom molitvom* i *Cantilenom pro sabatho*, a u čemu se od njih razlikuje. Stošić daje pokušaj transliteracije prve zapovijedi uz napomenu da su »ostale tri malo jasne«. Kao što će snimke pokazati, to baš nije točno, premda u čitanju i toga, kao i svakoga starog teksta, ima nezaobilaznih problema i teško rješivih ili nerješivih mjesta, koja ostaju problem za dalja istraživanja. Pomoć u rješavanju nejasnih mjesta u tome i u ostalim ovdje razmatranim zapisima dugujem stručnjaku za latinsku paleografiju dr. Jakovu Stipišiću. Ipak, i uz njegovu pomoć neki su segmenti teksta ostali problematični. Na njih će se upozoriti u bilješkama uz tekst. Neke pogreške i nejasnoće ukazuju na to da je naš zapis prijepis s ranijega latiničkog predloška, koji je najvjerojatnije nastao prevođenjem s latinskoga ili talijanskoga. Jedna drugačija verzija Božjih zapovijedi poznata je iz dubrovačkoga ćiriličkog *Libra od mnozijeh razloga* iz 1520.[7], ali nam ona zbog svoje različitosti ne može pomoći u razrješavanju naših tekstoloških (smislovnih) dilema. Očito su uz tekst samih zapovijedi pojedini svećenici/teolozi dodavali različite eksplikacije. Radi usporedbe, navest ćemo dubrovački tekst uz Šibenčaninov.

1. 1. Tekst *Božjih zapovijedi*

Tekst se donosi u transkripciji uz reprodukciju originala.[8] Radi obilježavanja primjera u kasnijoj raščlambi tekst se najprije donosi u originalnim recima, koji su označeni brojevima za svaku pojedinu stranu. Zatim se tekst donosi u normalnom diskursu, bez bilježaka i ikakva popratnog aparata. U bilješkama se uz prvo čitanje donose sve neobične grafije za pojedine foneme kao i pogrešna grafija pojedinih riječi.

1. Parva zapovid jest: Ne jimij vele bogov. To će reći:
2. Jedinomu se Bogu pokloni. Ne položi tvoga ⟨96*v*-1⟩
3. ufanja, ni služi, ni se pokloni ne veće meni,
4. ki jesam tvoj Bog. Zâč[9] oni ki pokladaju svoje
5. ufanje ali se ufajut navlašćim zakonom
6. u stvorenje, čine protivu sej zapovidi i sagrišaju[10]
7. smartnim zakonom tako kako su oni ki se klańaju[11]
8. idolom, cine ńih boga u stvorenji. Protivu sej
9. zapovidi čine vsi oni ki veliko ļube ńih bogac-

[7] Vidi: Rešetar 1926:208 id.

[8] Za prekrasne fotografije ovih šibenskih tekstova (koje se ovdje, nažalost, reproduciraju u crno-bijeloj tehnici) zahvaljujem ljubaznosti uprave Gradske knjižnice »Juraj Šižgorić« u Šibeniku.

[9] Kao dugi samoglasnik obilježava se onaj što je u originalu označen udvojenim grafemom.

[10] Graf. *fac'fayu*.

[11] Graf. pogr. *clanoyu*.

10. tvo i blago od slave vsega svita ili ku godi
11. rič zemaļsku. Zâč u riči mimohoje i tašće
12. pokladaju ńih sârca i ńih ufanje, da zabi-
13. vaju ńih stvoriteļa, ńih Boga i ńih[12] Gospodina,
14. ki vsa dobra jest stvoril i dal na našu službu.
15. Zato mu jimamo vsi služiti i zahvaliti i č-
16. tovati svarhu vsega takŏ kako nâs uči
17. parva zapovid.

18. 2ª zapovid jest: Ne primi Boga tvoga[13] utašćad.
19. To će reći: Ne priseži brez dobre riči i brez
20. dobra računa. Takoje govori naš Gospodin Bog
21. Isukarst u vanjelji da se človik ne klne

(97r-2)
1. nebom ni zemļom ni jinim stvorenjem. Da u dobru
2. rič i pravdenu more človik zakleti se
3. brez griha[14]. Kako je u sudu, gdi človik
4. pita rotu od jistine zvanka suda skozi[15] rič[16]
5. dostojnu i vele dobru i pravdenu. Onim
6. zakonom jima[17] [se](?) dostojna rič[18] priseći. Zato
7. ki priseže svojim namišļenjem krivo, on se
8. spriseže i čini protivu sej zapovidi. A čini se
9. tako razumiti kada priseže namišļenim zakonom
10. i sa odpravļenim[19] zâč takova priseža[20]
11. protivu[21] svojeju[22] sumńi[23] (?). Zâč on ki priseže

---

[12] Graf. *ynig.*

[13] Graf. *tuoya.*

[14] Graf. *g'ſha.*

[15] Graf. *ſcºſi.*

[16] Graf. pogr. *rich.*

[17] Graf. *vna* (?) vjer. greškom u prepisivanju s latiničkog predloška umj. *yma.*

[18] Graf. *rich.*

[19] Graf. *odpraulengim* s *l* = *ļ*, a *ng* = *n*, kako se nalazi i u nekim drugim latiničkim spomenicima, primjerice u *Vatikanskom hrvatskom molitveniku* (na temelju vlastita uvida). Manje je vjerojatno čitanje: *odpravļenjem* s pogr. *i* umj. *e.*

[20] Graf. *p'ſeſa* može se čitati i *priseza.* U AR XII dolazi imenica *priseza* s potvrdom iz Bernardina i napomenom da je pogrešno umj. *priseža* (ukoliko se u Bernardina razlikuju z i ž — op. D.M.), a s.v. *priseža* potvrde su iz Mikaljina, Della Bellina i Stullijeva rječnika i iz N. Ranjine.

[21] Graf. s kraticom za *pro* i pogr. *g*: *p(ro)tigᵘu.*

[22] Graf. *ſfoyegu.*

[23] Graf. *ſūńi* — s titlom u obliku ravne crtice, koja se proteže s *u* i na naredno slovo.

12. pravo svojim namišļenjem, ko priseže za ničje[24] (?)
13. ili za hud račun, a ne priseže zloćudnim zakonom
14. ni s kletvami, ko za lahku voļu sagriša od-
15. pušćenim zakonom, to užanca jest vele
16. nasrićna[25] i more dobro vratiti se u grih
17. smartni ki se ne čuva. On ki se klne gardim
18. zakonom Bogom ili svetimi, ali ńih ne pomni,
19. ali ńih klne, ali ča[26] človik nima riči[27],
20. sagriša smartnim zakonom. I ne more jimiti
21. računa kim bi se mogal skužati. A on ki
22. veće čini, veće sagriša.

1. 3ª zapovid jest: Uspomeni si[28] da svetiši dân od sobote, ⟨97*v*-3⟩
2. ku Židove zovu sobota. Sobota našim zakonom
3. hoće reći pokoj. Zâč Bog počinu sedmi dân
4. oda vsih dil ka Bog biše učinil i stvoril u šest dân.
5. Zato Bog nam zapovidi počinuti sedmi dan:
6. da ne činimo nijedno dilo od onih ka[29] moremo
7. učiniti čriz[30] šest dân težatnih od onih od nediļe.
8. Su zapovid splnuje duhovnim zakonom vsaki človik
9. ki čuva va svoju moć od svoje sumńe, skozi Bogu
10. služiti većim zakonom svetim. Su zapovid
11. ne more čuvati duhovnim zakonom ki čuje va svojoj
12. sumńi[31] grih smartni, ako ga[32] ne ispovi i ne očisti.
13. Zâč takova sumńa[33] ne more stati s mirom dokola stoji

---

[24] Graf. *ſanicge*.

[25] Vjer. pogr. graf. umj. *neſrigna*. U AR VII, s.v. *nasrećstvo* potvrđena je imenica *nasrićstvo* iz Kolunićeva zbornika, uz pitanje nije li možda greška umj. *nesrićstvo*. Isto se pitanje postavlja i ovdje, ali svakako primjer treba imati na umu pri daljim istraživanjima. Stoga ga i ostavljamo u tom liku u transkripciji.

[26] Graf. *ça* može se čitati i: *ka*.

[27] Graf. *riçhy*.

[28] Graf. *Vſpomeniſi* — *ſi* možda pogr. umj. *ſe*.

[29] Graf. *q* s poluoblom titlom.

[30] Graf. *criſ* može se čitati i: *kriz*, ali je ipak vjerojatnije čitanje *čriz*, što je vjer. prijevoj (**krězъ* > *črězъ* > *čriz*) prema *kroz*. U AR II, s.v. *črez* potvrđeno je *čriz* (iz Lucića i Albertija), a u ARV dolazi natuknica *krez* (s potvrdama iz narodnih pjesama ugarskih Hrvata).

[31] Graf. *ſûmi*.

[32] Graf. *Acoca*.

[33] Graf. pogr. *ſûpna*. — Za *p* ipak usp. AR XVI, s.v. *sumplati se* 'pričiniti se' s dijalekatskom potvrdom iz Bara.

14. u takovi stanji u misli od sobote, ku čuvaju
15. Židove po starom zakonu. Je naredila Sveta crikva
16. čuvati i svećevati nediļu zâč u takov dân
17. uskar[s]nu od smarti nâš Gospodin Bog Isukarst.
18. Zato ju jimamo čuvati svetim zakonom i biti u pokoji
19. oda vsih dil ka človik more učiniti čriz nediļu.
20. A varhu vsega se jima človik čuvati od dil od
21. grihov. Zâč kada Bog nam zapovidi čuvati i uzdar-
22. žati se od činenja dil ka sû plodna tilu, većim
23. zakonom nâm razum branit[34] da ne či[ni]mo[35] dil od tašćadi,

⟨98r-4⟩

1. ka su u sagrišenje Bogu i osujenje naših dûš,
2. tako kako je grih od garla i od bluda, i je
3. grih od balânja i jine tašćadi. Vsu nediļu
4. jima človik stratiti u sveta dila duhovna na služ-
5. bu Božju i misliti[36] o svojem stvoriteļi, moliti za svoje
6. grihe i uzdati hvalu Bogu od ńegovih velikih[37]
7. dobrôt i splniti dilo od milostinje *id est eleemosynae*[38].
8. Ovih človik ne more misliti toliko plnim zakonom
9. skrozi svoje jine čini čriz vsu nediļu. A on ki
10. razbija nediļu ili jine svete blagdane ki su
11. narejeni Svetom carkavju sagriša[39] smartnim
12. zakonom i čini protivu zapovidi Božji[40], ne veće
13. skrozi nike potribe ke su pušćene Svetom carkavju.
14. A sagriša veće smartnim zakonom u nediļu i u blagdane
15. on ki čini grisi ili jina dila od tašćadi ka sû
16. protiva Bogu. Se tri zapovidi nâs narejuju
17. koliko g Bogu navlašnim[41] zakonom.

---

[34] Graf. *braniti*, s dočetnim *i*, na kakvu nailazimo i u drugim latiničkim spomenicima, može se tumačiti kao zaostatak glagoljičkog poluglasa.

[35] Graf. pogr. *danecimo*.

[36] Graf. pogr. *ymiliſti*.

[37] Graf. *ueliçhiſ*.

[38] Napisano kraticom: . /. *el'ye*, koju je Jakov Stipišić razriješio kao: *to jest elemozine*, ali iz već poznatoga (iz *Šibenske molitve*) Pavlova načina tumačenja hrvatskog teksta latinskim logičnije je pretpostaviti latinski tekst.

[39] Graf. *ſacriſſa*.

[40] Graf. *boſçhi*.

[41] Graf. *naflaſnim* može se čitati i: *navlasnim*.

18. 4ª zapovid: Čtuj tvojega oca *id est patrem*[42] i tvoju mater
19. zato da živeš dlgim[43] zakonom svarhu[44] zemļe.
20. Sâ zapovid nas uči *id est docet*[45] da se mi čuvamo
21. nauditi i poniziti našega oca i našu mater.
22. A on ki ne čtuje svojega oca ili svoju mater...

Parva zapovid jest: Ne jimij vele bogov. To će reći: Jedinomu se Bogu pokloni. Ne položi tvoga ufanja, ni služi, ni se pokloni ne veće meni, ki jesam tvoj Bog. Zâč oni ki pokladaju svoje ufanje ali se ufajut navlaščim zakonom u stvorenje, čine protivu sej zapovidi i sagrišaju smartnim zakonom tako kako su oni ki se klańaju idolom, cine ńih boga u stvorenji. Protivu sej zapovidi čine vsi oni ki veliko ļube ńih bogactvo i blago od slave vsega svita ili ku godi rič zemaļsku. Zâč u riči mimohoje i tašće pokladaju ńih sârca i ńih ufanje, da zabivaju ńih stvoriteļa, ńih Boga i ńih Gospodina, ki vsa dobra jest stvoril i dal na našu službu. Zato mu jimamo vsi služiti i zahvaliti i čtovati svarhu vsega tako kako nâs uči parva zapovid.

[*Drug*]*a zapovid jest: Ne primi Boga tvoga utašćad. To će reći: Ne priseži brez dobre riči i brez dobra računa. Takoje govori naš Gospodin Bog Isukarst u vanjelji da se človik ne klne nebom ni zemļom ni jinim stvorenjem. Da u dobru rič i pravdenu more človik zakleti se brez griha. Kako je u sudu, gdi človik pita rotu od jistine zvanka suda skozi rič dostojnu i vele dobru i pravdenu. Onim zakonom jima* [*se*] *dostojna rič priseći. Zato ki priseže svojim namišļenjem krivo, on se spriseže i čini protivu sej zapovidi. A čini se tako razumiti kada priseže namišļenim zakonom i sa odpravļenim zâč takova priseža protivu svojeju sumńi. Zâč on ki priseže pravo svojim namišļenjem, ko priseže za ničje ili za hud račun, a ne priseže zloćudnim zakonom ni s kletvami, ko za lahku voļu sagriša odpušćenim zakonom, to užanca jest vele nasrićna i more dobro vratiti se u grih smartni ki se ne čuva. On ki se klne gardim zakonom Bogom ili svetimi, ali ńih ne pomni, ali ńih klne, ali ča človik nima riči, sagriša smartnim zakonom. I ne more jimiti računa kim bi se mogal skužati. A on ki veće čini, veće sagriša.*

[*Tretj*]*a zapovid jest: Uspomeni si da svetiši dân od sobote, ku Židove zovu sobota. Sobota našim zakonom hoće reći pokoj. Zâč Bog počinu sedmi dân oda vsih dil ka Bog biše učinil i stvoril u šest dân. Zato Bog nam zapovidi počinuti sedmi dan: da ne činimo nijedno dilo od onih ka moremo učiniti čriz šest dân težatnih od onih od nediļe. Su zapovid splnuje duhovnim zakonom vsaki človik ki čuva va svoju moć od svoje sumńe, skozi Bogu služiti većim zakonom svetim. Su zapovid ne more čuvati duhovnim za-*

[42] Napisano kraticom: . / . *prez̄* s poluoblom titlom iznad cijele riječi i krajnjim znakom kraćenja za *m* u obliku spuštene brojke 3, 3.

[43] Graf. *dulchim*.

[44] Graf. *ſhuarſu*.

[45] Opet kraticom: . / . *doc*3.

konom ki čuje va svojoj sumńi grih smartni, ako ga ne ispovi i ne očisti. Zâč takova sumńa ne more stati s mirom dokola stoji u takovi stanji u misli od sobote, ku čuvaju Židove po starom zakonu. Je naredila Sveta crikva čuvati i svećevati nediļu zâč u takov dân uskarsnu od smarti nâš Gospodin Bog Isukarst. Zato ju jimamo čuvati svetim zakonom i biti u pokoji oda vsih dil ka človik more učiniti čriz nediļu. A varhu vsega se jima človik čuvati od dil od grihov. Zâč kada Bog nam zapovidi čuvati i uzdaržati se od činenja dil ka sû plodna tilu, većim zakonom nâm razum branit da ne činimo dil od tašćadi, ka su u sagrišenje Bogu i osujenje naših dûš, tako kako je grih od garla i od bluda, i je grih od balânja i jine tašćadi. Vsu nediļu jima človik stratiti u sveta dila duhovna na službu Božju i misliti o svojem stvoriteļi, moliti za svoje grihe i uzdati hvalu Bogu od ńegovih velikih dobrôt i splniti dilo od milostinje id est eleemosynae. Ovih človik ne more misliti toliko plnim zakonom skrozi svoje jine čini čriz vsu nediļu. A on ki razbija nediļu ili jine svete blagdane ki su narejeni Svetom carkavju sagriša smartnim zakonom i čini protivu zapovidi Božji, ne veće skrozi nike potribe ke su puščene Svetom carkavju. A sagriša veće smartnim zakonom u nediļu i u blagdane on ki čini grisi ili jina dila od tašćadi ka sû protiva Bogu. Se tri zapovidi nâs narejuju koliko g Bogu navlašnim zakonom.

[Četvart]*a zapovid: Čtuj tvojega oca id est patrem i tvoju mater zato da živeš dlgim zakonom svarhu zemļe. Sâ zapovid nas uči id est docet da se mi čuvamo nauditi i poniziti našega oca i našu mater. A on ki ne čtuje svojega oca ili svoju mater...*

Tekst prvih četiriju zapovijedi iz *Libra od mnozijeh razloga*[46]:

Počińe deset zapovijedi

[*Deset*] *zapovijedi Božijeh, na ke zapovijedi jest svaki čovjek držan svršiti, od kojijeh zapovijedi govori Gospodin Bog u evanđeliju. Ako hoć u život vječni uniti, sahrani zapovijedi sije.*

Prva zapovijed jest: Ļubi Gospodina Boga tvoga svijem srcem tvojijem i svom pametju tvojom i ne imaj inoga boga nego ńega. Toj jest da u samomu Bogu postaviš svu vjeru tvoju i ļubav i upanje tvoje u ļubav i da vjeruješ što zapovijeda Sveta crkva kataličaska rimska. Protivu ovojzi zapovijedi čine človjeci koji vjeruju vražam, čarem, vijestem, moram, vješticam, vilam, vukodlakom i koji gledaju kobi, ili sna, ili dni, ili koji nose zelija i koji četvrtak svetkuju ili ine dni koji nijesu zapovjedni od Crkve. To je sve vražije zasjeńenje i tko toj čini, tomuj vjeruje, vragu se klańaje, živijem proklet jest jere odpada od vjere kataličaske.

[*Druga*] *zapovijed jest: Ne primijeni imena Božija utaštad. Toj jest: ne prisezi ni se zakuni nijednim zakonom krivo bez velike nevoļe. Protiv ovojzi zapovijedi čine človjeci koji se za svaku taštad zaklinaju Bogom, i tijelom Božijem, i krviju Božjom, i ranami*

[46] Rešetar 1926:208–210. – Transkripcija – prema Rešetarovoj transliteraciji – autoričina.

svetijemi, i vjerom, i dušom svojom. Saj grijeh težak jest prjed Bogom.

[*Tretja*] *zapovijed jest: Pomeni dan nedjeļni. To jest: da svetiš u nedjeļu, da ne rabotaš, ni u ini svetac koji je zapovjedni Svetom crkvom, da u svetac sveta djela činiš, u crkvu dohodiš, Boga moliš, Božije slovo slušaš, od grijeha se ispoviješ, dar na otar doneseš, ubogomu dobro učiniš. Protivu ovojzi zapovijedi človjeci čine koji u svetac rabotaju, poste crkovne ne drže, a u svetac tanac vode. Veći im je grijeh tanac voditi nego orati i kopati, jere je tanac vražija vojska na Boga. I koliko je žena u tancu, toliko je vražijeh mača i sulica na Boga.*

[*Četvrta*] *zapovijed jest: Čtuj oca i mater, roditeļe svoje, da budeš dugovječan na zemļi. Protiv ovojzi* [*zapovijedi*] *čine koji svoje roditeļe ne hrane počteno, jošte ih zlobe i ne slušaju ih u svem što nije protiv Bogu i hotjeli bi da im skoro umru roditeļi ńih. Tako ovuj djecu Bog hoće umoriti prije roka.*

1. 2. Grafija i pravopis

1. 2. 1. Grafija

Što se općenitih grafijskih obilježja tiče, vrijedi uglavnom sve ono što je rečeno za ŠM.[47] Tako se upotrebljavaju tri oblika slova *s*: uspravno (ſ), valovito (*ſ*) i okruglo uncijalno *S* s gotovo zatvorenim lukovima, u službi velikog slova. Upotrebljavaju se i dva oblika slova *r*: uspravno i oblo, zatim minuskulno i dvotrbušasto *a*, jednom je upotrijebljen obli uncijalni *M* (*moliti* 4_5), a kao i u ŠM, nijednom nije upotrijebljeno uspravno *d*.

Česte su kratice, koje dobrim dijelom vuku korijen iz klasičnog latiniteta. Tako *p* sa stablom prekriženim petljom što se nastavlja iz luka slova za *pro* ꝓ: ꝓtiuu (= *protivu*) 1_6, 1_8, 2_8, 4_{12} i jednom pogrešno: ꝓtig^{u}u 2_{11}, ꝓtiua (= *protiva*) 4_{16}; okomita crtica udesno iznad gornje linije slova *p* za *pri*: *Nep'mi* (= *Ne primi*) 1_{18}, *Nep'ſeſſi* (= *Ne priseži*) 1_{19}, *p'ſeſe* (= *priseže*) 2_7, 2_9, 2_{13} i dr.; isto takva okomita crtica udesno od slova *g* (i *c* = *g*) za *gri*: *g'ſha* (= *griha*) 2_3, *ſag'ſſa* (= *sagriša*) 2_{14}, 2_{22}, odnosno: *yſac'ſayu* (= *i sagrišaju*) 1_6, te crtica iznad slova *g* (ġ): *ſaġſſa* (= *sagriša*) 2_{22}, *uſaġſenge* (= *u sagrišenje*) 4_1; okomita crtica na slovu *q* (u glasovnoj vrijednosti *k*) q̇ ili udesno od njega *q'* za izostavljeni *i*, odnosno prekriženo stablo slova *q* (ꝗ) ili obla titla iznad njega (q̂) za označavanje izostavljenih *i*, *e*, *a* u oblicima zamjenice *ki*, *ka*, *ko*, npr. *q'*, q̇, ꝗ (= *ki*) 1_4, 1_7, 2_7, 2_{11}, 2_{17}, 3_9, 3_{17} i d., q̂ (= *ka*) 3_6, 3_{19}, (= *ke*) 4_{13} (ova vrsta kratica nije upotrijebljena u ŠM, ali dolazi u CS); izlomljena titla (u obliku ptičice u letu iznad prethodnog samoglasničkog grafema ˇ za izostavljeno *r* (npr. *ă*), češća nego u ŠM: *ſmătnim*[48] (= *smartnim*) 1_7, 2_{10}, 4_{11}, 4_{14}, *odſmăti* (= *od smarti*) 3_{17}, *gouŏi* (= *govori*) 1_{20}, *nemŏe* (= *ne more*) 2_{20}, 3_{11}, 3_{13}.

---

[47] Malić 1973:94—98.

[48] Izostavljeni *r* navodi se u zagradi.

Najčešći je znak kraćenja blago zaobljena titla iznad prethodnoga grafema za izostavljeno *m* ili *n*. Primjeri su mnogobrojni. Samo jednom (kao i u ŠM) upotrijebljen je znak kraćenja za *m* na kraju riječi u obliku spuštene brojke 3 s petljom ispod osnovne linije retka: *namiſleniʒ* (= *namišļenim*) 2_9, inače dosta čest u starohrvatskoj latinici (npr. u ŽSO). U BZ dolazi i jedna kratica koja nije potvrđena u ŠM — *n* sa spuštenom petljom ispod osnovne linije retka umjesto dočetnog *m* ili slijeda *nom*: *ſaconoŋ* 1_5, 3_2, *ſacoŋ* 2_9, 2_{13} (= *zakonom*), *odpuſcheniŋ* (= *odpuščenim*) 2_{14-15}. Ta je kratica upotrijebljena u CS na mjestu gdje Hadrovics transliterira (i transkribira): *glason* (pored *glasom* dva retka niže).[49] U latinskim umecima potvrđena je kratica za *id est* u obliku dviju točaka između kojih je kosa crtica ·/·, s time da su točke izdignute iznad osnovne linije retka.

Kao i u ostalim starohrvatskim latiničkim rukopisima, i u BZ grafija je nedovoljno izdiferencirana: razni se fonemi obilježavaju istim grafemima, dok su istovremeno mnogi grafemi polifunkcionalni. Pojedini su fonemski nizovi povezani istim grafijskim sredstvima, pri čemu se isti grafemi upotrebljavaju u obilježavanju fonemskih nizova: *c—č—k*, *ć—i—j—g*, *s—z—š—ž*, *u—v—f*. U zapisima Pavla Šibenčanina ima i nekih manje očekivanih preklapanja. Tako se u BZ kao i u CS grafem *y* javlja i u glasovnoj vrijednosti *g*, što vuče korijen iz zajedničke upotrebe grafema *y* i *g* u glasovnoj vrijednosti *j*: *ſuoya*, *ſfoya* (= *svoga*), *moya* (= *moga*) CS, te *tuoya* (= *tvoga*) BZ 1_{18}. U ŠM i BZ javlja se i obilježavanje suglasnika *h* grafemima za *s*: *u(er)niſ* ŠM 34, *Werniſ* ŠM 61 (= vernih), *ueliçhiſ* (= *velikih*) BZ 4_6, *g'ſha* (= *griha*) BZ 2_3.[50] Ista je pojava, tj. preklapanje u upotrebi grafema za suglasnike *h* i *s*, dosta obilno zasvjedočena u dubrovačkom VHM. Ono što povezuje ŠM s VHM mogućnost je ćiriličkog utjecaja (gubljenjem/oštećenjem lijeve strane ćiriličkoga *x* ostaje *c* (= s), što se u latiničkom pismu mijenja sa *ſ* ili nekim drugim grafemom za *s*). Za ŠM je, naime, utvrđena vjerojatnost ćiriličkog predloška[51], dok je u Dubrovniku i okolici u to doba ćirilica u redovnoj upotrebi. U BZ potvrđeno je i jedno dosad nezapaženo preklapanje: obilježavanje zvučno-bezvučnog suglasničkog para *g—k* istim grafemima. Grafemi *c*, *ch* upotrebljavaju se za suglasnik *g*, a grafem *gh* za suglasnik *k*: *iſac'ſayu* (= *i sagrišaju*) 1_6, *ſacriſſa* (= *sagriša*) 4_{11}, *Acoca* (= *ako ga*) 3_{12}, *dulchim* (= *dlgim*) 4_{19}, *clouigh* (= *človik*) 2_2. To bi se moglo tumačiti zapisivačevim nerazlikovanjem zvučnih i bezvučnih suglasnika, što sugerira pomisao o stranom zapisivaču. O tome je već bilo dosta govora u radu o ŠM.[52] Međutim, novija je autoričina spoznaja da u svim starohrvatskim latiničkim spomenicima ima

[49] Prema fotografiji.

[50] Uz primjere iz ŠM navodi se broj retka, kako su obilježeni u Malić 1973, a uz primjere iz BZ navodi se broj strane i retka (u supskriptu).

[51] Vončina 1975.

[52] Malić 1973.

grafijskih rješenja i pisarskih pogrešaka koje potiču na tu istu pomisao, što bi moralo značiti da su ih sve zapisali stranci, a to ipak neće biti vjerojatno. Stoga rješenja treba tražiti na domaćem tlu. Taj bi se posljednji slučaj mogao protumačiti glagoljičkim posredovanjem: istim osnovnim potezima u glagoljičkim slovima ⰽ (= *k*) i ⰳ (= *g*). Takvih grafijskih preklapanja izazvanih sličnošću određenih glagoljičkih slova ima i u drugim hrvatskim latiničkim tekstovima, osobito u ŽSO i VHM[53] i ona pretpostavljaju određeni glagoljički međutekst ili predtekst, što je za VHM gotovo sigurno[54], dok drugim spomenicima u tom pogledu treba pristupati s više rezerve. A što se pisarskih pogrešaka tiče, njima se čovjek to manje čudi što biva stariji i sam ih počinje praviti.

U razmatranju grafije poći ćemo od navedenih fonemskih nizova. Pritom ćemo za ilustraciju navoditi samo neke primjere, bilo one u kojima jedan grafem ima više glasovnih vrijednosti, bilo one u kojima se ista riječ piše na razne načine. Upozorit ćemo i na pojedinačne ili neobične primjere. Neće se posebno razmatrati temeljna značenja pojedinih grafema, primjerice *i* = *i*, *g* = *g*, *u* = *u*.

U grafijskom predočavanju fonemskog niza *c*–*č*–*k* sudjeluju grafemi *c*, *ç*, *ch*, *çh*, *q*, *qu*, te već spomenut pojedinačni primjer *gh* za *k*. Od navedenih grafema *q* i *qu* služe samo za obilježavanje *k*, i to samo u oblicima odnosne zamjenice *ki*, *ka*, *ko*, pri čemu se samoglasnik obično bilježi nekim od znakova kraćenja: okomita crtica iznad slova ili udesno od slova *q* za *ki* (*q'*, ukupno 14×), a jednom i prekriženo stablo slova *q* ispod donje linije retka u istoj glasovnoj vrijednosti (*ꝗ*), zatim poluobla titla iznad slova *q* za *a*, *e* (*q̂*, ukupno 3×), dok *qu* dolazi samo dva puta: *qui* (= *ki*) 1_4, *quim* (= *kim*) 2_{21} pored primjera *chu* (= *ku*) 3_{14}, *cu* (= *ku*) 3_2, *çugodi* (= *ku godi*) 1_{16}. Riječ *človik* piše se najčešće *clouich* (6×), ali i *clouic* 3_8, 3_{19}, te već spomenut primjer *clouigh* 2_2. Suglasnik *č* piše se najčešće *c* ili *ç*, npr. *racun* 2_{13}, *racuna* 1_{19} — *raçuna* 2_{21} (= *račun*, *računa*); *Aciniſe* (= *a čini se*) 2_8, *cini* (= *čini*) 2_{22}, 4_9, *ucinil* (= *učinil*) 3_4, *uciniti* (= *učiniti*) 3_7 — *çine* (= *čine*) 1_9, *çini* (= *čini*) 4_{15}, ali i: *çine* (= *cine*) 1_8; *ſaaç* 1_4, 1_{11}, 3_{13} — *ſaac* 3_3, 3_{16}, 3_{21} (= *zač*); *riç* 1_{11} — *ric* 2_2, *Vrici* 1_{11} (= *rič*, *u riči*), ali se upotrebljava i neobično *ch*, *çh* za *č*: *rich* 2_4, 2_6, *riçhi* 2_{19} (= *rič*, *riči*), dok *çha* 2_{19} nije jednoznačno: *ča* ili *ka?* jer dolazi u značenjski nedovoljno transparentnom odsječku teksta; *çh* za *k* dolazi samo jednom: *ueliçhiſ* (= *velikih*) 4_6, a jednom dolazi i za *j*: *boſçhi* (= *Božji*) 4_{12} kao i u ŠM 57: *boſçhy* (= *Božji*), što je očito troredno preklapanje: *k* = *g* = *j*. Već je spomenuta upotreba grafema *c* i *ch* u glasovnoj vrijednosti *g*.

U idućem fonemskom nizu: *ć*–*i*–*j*–*g* grafijski su povezani: *ć*–*g*, *g*–*j*, *g*–*h*, *i*–*j*. Fonem *ć* obilježava se grafemima: *ch*, *çh*, *g* te po jednom *gh* i *y*, npr. *ytaſçhe* (= *i tašće*) 1_{11}, *taſçhadi* (= *tašćadi*) 3_{22}, 4_3, 4_{15} — *utaſchad* (= *utašćad*) 1_{18}; *ueçhe* (= *veće*) 2_{22}, 4_{14} — *Neueche* (= *ne veće*) 4_{12}, *uechim* (= *većim*) 3_{10} — *uege* (= *veće*) 2_{22}, *neuege* (= *ne veće*) 1_3; *odpuſcheniȝ* (= *odpušćenim*) 2_{14-15} — *puſçhene* (= *pušćene*) 4_{13}; *Toge regi* 1_1

[53] Vidi: Malić 1992.

[54] Vidi: Fancev 1934:*passim*.

– *Toye regi* 1_{19} (= *To će reći*); *ſlogudnim*(= *zločudnim*) 2_{13}, *hoge* (= *hoće*) 3_3 i dr., te jednom *mogh* (= *moć*) 3_9. Iduća je upotreba grafema *g* u značenju *j*, osobito na mjestu inicijalnog prejotacijskog *j*, ali i inače: *Negimig* (= *Ne jimij*) 1_1, *gimiti* (= *jimiti*) 2_{20}, *gimamo* (= *jimamo*) 3_{18}, *gima* (= *jima*) 3_{20}, 4_4, *ginim* (= *jinim*) 2_1, *ygine* (= *i jine*) 4_3, *gine* (= *jine*) 4_9, 4_{10}, *gina* (= *jina*) 4_{15}; *uuangelgi* (= *u vanjelji*) 1_{21}, *ſuoyog* (= *svojoj*) 3_{11}, *ſuogim namiſlengem* (= *svojim namišljenjem*) 2_7, *raſbiga* (= *razbija*) 4_{10}, *naregugu* (= *narejuju*) 4_{16}, *carcafgu* (= *carkavju*) 4_{11}, 4_{13} i dr. Jednom grafem *g* označava *h*, ali to može biti i pogreška: *ynig* (= *i ńih*) 1_{13}. Osim grafemom *g* fonem *j* označava se grafemom *y*: *pocladayu* (= *pokladaju*) 1_4, 1_{12}, *doſtoynu* (= *dostojnu*) 2_5, *Cacoye* (= *kako je*) 2_3, *ſfoyeyu* (= *svojeju*) 2_{11}, *pocoy* (= *pokoj*) 3_3, *çuuayu* (= *čuvaju*) 3_{14} i dr., te izuzetno *i*: *ieſſâ* (= *jesam*) 1_4, *iest* (= *jest*) 3_1 pored *yeſt* 1_1, 1_{14}, 1_{18}. Jednom *y* dolazi u već spomenutom preklapanju *y* = *g*: *tuoya* (= *tvoga*) 1_{18}. Grafem *j* se upotrebljava samo kao veliko slovo u službi *i* i *j*: *Jedinomuſe* (= *Jedinomu se*) 1_2, *Je naredila* 3_{15}, *Jlli* (= *Ili*) 4_{15}. Grafem *y* čest je u označavanju *i*, osobito kad je u pitanju veznik, koji se piše zajedno s riječju ispred koje dolazi: *yblago* (= *i blago*)1_{10}, *ynih* (= *i ńih*) 1_{12}, *ydal* (= *i dal*) 1_{14}, *yublagdane* (= *i u blagdane*) 4_{14} i dr., ali i inače: *yli* 2_{23}, 4^{22} – *ylli* 2_{18}, 4_{10} (= *ili*), *ſydoue* (= *Židove*) 3_2, 3_{15} i dr., pa vjerojatno i: *ydolom* (= *idolom*) 1_8, *yſucarſt* (= *Isukarst*) 1_{21}, 3_{17}. Na temelju primjera u kojima je sigurno označena prejotacija (grafemom *g* = *j*) pretpostavljamo da i primjere: *ymamo* 1_{15}, *odystine* 2_4 treba čitati: *jimamo, od jistine*, tj. *y* = *ji*, što je uobičajena upotreba toga grafema u hrvatskoj latinici.

Fonemski niz *s*–*z*–*š*–*ž* uključuje grafeme *ſ*, *ſſ* i pojedinačni *ſh*: *ſhuarhu* (= *svarhu/zvarhu*) 4_{19} i *g'ſha* (= *griha*) 2_3. Taj grafem nalazimo i u jednom primjeru u ŠM, ali u glasovnoj vrijednosti *h*: *duſha* (= *duha*) 6, a jednom ga nalazimo i u VHM (*ſhartui* /= *žrtvi*/ 132v). To je onaj već spominjani grafijski način obilježavanja suglasnika *h* grafemom za *s* (i ostale članove navedenoga fonemskog niza), gdje je grafem *ſ* očito pod latinskim utjecajem pojačan s *h* (kao primjerice *gh*, *th* i sl.). U BZ (kao i u ŠM i CS) *ſ* je znatno češći od *ſſ*. Neki primjeri za različite glasovne vrijednosti grafema *ſ*: *ſluſi* (= *služi*) 1_3, *yſac'ſayu* (= *i sagrišaju*) 1_6, *ſluſbu* (= *službu*) 1_{14}, *ſluſiti* (= *služiti*) 1_{15}, 3_{10}, *Naſluſbu* (= *na službu*) 4_{4-5}, *p'ſeſe* (= *priseže*) 2_7, 2_9, 2_{13}, *ſpriſeſe* (= *spriseže*) 2_8, *ſcuſati* (= *skužati*) 2_{12}, *ſeſt* (= *šest*) 3_4, 3_7, *ſcroſi* (= *krozi*) 4_9, 4_{13}, *iuſdarſatiſe* (= *i uzdaržati se*) 3_{21-22}, *biſe* (= *bi se*) 2_{21} – (= *biše*) 3_4, *ſaſuoye* (= *za svoje*) 4_5, *da ſiueſ* (= *da živeš*) 4_{19} i dr. Nesigurni su primjeri: *p'ſeſa* (= *priseža/priseza*[55]) 2_{10} i *naflaſnim* (= *navlašnim/navlasnim*) 4_{17}. Već je spomenut primjer *ueliçhiſ* (= *velikih*) 4_6 sa *ſ* = *h*. Grafem *ſſ* u službi *s* osim jedinoga primjera *ieſſâ* (= *jesam*) 1_4 označava povratnu zamjenicu *se*: *Aliſſe* (= *ali se*) 1_5, *ſacletiſſe* (= *zakleti se*) 2_2, *wratitiſſe* (= *vratiti se*) 2_{16}, *q'ſſe* (= *ki se*) 2_{17}, *ſſegaſſe* (= *vsega se*) 3_{20}, ali i: *Niſe* (= *ni se*) 1_3, *daſe* (= *da se*) 1_{21}, *Onſe* (= *On se*) 2_7 i dr. Pet puta grafem *ſſ* obilježava *š*: *ſag'ſſa* (= *sagriša*) 2_4, 2_{22}, *ſagriſſa* (= *sagriša*) 2_{20}, 4_{11}, *ſfetiſſi* (= *svetiši*) 3_1, te jednom *ž*: *Nep'ſeſſi* (= *Ne priseži*) 1_9. Jedini primjer za grafem *ſc* = *š*,

[55] Vidi bilj. 19.

inače uobičajen u hrvatskoj latinici, označen je kao pogrešan, s točkom ispod *c*: *nanaſçu* (= *na našu*) 1_{14}. Ne nalazimo ga ni u ŠM i CS. Za razliku od ŠM i CS, u BZ ne dolaze grafemi *c*, *ç* za obilježavanje *z*, *ž*.

U fonemskom nizu *u*–*v*–*f* zastupljeni su grafemi: *u*, *v*, *w*, *f*, *ff*. Pri tome su jednoznačni: *w* = *v*: *wratitiſſe* (= *vratiti se*) 2_{16} i *ff* = *f*: *uffanga* (= *ufanja*) 1_3, *vffange* (= *ufanje*) 1_5, 1_{12}, *uffajuth* (= *ufajut*) 1_5. Grafem *v* dolazi samo na početku riječi, i to samo jednom za *v*: *vechim* (= *većim*) 3_{22}. U ostalim slučajevima sigurna je ili vjerojatna vrijednost *u*: *vffange* 1_5, 1_{12}; *vstvorêye* (= *u stvorenje*) 1_6, *vdobru* (= *u dobru*) 2_1, *vrici* (= *u riči*) 1_{11}, *vſpomeniſi* (= *uspomeni si*) 3_1, *vſcar[ſ]nu* (= *uskarsnu*) 3_{17}. Grafem *u* označava *u* i *v*, npr. *doſtoynu yuele dobru ypraudenu* (= *dostojnu i vele dobru i pravdenu*) 2_5. Primjeri su mnogobrojni. Navest ćemo samo one gdje se nalazi naporedo u obje vrijednosti: *çuua* (= *čuva*) 3_9, *çuuati* 3_{11}, 3_{18}, 3_{20}, 3_{21}, *cuuati* 3_{16} (= *čuvati*), *çuuamo* (= *čuvamo*) 4_{20}, *p(ro)tiuu* (= *protivu*) (5×), pa onda vjerojatno i: *uuangelgi* (= *u vanjelji*). Dok u ŠM imamo potvrdu za postojanje prijedloga/prefiksa *v/v-* < *vъ/vъ-* u pisanju grafemom *f*, u ovome tekstu, kao ni u CS, nema takve potvrde jer se redovito piše *u* ili *v* (i u prefiksu *uz-* < *vъz-*), pa se pretpostavlja razvojni stupanj *u/u-*, *uz-* (u CS tome u prilog govori i broj slogova u stihovima). Drugi je problem pisanje suglasnika *v* grafemom *f*. Pišući o ŠM, u skladu s onovremenim gledanjem na taj problem, držala sam da se radi o pokušaju fonetskoga zapisivanja u određenim položajima, ali kako sam uočila neusustavljenost takva zapisivanja, i tada sam predlagala transkripcijsko pisanje *v* svugdje gdje mu je po etimologiji mjesto. Nedugo iza toga Josip Vončina utvrdio je za spomenike 15. i 16. stoljeća da grafem *f* ima nesumnjivu vrijednost *v*[56], a i sama sam do toga kasnije došla u svojim grafijskim istraživanjima.[57] Do istog se uvjerenja može doći i razmatranjem Šibenčaninove grafije. Radi se očito o slijeđenju neke grafijske manire, prema kojoj je u nekim položajima uobičajeno pisanje *f*, dok je u drugima običnije *v*. Tako na kraju riječi u BZ dolazi *-f* za *-v*: *bogof* (= *bogov*) 1_1, *grihof* (= *grihov*) 3_{21}, *utacof* (= *u takov*) 3_{16}, a u ŠM, gdje ima više tovrsnih primjera, dolazi i dočetno *u* za *v*. Kao i u ŠM i CS, i ovdje se kosi oblici i izvedenice zamjenice *vas* redovito pišu *ff-*: *ffi* 1_9, 1_{15}, *ffega* 1_{10}, 1_{16}, *ffa* 1_{14}, *odaffih* 3_{19}, *ffachi* (= *vsaki*) 3_8 i dr. Suglasnički skup *tv* piše se redovito *tu* (u ŠM ponekad i *tf*): *nicletuami* (= *ni kletvami*) 2_{14}, *bogaçtuo* (= *bogactvo*) 1_{9-10}, oblici zamjenice *tvoj* (3×), osnova *stvor-* (6×). Osnova *svet-* piše se uglavnom s *f*, a samo izuzetno s *u*: *ſfetimi* 2_{18}, *ſfeto* 3_{10}, *ſfeta* 3_{15}, *ſfete* 4_{10} i d. (ukupno 8×) prema *yſuecheuati* (= *i svećevati*) 3_{16}, *uſueta* (= *u sveta*) 4_4, a jedina potvrda za *svit* pisana je s *f*: *ſfita* 1_{10}. Oblici zamjenice *svoj* pišu se s *f* 6×, a s *u* 4×. Primjeri koji nas uvjeravaju u glasovnu vrijednost *f* = *v* oni su u kojima se *f* piše ispred sonanata, gdje nema uvjeta za glasovnu promjenu: *naflaſchym* (= *navlaščim*) 1_5, *naflaſnim* (= *navlašnim/navlasnim*) 4_{17} pored *odpraulengim* (=

[56] Vončina 1977.

[57] Vidi npr. Malić 1989a, 1989b.

odpravļenim) 2_{10}, *duhofnim* (= *duhovnim*) 3_{8}, 3_{11}, *duhofna* (= *duhovna*) 4_{4}, *carcafgu* (= *carkavju*) 4_{11}, 4_{13}. U svemu se tome BZ slažu sa ŠM i CS.

Među grafijskim osobitostima BZ treba još spomenuti bezizuzetno pisanje *ļ*, *ń* grafemima *l*, *n* (tako i u ŠM i CS): *lube* (= *ļube*) 1_{9}, *ſemal[ſ]chu*[58] (= *zemaļsku*) 1_{11}, *namiſlengem* (= *namišļenjem*) 2_{7}, *uolu* (= *voļu*) 2_{14}, *nedilu* (= *nediļu*) (6×), *ſtuoriteli* (= *stvoriteļi*) 4_{5} i dr.; *nih* (= *ńih*) (8×), *odcinenga* (= *od činenja*) 3_{22}, *odnegouih* (= *od ńegovih*) 4_{6} i dr. Jednom se javlja i udvojeno *ll* = *ļ*: *ſtuoritella* (= *stvoriteļa*) 1_{13}. Jedini je nesiguran primjer *odpraulengim* 2_{10}, što je ili *odpravļenim* (pridjevski I^{jd}) sa — za Šibenčanina neuobičajenim preklapanjem u pisanju *n* i *ń* istim grafemima, tj. *ng* = *n*[59], što bi bio preostatak iz neke druge pisarske škole, ili pogrešno umj. *odpraulengem* (= *odpravļenjem* — imenički I^{jd}).

Slogotvorni *ļ* se u BZ piše *ul* — za razliku od ŠM, gdje se piše *ul, ol, al*, i CS, gdje se piše *ul, ol*. Iz razloga zbog kojih držim da raznovrsne grafije u ŠM i CS ne odražavaju stvaran izgovor, nego pisarsku maniru[60], i ovdje držim da je u pitanju ista pojava, tj. bilježenje slogotvornoga *ļ* s određenim pazvukom (koji u transkripciji prenosim kao *l*), što može biti još neizmijenjeno izgovorno stanje, jer nema potvrda za narodni izgovor *u*.[61] Primjeri: *culne* (= *klne*) 1_{21}, 2_{17}, 2_{19}, *ſpulnuge* (= *splnuje*) 3_{8}, *yſpulniti* (= *i splniti*) 4_{7}, *pulnim* (= *plnim*) 4_{8}, *dulchim* (= *dlgim*) 4_{19}. Usporedbe radi, u KL grafija je također *ul*, ali ima potvrda i za refleks *u*[62], dok u najstarijem latiničkom RZ dolazi samo *u*[63]. Slogotvorni *ŗ* piše se redovito *ar*, i to bi mogao biti odraz izgovornoga stanja (razvoj slogotvornih *ŗ* i *ļ* ne mora, naime, teći paralelno, niti su im rezultati podudarni). Primjeri: *pa(r)ua, parua* (= *parva*) 1_{1}, 1_{17}, *ſma(r)tnim* (= *smartnim*) 1_{7}, 2_{20}, 4_{11}, 4_{14}, *ſuarhu, ſhuarſu* (= *svarhu*) 1_{16}, 4_{19}, *ſaarca* (= *sârca*) 1_{12}, *yſucarſt* (= *Isukarst*) 1_{21}, 3_{17}, *gardim* (= *gardim*) 2_{17}, *ſmartni* (= *smartni*) 2_{17}, 3_{12}, *uſcar[ſ]nu* (= *uskarsnu*) 3_{17}, *odſma(r)ti* (= *od smarti*) 3_{17}, *Auarhu* (= *a varhu*) 3_{20}, *uſdarſatiſe* (= *uzdaržati se*) 3_{21-22}, *odgarla* (= *od garla*) 4_{2}, *carcafgu* (= *carkavju*) 4_{11}, 4_{13}. U tome se BZ slažu s CS, dok u ŠM ima i jedan primjer za grafiju *er*[64] (vjerojatno zaostatak iz predloška).

Izravan su latinski grafijski utjecaj grafemi *gh, th*, a očito je pod njihovim utjecajem i *ſh*: *mogh* (= *moć*) 3_{9}, *clouigh* (= *človik*) 2_{2}; *uffayuth* (= *ufajut*) 1_{5}; *ſhuarhu* (= *svarhu*) 4_{19}, *g'ſha* (= *griha*) 2_{3}.

Za razliku od ŠM i CS, u BZ dosta je česta grafijska pojava pisanje udvoje-

---

[58] Na višekratno izostavljanje *ſ* u pridjevskom sufiksu *-sk-* nailazimo i u ŠM (u 9. retku, u 26. retku 3× — vidi: Malić, 1973:86,88).

[59] Tako primjerice u VHM (isto vrijedi i za *l* — *ļ*).

[60] Malić 1992.

[61] U novije se vrijeme za čakavske govore pretpostavlja izravan prijelaz *ļ* > *u* (Šepić 1953:23).

[62] Malić 1995:110.

[63] Malić 1977:86.

[64] Malić 1973:122.

nih grafema, češće samoglasničkih, rjeđe suglasničkih, i ona vjerojatno ima prozodijsku funkciju, osobito što se tiče pisanja udvojenih samoglasničkih grafema. Oni očito označavaju dugi samoglasnik. Tako: *ſaac/ſaaç* (= *zâč*) (4×/4×), *ſaarca* (= *sârca*) 1_{12}, *naaſ*[65] (= *nâs* – A^{mn}) 1_{16}, 4_{16}, 4_{20}, *utaſchaad* (= *utašćâd*) 1_{18}, *daan* (= *dân* – N^{jd} i G^{mn}) 3_{1}, 3_{3}, 3_{16} i 3_{4}, 3_{7}, *naaſ* (= *nâš* ?) 3_{17}, *naam* (= *nâm* – D^{mn}) 3_{23}, *ſuu* (= *sû* ? – 3^{mn} enkl. prez.), *duuſ* (= *dûš* – G^{mn}) 4_{1}, *dobroot* (= *dobrôt* – G^{mn}) 4_{7}. Udvojeni suglasnički grafemi mogli bi označavati kratkoću prethodnog samoglasnika (po talijanskom grafijskom uzoru): *Jlli/ylli* (= *ili*) 1_{10}, $4_{15}/2_{18}$, 4_{10} pored *yli* 2_{13}, 4_{22}, *Alli* (= *ali*) 2_{18}, 2_{19} pored *Ali* 1_{5}, *aly* 2_{19}, *ſtuoritella* (= *stvoriteļa*) 1_{13}, *ucci* (= *uči* – 3^{jd} prez.) 1_{16}, *uelle* (= *vele*) 2_{15} pored *uele* 1_{1}, *dilla* (= *dila* – A^{mn}) 4_{15}, *occa/oçca* (= *oca*) $4_{18}/4_{21}$, 4_{22}, međutim u primjeru *ricci* (= *riči* – G^{jd}) 1_{19} vjerojatno ipak nije u pitanju kratki samoglasnik. Grafem *ff*, naslijeđen iz evropskog latiniteta, nema funkciju označavanja kratkoće prethodnoga samoglasnika. Od ostalih hrvatskih latiničkih spomenika 14.–15. stoljeća u koje autorica ovoga napisa ima uvid pisanje udvojenih grafema vrlo je frekventno u ŽSO, ali tamo nije utvrđena prozodijska funkcija toga načina pisanja[66], dok u ADM pisanje udvojenoga samoglasničkoga grafema uvijek označava dugi samoglasnik.

Tablica višeznačnih grafema

Grafemi	Fonemi				
c	k	č	c	[g]	
ç	č	c	k		
ch	k	ć	[č]	[g]	
çh	ć	(k)	[j]		
g	g	j	ć	[h]	
gh	(ć)	[k]			
i	i	j			
J	i	j			
l	l	ļ			
n	n	ń			
ſ	s	z	š	ž	[h]
ſſ	s	š	(ž)		
ſh	(s)	[h]			
y	i	j	ji (?)	(g)	(ć)

[65] Napisano s jednim nadrednim *a*.

[66] Malić 1989a:150–152.

Tablica fonema koji se pišu različitim grafemima

Fonemi	Grafemi						
c	c	ç					
č	c	ç	[ch]	[çh]			
ć	ch	çh	g	(gh)	[y]		
g	g	[c]	[ch]	[y]			
h	h	[g]	[ſ]	[ſh]			
i	i	y	J				
j	g	y	i	J	[çh]		
k	c	ç	ch	q	qu	(çh)	[gh]
n	n	(ng?)					
s	ſ	ſſ	(ſh)				
š	ſ	ſſ					
u	u	v					
v	u	f	(v)	(w)			
ž	ſ	·(ſſ)					

Napomena:

1. Fonemi se u prvoj tablici navode redom prema čestotnoj upotrebi pojedinoga grafema, odnosno grafemi u drugoj tablici redom po čestotnoj upotrebi u pojedinoj fonemskoj vrijednosti.
2. Grafemi potvrđeni samo jednom u obje se tablice navode u oblim zagradama.
3. Neobične grafemske vrijednosti, koje se mogu tumačiti raznovrsnim grafijskim preklapanjima ili pisarskim pogreškama, navode se u uglatim zagradama.

1. 2. 2. Pravopis

Jedini interpunkcijski znak je točka (nešto iznad osnovne linije retka), koja odjeljuje dijelove rečenice i rečenice. Pojedine riječi ili skupovi riječi mogu se odvojiti tankom okomitom/zakošenom crticom. Enklitike i proklitike pišu se zajedno s riječima na koje se naslanjaju. Primjeri su mnogobrojni i nećemo ih posebno navoditi. Jedino se prijedlog *brez*[67] i ponekad *od* pišu rastavljeno: *brez dobre riči i brez dobra računa* 1_{19-20}, *brez griha* 2_{3}, *od slave* 1_{10}, *od dil* 3_{20}. Glasovne se promjene, kao i u ostalim latiničkim spomenicima, djelomično registriraju, djelomično ne, tj. supostoji morfonološko i fonološko pisanje. Tako npr. na granici prefiksa i osnove: *odpravļenim* 2_{10}, *odpušćenim* 2_{14-15}, ali vjerojatno ipak

[67] Primjeri se u ovom i narednim odjeljcima navode u transkribiranom liku.

splnuje 3_8, *splniti* 4_7, *ne ispovi* 3_{12}, *uspomeni si* 3_1, *uskarsnu* 3_{17}. Primjeri nisu sigurni zbog grafema *ſ*, koji podjednako označava *s* i *z* i omogućava pisaru da se ne odlučuje za primjenu određenog pravopisnog načela. Što se u transkripciji i ovoga – kao i ostalih onovremenih latiničkih spomenika – u ovom segmentu držimo fonološkoga pravopisnog načela, potporu nalazimo i u glagoljičkoj pismenosti, gdje se već od starocrkvenoslavenskog razdoblja riječi s prefiksima *iz-*, *raz-*, *vъz-* pišu s izvršenim glasovnim promjenama na tvorbenoj granici.[68] Za granicu osnove i sufiksa primjeri su: *gdi* 2_3, *bogactvo* 1_{9-10} i *oca* 4_{18}, 4_{21}, 4_{22} s izvršenim glasovnim promjenama (*kd* > *gd*, *ts* > *c*, *tc* > *c*). Za bilježenje asimilacijske promjene u prijedložnom izrazu jedini je primjer *g Bogu* 4_{17} (CS: *g drivu*), ali ipak: *od slave* 1_{10}, *od sobote* 3_1, *od tašćadi* 3_{23}. Sekundarni skup *čt* < *čьt* bilježi se bez izmjene: *čtovati* 1_{15-16}, *čtuj* 4_{18}, *ne čtuje* 4_{22}. Tako je i u ŠM (*počtenje, počtovajućih*), ali i u znatno mlađim spomenicima.

1.3. Jezične crte

1.3.1. Glasovne pojave

Među samoglasničkim pojavama treba spomenuti refleks slaboga poluglasa u prefiksalnim i prijedložnim položajima: *sagrišaju* 1_6, *sagriša* 2_{14}, 2_{20}, 2_{22}, 4_{14}, *sagrišenje* 4_1, *oda vsih* 3_4, 3_{19}, *sa odpravļenim* 2_{10}, *va svoju* 3_9, *va svojoj* 3_{11}, što se može tumačiti čakavskom jakom vokalnošću, te u prijedlogu *kada* 3_{21}, što nije samo čakavski, dok je u *carkavju* 4_{11}, 4_{13} redovni refleks jakoga poluglasa (< *cr̥kъvь*).

Najznačajnija je samoglasnička pojava u BZ bezizuzetan ikavizam, premda treba naglasiti da u tom tekstu nisu zastupljeni korijensko-leksički morfemi u kojima i u pretežno ikavskim spomenicima, kakvi su ŠM i CS, dolaze ekavski refleksi jata (npr. *věr-*, *těles-*). Od korijensko-leksičkih morfema u BZ dolaze:

cěn- — *cine* (3^{mn} prez.) 1_8
crěkv- — *crikva* 3_{15}
člověk-— *človik* (9×)
crěz- — *criz* 3_7, 3_{19}, 4_9
děl- — *dilo* 3_6, 4_7, *dila* 4_4, 4_{15}, *dil* (G^{mn}) (5×); *od nediļe* 3_7, *nediļu* (6×)
grěh- — *grih* 2_{16}, 3_{12}, 4_2, 4_3, *griha* 2_3, *grihov* 3_{21}, *grihe* 4_6, *grisi* 4_{15}; *sagriša* 2_{14}, 2_{20}, 2_{22}, 4_{11}, 4_{14}, *sagrišaju* 1_6, *u sagrišenje* 4_1
rěč- — *rič* 1_{11}, 2_2, 2_4, 2_6, *riči* 1_{11}, 1_{19}
skozě, skrozě — *skozi* 2_4, 3_9, *skrozi* 4_9, 4_{13}
srěć- — *nasrićna* (*nesrićna*?)[69] 2_{16}
svět- ('mundus') — *svita* 1_{10}

[68] Vidi primjere s navedenim prefiksima u LP i S.-A.
[69] Vidi bilj. 24.

těl- — *tilu* 3_{22}
trěb- — *potribe* 4_{13}
věd- — *ne ispovi* 3_{12}; *zapovid* (NA^{jd}) (8×), *zapovidi* (G^{jd}, N^{mn}) (5×); *zapovidi* (3^{jd} aor.) 3_5, 3_{21}.

Od rječotvornih morfema potvrđeni su: prefiks *ně-* — *nike* 4_{13}, *nima* 2_{19}; priložni sufiks *-dě* — *gdi* 2_3, *godi* 1_{10}; glagolski sufiks *-ěti* i glagolski oblici od infinitivne osnove — *jimiti* 2_{20}, *ne jimij* 1_1, zatim već navedeno *zapovidi* (3^{jd} aor.) 3_5, 3_{21}, te imperfekt glagola *biti*: *biše* (3^{jd}) 3_4.

Od ostalih samoglasničkih pojava potvrđeno je karakteristično čakavsko gubljenje *i* u prefiksu *iz-*: *zvanka* 2_4, *splnuje* 3_8, *splniti* 4_7, ali ipak: *ne ispovi* 3_{12}, vjerojatno zbog izbjegavanja preklapanja s glagolom *spoviditi* (< *сѣповѣдѣти*) 'ispripovjediti, izreći, izjaviti i sl.'[70]. Potvrđena je i čakavska prejotacija početnoga *i*: *Ne jimij* 1_1, *jimiti* 2_{20}, *jima* 3_{20}, 4_4, *jimamo* 3_{18}, *jinim* 2_1, *jina* 4_{15}, *jine* 4_3, 4_9 (sve s graf. *gi-*), 4_{10}, pa onda vjerojatno i *jimamo* 1_{15}, *od jistine* 2_4 (što bi bili jedini primjeri s grafijom *y* = *ji*), ali u posuđenicama ipak bez prejotacije: *Isukarst* 1_{21}, 3_{17}, *idolom* 1_8. U kosim zamjeničkim oblicima potvrđena je kontrakcija nakon ispadanja intervokalnoga *j*: *tvoga* 1_2, 1_{18}, ali i: *tvojega* 4_{18}, *svojega* 4_{22}. U posuđenici *u vanjelji* (L^{jd}) (lat. *evangelium*) 1_{21} potvrđeno je tipično starohrvatsko gubljenje početnoga *e*.

U odjeljku o grafiji govori se o vjerojatnosti prijelaza prijedloga/prefiksa *vъ/vъ-* i *vъz-* u *u/u-*, *uz-*, te o pretpostavljenom izgovoru slogotvornih *l̥*, *r̥*.

Od suglasničkih osobitosti na prvome mjestu ističemo čakavsko *j* < **d'* i grč.-lat. palatalnoga *g*: *mimohoje* 1_{11}, *takoje* 1_{20}, *narejeni* 1_{21}, *narejuju* 4_{16}; *u vanjelji* 1_{21}; zatim *šć* < **st'*: *navlašćim* 1_5, *tašće* 1_{11}, *utašćad* 1_{18}, *(od) tašćadi* 3_{23}, 4_3, 4_{15}, *odpušćenim* 2_{15}, *pušćene* 4_{13}. Suglasnik *f* dolazi samo u *ufati*, *ufanje*: *ufajut* 1_{15}, *ufanje* 1_5, 1_{12}, *ufanja* 1_3. U oblicima glagola *moći* potvrđen je *r* od intervokalnog *ž*: *(ne) more* (7×), *moremo* 3_6. Druga palatalizacija potvrđena je u: *grisi* 4_{15} (A^{mn} izjednačavanjem s N^{mn}). Početni *l* ostaje bez izmjene: *dil* (5× — G^{mn} od *dilo*), te u glagolskom pridjevu radnom: *stvoril i dal* 1_{14}, *mogal* 2_{21}, *učinil i stvoril* 3_4. Sekundarni suglasnički skup s jotom ostaje neizmijenjen: *ufanje* 1_5, 1_{12}, *ufanja* 1_3, *u stvorenje* 1_6, *u stvorenji* 1_8, *stvorenjem* 2_1, *namišljenjem* 2_7, 2_{12}, *od činjenja* 3_{22}, *u sagrišenje* 4_1, *osvećenje* 4_1; *u vanjelji* (L^{jd}) 1_{21}; *carkavju* (I^{jd}) 4_{11}, 4_{13}. Za očekivanu promjenu sekundarnoga suglasničkog skupa *čt* > *št* nema potvrde (piše se prema morfonološkom pravopisnom načelu sa *čt* — primjere vidi u odjeljku o pravopisu). Stari suglasnički skup *čl* u riječi *človik* ostaje bez izmjene. Težak suglasnički skup *gk* pojednostavnjuje se zamjenom zatvornoga *g* najbližim po mjestu tvorbe — tjesnačnim *h* (pojava obična u čakavskim spomenicima): *za lahku* 2_{14} (< *lьgъkъ*). Prema tome, suglasničke crte potvrđuju nesumnjivu čakavsku pripadnost toga spomenika.

[70] Vidi: AR XVI, s.v. *spovidjeti*.

1.3.2. Morfološki oblici

Od imeničkih oblika treba istaknuti stari L^{jd} m. i sr. r. na *-i*: *u pokoji* 3_{18}, *o svojem stvoriteļi* 4_5, *u stvorenji* 1_8, *u vanjelji* 1_{21}, *u takovi stanji* 3_{14}, ali ipak jednom i noviji na *-u*: *po starom zakonu* 3_{15}; zatim stari N^{mn} *i*-osnova m.r.: *Židove* 3_2, 3_{15}; G^{mn} m. i sr. r. s nastavkom *-Ø* i *-ov*: *šest dân* 3_4, 3_7, *(od) dil* 3_4, 3_{19}, 3_{20}, 3_{22}, 3_{23}; *vele bogov* 1_1, *od grihov* 3_{21}; D^{mn} m.r. sa starim nastavkom *-om*: *idolom* 1_8; A^{mn} m.r. sa starim (nepalatalnim) nastavkom *-i* (< *-y*): *skrozi svoje jine čini* 4_9, zatim izjednačen s N^{mn} (s drugom palatalizacijom): *ki čini grisi* 4_{15}, ali češće s novijim nastavkom *-e* iz palatalne promjene: *za svoje grihe* 4_{5-6}, *jine svete blagdane* 4_{10}, *u blagdane* 4_{14}. U deklinaciji imenica ž.r. treba istaknuti I^{jd} glavne promjene s novijim nastavkom *-om* i *i*-promjene s nastavkom *-ju*: *zemļom* 2_1, *carkavju* 4_{11}, 4_{13}, u čemu se BZ slažu s CS, ali ne i sa ŠM, koja u tom padežu ima nastavke *-ov*, *-ev*. U A^{mn} glavne nepalatalne promjene ž.r. noviji je nastavak *-e* (iz palatalne promjene): *potribe* 4_{13}. G^{mn} ima nastavak *-Ø*: *osujenje naših dûš* 4_1, *od ńegovih ... dobrôt* 4_{6-7}. U ž.r. potvrđen je i stari I^{mn}: *s kletvami* 2_{14}.

Od ličnih zamjenica potvrđen je D zamjenice za 1. lice jednine: *meni* 1_3; D za 1. lice množine: *nam* 3_5, 3_{21} i jednom u liku koji sugerira dugi samoglasnik *nâm* 3_{23}; isto i u A *nâs* 4_{16}, 4_{20}; zatim enklitički D^{jd} zamjenice za 3. lice muškoga roda: *mu* 1_{15}, enklitički A zamjenice za 3. lice ženskoga roda: *ju* 3_{18}; enklitički D povratne zamjenice: *si* 3_1 (ukoliko to nije pogreška umj. *se*[70a]). U deklinaciji pridjevskih zamjenica treba izdvojiti stari DL^{jd} palatalne promjene ž.r.: *sej* 1_6, 1_8, 2_8, *va svojej sumńi* 3_{11-12}, dok oblik A^{jd} ž.r. *svojeju* 2_{11} nije jasan, a nije posve jasan ni smisao konteksta: *zač takova priseža protivu svojeju sumńi*. Ako je to dobro čitanje, onda kontekst traži A, a oblik kao da je stari instrumentalni (*svojeju* < *svojejǫ*), a takva padežna zamjena nije uobičajena. Prije će biti da je akuzativni oblik napravljen prema starim genitivnima tipa: *svojeje*, *našeje*, *ńeje* i sl.[71]

U deklinaciji pridjeva treba istaknuti neodređeni D^{jd} ž.r. *protivu zapovidi Božji* 4_{12} (pridjev *Božji* u 14. st., a često i kasnije, ima neodređenu promjenu, pa se za to vrijeme još pretpostavlja N^{jd} m.r. *Božij*), zatim neodređeni L^{jd} sr. r. *u takovi stanji* 3_{14} (zamjenički pridjev *takov* ima samo neodređeni oblik); neodređeni G^{jd} m.r. *brez dobra računa* 1_{19-20}; zatim određeni D^{jd} *jedinomu* 1_2; I^{jd} ž.r. kao u imenica glavne promjene: *svetom carkavju* 4_{11}, 4_{13}. A^{mn} m. i ž.r. ima nastavak *-e* (< *-yję*, *-ęję* određene deklinacije, odnosno *-ę* palatalne neodređene): *skrozi svoje jine čini* 4_9, *za svoje grihe* 4_{5-6}, *jine svete blagdane* 4_{10}, *skrozi nike potribe ke su pušćene* 4_{13}. Od množinskih padeža potvrđen je još I^{mn} *svetimi* 2_{18} (u imeničkoj funkciji).

Među glagolskim oblicima najzastupljeniji je prezent. U 2^{jd} jednom je zastupljen crsl. oblik na *-ši*: *svetiši* 3_1, i to na stilski istaknutome mjestu, u zapovjednoj formuli: *Uspomeni si da svetiši dan od sobote*. Drugi potvrđeni oblik ima domaći dočetak: *živeš* 4_{19} od glagola *živsti*, koji se u prezentu dosta često javlja

[70a] Vidi bilj. 27.

[71] Za takve oblike u ŠM i ŽSO vidi: Malić 1992:113.

u najstarijim hrvatskim tekstovima, npr. KL (*živeš, živet*), VHM (redovno: *živeš, žive/živet, živu* i ptc. prez. *živući/živušti* i samo po jednom *živi/živit*, ali inf. *živiti*), ADM (*živeš, žive* i ptc. prez. *živući/živušti* i jednom *živeći*, ali inf. *živjeti*), ŽSO (*živeš, žive, živeta* /3^{dv}/ pored *živi*, ali inf. *živiti*).[72] Sam infinitiv *živsti* u navedenim tekstovima nije potvrđen, a Budmani za dubrovački govor 19. st. navodi upravo opisano stanje: inf. *živjeti/živļeti*, a prez. *živem, živeš...*[73], pa se takvo stanje može pretpostaviti i za onodobne čakavske govore.[74] Najzastupljeniji je oblik 3^{jd} prez.: *uči* 1_{16}, 4_{20}, *govori* 1_{20}, *se (ne) klne* 1_{21}, 2_{17}, *priseže* (5x), *čini (se)* (4x), *ne pomni* 2_{18}, *nima* 2_{19}, *splnuje* 3_{8}, *čuje* 3_{11}, *jima* 3_{20}, *razbija* 4_{9} i dr., ali jednom i *branit* 3_{23}[74a] s crsl. dočetkom *-t*. Za 1^{mn} prez. potvrde su: *jimamo* 1_{15}, 3_{18}, *ne činimo* 3_{6}, 3_{23}, *moremo* 3_{6}. U 3^{mn} prez. pored redovnih oblika: *pokladaju* 1_{4}, *čine* 1_{6}, 1_{9}, *sagrišaju* 1_{6}, *su* 1_{7}, *se klańaju* 1_{7}, *cine* 1_{8}, *zovu* 3_{2}, *narejuju* 4_{16} i dr. također dolazi i jedan primjer s crsl. dočetkom *-t*: *ufajut* 1_{5}. Taj je dočetak u 3^{jd} i 3^{mn} prezenta u ostalim onovremenim spomenicima (izuzev CS, koja je pučka pjesma i u kojoj se ne pojavljuje, i ŠM, u kojoj 3^{jd} i 3^{mn} prez. nije potvrđeno) znatno zastupljeniji. Iz primjera se može razabrati da glagol *jimiti* (< *iměti*) ima prezent *jima/nima, jimamo*, a tako je i u KL i ŽSO[75]. Idući je glagolski oblik po zastupljenosti imperativ, i to samo u 2^{jd}: *Ne jimij* 1_{1} *se ... pokloni* 1_{2}, *ne položi* 1_{2}, *ni služi ni se pokloni* 1_{3}, *ne primi* 1_{18}, *ne priseži* 1_{19}, *uspomeni* 3_{1}, *čtuj* 4_{18}. Za ostala glagolska vremena i načine sve su potvrde iz 3^{jd}: aorist — *počinu* 3_{3}, *zapovidi* 3_{5}, 3_{21}, *uskrsnu* 3_{17}; perfekt — *ki vsa dobra jest stvoril i dal na našu službu* 1_{14}, *Je naredila Sveta crikva* 3_{15} s punim oblikom prezenta pomoćnoga glagola u prvom primjeru, što se može tumačiti i crsl. stilskim utjecajem, ali s enklitičkim oblikom na početku rečenice u drugom primjeru, što je čakavska osobina, a to joj je dosad prva poznata potvrda[76]; pluskvamperfekt — *od svih dil ka Bog biše učinil i stvoril* 3_{4}; kondicional — *kim bi se mogal skužati* 2_{21}. Stari je oblik ptc. prez. na *-e* (< *-ę*) *mimohoje* 1_{11}.

1.3.3. Neke sintaktičke posebnosti

Uz primjere perfekta spomenuta je mogućnost upotrebe punih i enklitičkih oblika pomoćnoga glagola. Isto vrijedi i za konstrukcije s imenskim predikatom, u kojima se puni oblici prezenta upotrebljavaju na mjestima posebnoga stilskog isticanja: *Parva/[Drug]a/[Tretj]a zapovid jest* 1_{1}, 1_{18}, 3_{1}, *ne veće meni, ki jesam tvoj Bog* 1_{3-4}, *to užanca jest vele nasrićna* 2_{15-16}. U ostalim slučajevima upotreblja-

[72] Sve na temelju vlastita istraživanja prema konkordancijama navedenih spomenika. Za KL i ŽSO vidi: Malić 1994:176, 1997:707.

[73] Budmani 1883:175.

[74] AR XXIII, s.v. *živsti* navodi samo da se inf., prez. i ptc. prez. govore u jugozapadnim krajevima, ali ne navodi potvrde iz starijih razdoblja.

[74a] Za grafiju v. bilj. 34.

[75] Malić 1994:164; 1997:604–605.

[76] Usp. u ŽSO: *Si li videl ča?* (Malić 1997:66,550).

vaju se enklitički oblici pomoćnoga glagola: *kako je u sudu* 2_3, *od činenja dil ka su plodna tilu* 3_{22}, *dil od tašćadi ka su u sagrišenje* 3_{23}—4_1, *skrozi nike potribe ke su pušćene* 4_{13}, *dila od tašćadi ka su protiva Bogu* 4_{15-16}, i dr., a potvrđen je i pomoćni glagol na početku rečenice (sastavne): *Je naredila Sveta crikva* 3_{15}, *i je grih od balanja* 4_{2-3}.

Uz negaciju pravi objekt dolazi u genitivu: *Ne položi tvoga ufanja, ni služi, ni se pokloni* 1_{2-3}, *da ne činimo dil od tašćadi* 3_{23}, *Onih človik ne more misliti ... čriz vsu nediļu* 4_{8-9}. Prvi od navedenih primjera osim toga pokazuje upotrebu veznika *ni* na mjestu gdje bismo očekivali *niti* (ispred glagola, koji je u funkciji sastavne rečenice).

Treće lice jd. futura glagola reći upotrebljava se u značenju 'znači'[77]: *To će reći* 1_1, 1_{19} i s punim oblikom pomoćnoga glagola: *Sobota ... hoće reći pokoj* 3_{2-3}. Budući da je u pitanju određeni gramatički oblik, to se ne može tumačiti samo na leksičkoj razini kao u AR. Funkcija mu je očito sintaktičko-stilistička.

Pod romanskim su utjecajem konstrukcije *od* + *G* umj. samoga G ili nekih drugih padežnih konstrukcija, npr. *za* + *A*, *o* + *L*, umj. posvojnoga pridjeva, *od* umj. *zbog* i dr.: *blago od slave vsega svita* 1_{10}, *pita rotu od istine* 2_4, *dan od sobote* 3_1, *od onih [dil] od nediļe* 3_{7}, *varhu vsega se jima človik čuvati od dil od grihov* 3_{20-21}, *dila od tašćadi* 4_{15}, *grih od garla i od bluda i ... grih od balanja* 4_{2-3}, *uzdati hvalu Bogu od ńegovih velikih dobrot* 4_{6-7} i dr.

Također je romanski utjecaj upotreba posvojnih zamjenica umjesto povratno-posvojne, npr. *Protivu sej zapovidi čine vsi oni ki veliko ļube ńih bogactvo* 1_{8-10}, *tašće pokladaju ńih sarca i ńih ufanje, da zabivaju ńih stvoriteļa, ńih Boga i ńih Gospodina* 1_{11-13}, *Čtuj tvojega oca i tvoju mater* 4_{18}.

U funkciji isticanja je upotreba priloga *koliko* u primjeru: *Se tri zapovidi nas narejuju koliko g Bogu navlašnim zakonom* 4_{16-17}.

U funkciji izuzetnog veznika u značenju 'osim' potvrđen je zanijekani veznik *ne veće*, koji nije potvrđen[78]: *ni se pokloni ne veće meni, ki jesam tvoj Bog* 1_{3-4}, *A on ki razbija nediļu ... sagriša smartnim zakonom ... ne veće skrozi nike potribe ke su pušćene Svetom carkavju* 4_{9-13}.

1.3.4. Iz leksika

Leksičke potvrde iz ovoga teksta po samoj su prirodi stvari najstarije ili među najstarijim hrvatskim potvrdama pojedinih riječi (u usporedbi s AR, u kojemu su hrvatski spomenici 14. st. slabo zastupljeni). Osim rijetkih primjera za koje naš tekst daje jedinu dosad poznatu potvrdu, leksik se ovoga teksta uklapa u opći tijek hrvatske književne riječi bez obzira na pismo, od glagoljičkih hrvatskih isprava i književnih tekstova, te izdanja senjske i riječke tiskare, preko prvih poznatih hrvatskih književnika iz Dalmacije i Dubrovnika do bosanskih i sla-

[77] Potvrde vidi u AR XIII, s.v. *reći* pod *II. e. a)*, kao jedno od značenja navedenoga glagola.

[78] AR XX, s.v. 2. *veće* pod *b. b)*.

vonskih pisaca 17.–18. st. Razumljivo je da ovom prigodom ne možemo razmotriti čitav leksik teksta BZ. Zadržat ćemo se na nekim pojedinostima.

Iz domaćega leksičkog blaga istaknut ćemo upotrebu pokazne zamjenice *sa(j)*[79] umj. *ovaj, taj*: *protivu sej zapovidi* 1_6, 1_8, 2_8, *su zapovid* 3_8, 3_{10}, *Se tri zapovidi* 4_{16}, *Sa zapovid* 4_{20}. Zanimljivo je da ta zamjenica dolazi samo uz imenicu *zapovid*, koja je glavni predmet razmatranja u tekstu. Inače je jedna od najčešćih primjena te zamjenice u sintagmi *saj svit/svijet* (u opoziciji prema *onomu svijetu*). Premda joj upotreba seže do u 18. st., a ima je i u nekim narodnim govorima[80], knjiška joj je upotreba, u odnosu na zamjenice *ovaj, taj*, očito bila ograničena na sadržajno i značenjski istaknute pojmove.

Od paralelnih upotreba navest ćemo: *crikva* 3_{15} — *carkav* 4_{11}, 4_{13} (što je zapravo prije tvorbeni paralelizam nego leksički), oba puta uz atribut *svet* u značenju crkvene organizacije: *Sveta crikva/carkav*; istoznačnice *mir* 3_{13} — *pokoj* 3_3 ('spokoj'), zatim glagolski par: *prisezati* (prez. *prisiže*) (5×) — *sprisezati se* (prez. *se ... spriseže*) 2_8; *svetiti* 3_1 — *svećevati* 3_{16} ('svetkovati, slaviti', pri čemu drugi parnjak dosad nije potvrđen[81]); glagolske istoznačnice *položiti (ufanje)* 1_{2-3} — *pokladati (ufanje)* 1_4 s imenicom *ufanje* čine svezu (nepotvrđenu[82]) u značenju 'ufati se'; prijedložni par: *skozi* 2_4, 3_9 — *skrozi* 4_9, 4_{13} u značenju 'za, radi'[83] pored *čriz* 3_7, 3_{19}, 4_9 u vremenskom značenju 'kroz, u tijeku'; priložni par: *tašće* 1_{11} — *utašćad* ('isprazno, sujetno, oholo'[84]) 1_{18}.

Zanimljiva je frekventna upotreba riječi *zakon* u značenju 'način': instrumental imenice *zakon* s određenim pridjevom (ili zamjenicom) čini priložnu svezu koja znači 'na način upotrijebljenoga pridjeva/zamjenice', odnosno ono što bi značio prilog izveden iz pridjevske ili zamjeničke osnove[85]: *navlašćim zakonom* 1_5 (umj. *navlašće* 'osobito, naročito'[86]), *smartnim zakonom* 1_7, 2_{20}, 4_{11-12}, 4_{14} ('smrtno' uz *griješiti*), *onim zakonom* 2_{5-6} ('onako'), *namišlenim zakonom* (umj. *namišleno* 'hotimice, namjerno'[87]) 2_9, *zloćudnim zakonom* (umj. *zloćudno* 'zlobno, zlonamjerno') 2_{13}, *odpušćenim zakonom* (umj. *odpušćeno* 'popustljivo'[88]) 2_{14-15}, *gardim zakonom* (umj. *gardo* 'ružno') 2_{17-18}, *našim zakonom* ('naški, u nas') 3_2, *duhovnim zakonom* (umj. *duhovno* 'pobožno'[89]) 3_8, 3_{11}, *većim zakonom* (umj. *veće*

[79] N^{jd} m. r. nije potvrđen.

[80] AR XIV, s.v. *saj*.

[81] AR XVII, s.v. *svetiti* pod *d*.

[82] AR X, s.v. *pokladati, položiti*.

[83] AR XV, s.v. *skozi* pod *a. b)* i *skrozi* pod *a. b)*.

[84] AR XVIII, s.v. *tašt* pod *b. c)* i *utaštad*.

[85] Većina je primjera za navedeno značenje u AR XXII, s.v. *zakon* pod *b.*, upravo takve konstrukcije.

[86] AR VII, s.v. *1. navlašt* pod *b. b)*.

[87] AR VII, s.v. *namisliti* pod *d. e)*.

[88] AR IX, s.v. *otpustiti* pod *f.* 'popustiti'.

[89] AR II, s.v. *duhovan* pod *f)*.

'više, u većoj mjeri'[90]) 3_{22-23}, *većim zakonom svetim* ('svetije, pobožnije') 3_{10}, *plnim zakonom* (umj. *puno* 'potpuno, u punoj mjeri'[91]) 4_{8}, *navlašnim zakonom* (umj. *navlašno* 'osobito, naročito«[92]) 4_{17}, *dlgim zakonom* ('dugo') 4_{19}. Tako česta upotreba određenog načina izražavanja u tako kratkom tekstu ukazuje na njegovu posebnu stilsku obilježenost, možda i uvjetovanu stranim izvornikom. Sveze su općenito književnojezična značajka. Osim već spomenutih, u ovom tekstu nailazimo na još neke: *stati s mirom* 'mirovati' 3_{13}, *uzdati hvalu* 'zahvaliti' 4_{6}, *za lahku voļu* 'lako' 2_{14}.

Leksička istraživanja mogu pomoći i u nekim tekstološkim dvojbama. Tako se primjerice u tekstu: *Uspomeni si da svetiši dan od sobote* 3_{1} na osnovi mnogobrojnih potvrda za glagol *uspomenuti (se)* čini vjerojatnijim da je *si* pogrešno umj. *se*, jer nerefleksivni glagol znači 'obnoviti predodžbu, misao u svijesti, podsjetiti koga na što, opomenuti ga', a refleksivni 'sjetiti se, pamtiti, držati u pameti'[93], o čemu se u našem primjeru radi. Ponekad nam, bez teološkog znanja i poznavanja izvornika, ni leksičko istraživanje neće pomoći da dokraja razumijemo tekst. Tako u primjeru: *oni ki se klańaju idolom, cine ńih boga u stvorenji* 1_{7-8} nije jasno o kojem se od značenja riječi *stvorenje* radi. U primjeru: *Zač u riči mimohoje i tašće pokladaju nih sarca i nih ufanje* 1_{11-12} možemo samo nagađati da li je *u riči mimohoje* još jedna od sveza, možda sa značenjem 'pričajući' ili sl. U primjeru: [*Drug*]*a zapovid jest: Ne primi Boga tvoga utašćad* 1_{18} nijedno od potvrđenih značenja glagola *primiti, primati*[94] ne odgovara ovom kontekstu. U dubrovačkom *Libru od mnozijeh razloga* adekvatan tekst glasi: 2. [*Druga*] *zapovijed jest: ne primijeni imena Božija utaštad*[95], pa nismo sigurni da li je u našem tekstu u prepisivanju jedan slog ispao (*primi* umj. *primini*) ili se prevoditelj potaknut stranim predloškom odlučio za upotrebu glagola *primiti*. Za primjer: *kada priseže namišļenim zakonom i sa odpravļenim* (*odpravļenjem*?) 2_{9-10} ni iz grafije niti iz mnogobrojnih značenja glagola *odpraviti*[96] ne možemo sa sigurnošću rekonstruirati tekst i njegovo značenje.

I na kraju navest ćemo dosad uglavnom nespomenute leksičke potvrde, bez pretenzija na iscrpnost, iz domaćeg i posuđenog leksičkog blaga. Pritom ćemo među posuđenice uvrstiti i neke davne i potpuno odomaćene kao *crikva, rota* jer je teško za ono doba određivati stupanj odomaćenosti.

Slavenizmi: *blagdan* 4_{10}, 4_{14}, *blud* 3_{2}, *bog* 1_{1}, *Bog* 1_{2}, 1_{4}, *braniti* ('zabranjivati') 3_{23}, *brez* 1_{19} (2×), *činiti* 1_{6}, 1_{9} i d., *čuvati (se)* 2_{17}, 3_{14}, 3_{16}, 3_{20}, *dan* 3_{3}, 3_{4} i d., *dobar* 1_{19}, 1_{20}, 2_{1},

[90] AR XX, s.v. *1. veće* pod a. a).
[91] AR XII, s.v. *pun* pod *b. c)*.
[92] AR VI, s.v. *navlastan, navlastit, 1. navlašt, navlaštan*.
[93] AR XIX, s.v. *uspomenuti*.
[94] AR XII, s.v. *primati, primiti*.
[95] Vidi naprijed tekst iz *Libra*.
[96] AR IX, s.v. *otpraviti, otpravļeńe*.

2_5, *dobro* n. (apstr. u mn. *vsa dobra*) 1_{14}, *dobro* pril. 2_{16}, *dobrota* 4_7, *dokola* 3_{13}, *čtovati* 1_{15-16}, 4_{18}, 4_{22}, *čuti* ('osjetiti') 3_{11}, *dostojan* 2_6, *gard* 2_{17}, *garlo* (pren. 'proždrljivost') 4_2, *grih* 2_{16}, 3_{21} i d., *hud* ('zao, rđav, loš') 2_{13}, *jedin* 1_2, *jimiti* — prez. *jima*[97] 1_1, 1_{15}, 2_{20} i d., *jin* 2_1, *kleti se* — prez. *klne se* 1_{21}, 2_{17}, 2_{19}, *klańati se* 1_7, *ļubiti* ('voljeti' za zemaljska dobra) 1_9, *milostińa*[98] 4_7, *mimohoditi* (ptc. prez. *mimohoje*) 1_{11}, *misliti* 4_5, *moć* 3_9, *moći* — prez. *more* 2_2, 2_{16} i d., *moliti* 4_5, *namisliti* (ptc. pas. *namišļen* 'namjeran, hotimičan') 2_9, *namišļenje* ('namjera, odluka', ali možda i 'đavolstvo'[99]) 2_7, *narediti* (ptc. pas. *narejen* 'određen, zapovijeđen'[100]) 3_{15}, 4_{11}, *narejivati* ('upravljati'[101]) 4_{16}, *nauditi* 4_{21}, *nediļa* 3_7, 3_{16} i d., *očistiti* 3_{12}, *plodan* ('koristan'[102]) 3_{22}, *pokloniti se* 1_2, 1_3, *pomniti* (uz negaciju 'ne hajati, ne mariti'[103]) 2_{18}, *poniziti* 4_{21}, *pravden* 2_2, 2_5, *priseći* 2_6, *priseža* f. (*priseza*?[104] 'prisega') 2_{10}, *prisezati* — prez. *priseže* 2_7, 2_8 i d., *protivu* 1_6, 1_8, 2_8, 4_{12} — *protiva* pril. 4_{16}, *protiva* f. (? 'oprjeka'[105]) 2_{11}, *prvi* 1_1, 1_{17}, *pustiti* (ptc. pas. *puščen* 'dopušten'[106]) 4_{13}, *razbijati* (pren. uz *nediļu*, *blagdane*[107]) 4_{10}, *razum* 3_{23}, *reći* 1_1, 2_{19}, 3_3, *riječ* (1. 'riječ', 2. 'stvar'[108]) 1_{11}, 2_2, 2_{19} i d., *sagrišati* 1_6, 2_{20} i d., *sarce* 1_{12}, *sedmi* 3_5, *služba* (1. 'služenje', 2. 'korist'[109]) 1_{14}, 4_{4-5}, *služiti* 1_3, 1_{15}, 3_{10}, *smart* 3_{17}, *smartni* 2_{17} i d., *splnivati/splńivati* ('ispunjavati' pren.) 3_8, *stanje* 3_{14}, *stati* impf. 3_{13}, *stvoriteļ* 1_{13}, 4_5, *sud* 2_3, 2_4, *sumńa* 3_9, 3_{13}, *sumńiti* ('dovoditi što u sumnju' — u tom značenju nepotvrđeno[110]) 2_{11}, *svet* 3_{15}, 3_{18} i d. — *sveti* (mn. u imen. funkciji 'sveci') 2_{18}, *šest* 3_6, *takoje* ('također') 1_{20}, *tašćad* f. ('ispraznost, sujeta, taština') 3_{23}, 4_3, 4_{15}, *težatan* (uz imenicu *dan* 'radni'[111]) 3_7, *učiti* 1_{16}, *ufati se* ('uzdati se, pouzdavati se'[112]) 1_5, *ufanje* 1_3, 1_5, *uskarsnuti* 3_{17}, *uzdaržati se* 3_{21-22}, *vele* ('mnogo') 1_1, *veliko* ('vr-

---

[97] Navodi se prezent kada se prezentska osnova razlikuje od infinitivne, i to 3^{jd}, koje je najčešće potvrđeno. Za 1^{jd} nema potvrda i ne zna se da li je nastavak *-u* ili *-m*.

[98] Uz tu je riječ latinsko tumačenje — kratica za: *id est eleemosynae*, što u hrvatskom tekstu sugerira značenje 'dar od milosrđa' — vidi: AR VI, s.v. *milostińa* pod *b)*, ali možda ipak i samo 'milosrđe' — vidi ibid. pod *a)*.

[99] Vidi: AR VII, s.v. *namišļeńe* pod *c) bb)* s primjerom iz Della Bellina rječnika i tumačenjem 'diavoleria'.

[100] AR VII, s.v. *narediti* pod *b.*, ali i *j.*

[101] AR VII, s.v. *narediti* pod *f.* 'upraviti', a pod *narеđivati* impf. prema *narediti*.

[102] AR X, s.v. *plodan* pod *c.*

[103] AR X, s.v. *pomniti* pod *c.*

[104] Vidi bilj. 19.

[105] AR XII, s.v. *1. protiva* pod *a)* s potvrdom samo iz Bellina rječnika.

[106] AR XII, s.v. *1. pustiti* pod *1. l.* 'dopustiti, dati mogućnost ili slobodu da se što učini', ali bez toga značenja pod *2. pas. a. pušten, pušćen*.

[107] AR XIII, s.v. *razbijati* pod *c)* uz: *zakon, vjera, zapovijed* i sl.; značenje je teško sinonimno odrediti, otprilike 'činiti protivno odredbama, kršiti odredbe', ali intenzivnije.

[108] AR XIII i XIV, s.v. *riječ* pod *a.* i *u.*

[109] AR XV, s.v. *služba* pod *a.* i *c.*

[110] AR XVI, s.v. *sumńati, sumńiti.*

[111] AR XVIII, s.v. *težatan* pod *c).*

[112] AR XIX, s.v. *ufati* pod *b.*

lo, jako'[113]) 1_9, *voļa* 2_{14}, *zabivati* ('zaboravljati'[114]) 1_{12-13}, *zač* 1_4 i d., *zahvaliti* 1_{15}, *zakleti se* 2_2, *zapovid* 1_1, 1_{17}, 1_{18} i d., *zapoviditi* 3_5, 3_{21}, *zvanka* prij. ('izvan') 2_4...

Posuđenice: *balanje* ('ples' nepotvrđeno, ali ima glagol *balati* – od tal. *ballare*[115]) 4_3, *crikva* 3_{15} – *carkav* 4_{11}, 4_{13}, *idol* (lat. *idolum*[116]) 1_8, *Isukarst* 1_{21}, 3_{17}, *račun* (1. 'razlog', 2. 'način' – lat. *ratio*, tal. *razione*[117]) 1_{20}, 2_{13}, 2_{21}, *rota* ('prisega' – njem. *Rotte*; riječ imaju svi slavenski jezici[118]) 2_4, *skužati* ('opravdati se, ispričati se' – tal. *scusare*[119]) 2_{21}, *sobota* ('subota' – lat. *sabbathum*, tal. *sabbato*) 3_1, 3_2 (2×), 3_{14}, *užanca* ('običaj, navada' – tal. *usanza*[120]) 2_{15}, *vanjelje* ('evanđelje, Isusov nauk sadržan u djelima apostolskim' – lat. *evangelium*[121]) 1_{21}, *Židove* (mn. 'Židovi' – lat. *Judaeus*[122]) 3_2, 3_{15}.

Sadržaj teksta uvjetuje izbor leksika. Stoga se upravo u leksiku BZ najviše razlikuje od tekstova istog zapisivača – ŠM i CS, koje su umjetnički ostvaraji (jedan individualan, drugi pučki), vezani uz lik Majke Božje i muku Isukrstovu.

2. Molitva svetoj Margariti

Na donjoj polovini posljednje strane u kodeksu br. 8 (zapravo posljednje strane dodatka koji se sastoji od šest listova uvezanih zajedno s kodeksom, a u kojemu je treći list ispisan Šibenčaninovom rukom) nalazi se zapis od deset redaka s osmeračkom molitvom svetoj Margariti. Neposredno ispred molitve nalazi se latinski zapis koji nema s molitvom veze, pisan rukom koja bi također mogla biti Šibenčaninova. Slijedi navedenih deset redaka hrvatskoga teksta pisanih drugom rukom, od kojih svaki sadrži po dva rimovana osmerca. Kraj četvrtog retka smislovno je nejasan, u petom je samo jedna riječ iza koje dolazi kratica za *etc.*, zatim je prekid unutar kojeg je latinska bilješka, koja se također ne može sasvim pročitati, a nakon nje još dva nejasna znaka. Zatim slijedi još pet redaka molitve, za koje se čini da su zapravo trebali biti ispred gornjih redaka. Zapisivač je najprije zapisao drugi, a onda prvi dio molitve, pri čemu pretpostavljeni drugi (a zapisani prvi) nije dovršen. To može značiti da je pisao po čuvenju, ili po sjećanju, ili je to izravan zapis nastajanja stihova, koje ne mora nužno slijediti tijek priče.

---

113 AR XX, s.v. *velik* pod 2.
114 AR XXI, s.v. 2. *zabivati*.
115 AR I, s.v. *balati*.
116 AR III, s.v. *idô* navodi se značenje 'kip kojem se neznabošci klanjahu'.
117 AR XII, s.v. *račun* pod *f.* i pod *g*.
118 AR XIV, s.v. *1. rota*.
119 AR XV, s.v. *skužati*, *2. skušati*.
120 AR XX, s.v. *užanca*.
121 AR XX, s.v. *vanđelje* pod *a.* i *b.*
122 AR XXIII, s.v. *1. Židov*.

Uz prvi redak po strani stoji zapis *naureſê* (s oblom titlom na posljednjem slovu), za koji nije sigurno da je zapisan istom rukom kao molitva, a na dnu susjedne stražnje korice još su dva zapisa, od kojih bi prvi mogao biti zapisan rukom zapisivača molitve: *hinaç . d(e)ceptor . ſiue falsari(us)*[123] s latinskim tumačenjem hrvatske riječi *hinac*, a zatim u istom retku drugom rukom: *ſuade(re) . potacnuti . i naueſti* (= *potaknuti i navesti*) . *te(m)ptare . ſablaſniti* . (= *sablazniti*) s hrvatskim tumačenjem latinskih riječi. Ni ti zapisi nemaju veze s tekstom molitve.

2. 1. Tekst *Molitve sv. Margariti*

Tekst molitve navest ćemo u transkripciji budući da je fotokopija dovoljno čitka da bi se mogla pratiti grafija, i to najprije redom kako je zapisan, s označenim rednim brojem redaka, radi označavanja primjera u raščlambi, a zatim slijedom kako pretpostavljamo da bi zapravo imao glasiti.

1. Po te posla svoje sluge, jer ga obidoše tuge.
2. Domovnicu te hotiše, toko ļubvom važgan biše.
3. Tebe pita od plemena, od vere i od jimena.
4. Ti mu na vse odgovori brez oholstva: »To vse mori.
5. Plemenom *(etc)*...«

custodia cedula ca...[124]

6. Pomolimo Margaritu da nam da nebesku svitu.
7. Teodožiju ti se rodi, ki neveru bludnu vodi.
8. Da budeš Božja nevista, hoti biti karstom čista.
9. Vladavac od tvoga gra[da] pln bi pltenoga smrada.
10. Kada vidi lipost tvoju, na zlo daše misal svoju.

Pomolimo Margaritu
da nam da nebesku svitu.
Teodožiju ti se rodi,
ki neveru bludnu vodi.
Da budeš Božja nevista,
hoti biti karstom čista.
Vladavac od tvoga grada
pln bi pltenoga smrada.
Kada vidi lipost tvoju,
na zlo daše misal svoju.
Po te posla svoje sluge,
jer ga obidoše tuge.

[123] U zagradama su dijelovi riječi označeni kraticama.
[124] Po čitanju J. Stipišića.

Domovnicu te hotiše,
toko ļubvom važgan biše.
Tebe pita od plemena,
od vere i od jimena.
Ti mu na vse odgovori
brez oholstva: »To vse mori.
Plemenom...«

Molitva slijedi legendu o životu antiohijske mučenice Margarite iz 3. stoljeća, kćeri poganskoga svećenika Teodozija. Tekst nema veze s pučkim prikazanjem o svetoj Margariti u zadarskoj i šibenskoj verziji[125], te u onoj iz *Firentinskoga zbornika*[126] (vjerojatno s kraja 15. stoljeća), nego nastoji ukratko ispričati poznatu priču, ali je ne dovršava (otud i *etc.* umjesto nastavka). U molitvi nema jezičnih klišeja i rima poznatih iz srednjovjekovne pučke osmeračke poezije, pa ju je očito sastavio neki učeniji čovjek. Tako se, primjerice, u navedenom prikazanju ni u jednoj verziji ne spominje ime Margaritina oca, a ovdje se navodi u latinskoj grafiji *Theodosiu* (D^{id}). Ono je potvrđeno tek u mlađem hvarskom prikazanju, koje s ovdje spomenutima nije u vezi.[127]

2. 2. Grafija i pravopis

Grafija ovoga teksta – koliko se zbog kratkoće može pratiti – vrlo je slična onoj Šibenčaninova zapisa BZ. Zapis molitve Margariti očito je nastao u istom samostanu i u isto vrijeme kad i Šibenčaninovi zapisi.

Zaustavit ćemo se na bilježenju fonema *c–č–k–g–h–j, s–z–š–ž, te ļ, v* (*f* u tekstu nije potvrđen). Čini se da zapisivač ovoga teksta grafijski razlikuje *c* i *č* – za obilježavanje fonema *c* upotrebljava grafem *ç*: *domouuniçu* (= *domovnicu*) 2, *vuladauaç* (= vladavac) 9, te u pokrajnjem zapisu koji nema veze s tekstom: *chinaç* (= *hinac*), dok za fonem *č* ima potvrđen grafem *c*: *ciſta* (= *čista*) 8. Fonem *k* bilježi grafemima *c* i *ch*: *nebeſcu* (= *nebesku*) 8, *carſtom* (= *karstom*) 8, *cada* (= *kada*) 10; *tocho* (= *toko* 'toliko') 2, *chi* (= *ki*) 7. Grafem *ch* služi i za obilježavanje fonema *h*: *chotiſſe* (= *hotiše*) 2, *hocholştfa* (= *oholstva*) 4, *choti* (= *hoti*) 8. U tome se ovaj tekst ne slaže s BZ (ni sa CS), gdje je *h* = *h*, a djelomično se podudara sa ŠM, koja za fonem *h* ima i *ch* i *h*. Iz primjera *hocholſtfa* razabire se da grafem *h* ima nultu glasovnu vrijednost, kao što je u ŠM (i drugim spomenicima) *humilena* (= *umiļena*).[128] Kao i u BZ, isti (ili gotovo isti) grafem kojim se obilježava *k* (ovdje i *h*) dva puta dolazi u glasovnoj vrijednosti *g*: *fluçhe, tuçhe* (= *sluge, tuge*)

125 Vidi: Fancev 1925:116–124, 1932:22–38.

126 Verdiani 1973:107–115.

127 Vidi: SPH 20, 256 pod *Govornici* (tj. *Osobe*) i d.

128 Takva je grafija potvrđena u *hoholiti* iz latiničkog rukopisa vjerojatno s kraja 16. stoljeća – AR VIII, s.v. *oholiti* pod *b. b)*.

1 pored redovitoga *g* = *g*: *ga* 1, *uaſgan* (= *važgan*) 2, *odgouori* (= *odgovori*) 4, *margaritu* 6, *tuoga* (= *tvoga*) *grada* 9. Grafem *g* dolazi još u funkciji *j* u inicijalnom položaju: *gimena* (= *jimena*) 3, a inače se fonem *j* obilježava grafemom *i* ili Ø: *ſuoie* (= *svoje*) 1, *ier* (= *jer*) 1, *boſia* (= *Božja*) 8, *ſuoiu* (= *svoju*) 10; *theodoſiu* (= *Teodožiju/Teodoziju*) 7.

U fonemskom nizu *s*–*z*–*š*–*ž* redovit je grafem *ſ* u sve četiri glasovne vrijednosti, te po jednom *ſſ* i *ſc* za *š*, pa je u tome taj tekst gotovo posve podudaran s BZ. Primjeri za *ſ* = *s*: *poſla ſuoie ſluçhe* (= *posla svoje sluge*) 1, *naſſe* (= *na vse*) 4, *hocholſtua* (= *oholstva*) 4, *nebeſcu ſfitu* (= *nebesku svitu*) 6, *tiſe* (= *ti se*) 7, *ſmrada* (= *smrada*) 9, *lipoſt* (= *lipost*) 10, *miſal ſuoiu* (= *misal svoju*) 10; *ſ* = *z*: *breſ* (= *brez*) 4, *naſlo* (= *na zlo*) 10, te izvan teksta na susjednoj strani: *ſablaſniti* (= *sablazniti*); *ſ* = *š*: *obidoſe* (= *obidoše*) 1, *budeſ* (= *budeš*) 8, *daſe* (= *daše*) 10; *ſ* = *ž*: *uaſgan* (= *važgan*) 2, *boſia* (= *Božja*) 8 i nesiguran primjer *theodoſiu* (= *Teodožiju/Teodoziju*) 7; *ſſ* = *š*: *chotiſſe* (= *hotiše*) 2; *ſc* = *š*: *biſce* (= *biše*) 2.

Suglasnik *v* piše se na nekoliko načina: *u*, *uu*, *vu*, *f*, *uf*, pri čemu je grafija *f* ona problematična kojoj se uvijek iznova vraćamo s pitanjem označava li možda pokušaj fonetskoga zapisivanja u određenim položajima. Primjeri s istim suglasničkim sljedovima *tv*, *sv*, kao *hocholſtfa* 4, *ſfitu* 6 s jedne strane i *tuoga* 9, *ſuoie* 1, *ſuoiu* 10 s druge strane, ponovno nas utvrđuju u uvjerenju da se radi o glasovnoj vrijednosti *f* = *v*, to znači *oholstva*, *svitu* kao i *tvoga*, *svoje*, *svoju*. Najobičnija grafija za *v* jest *u* – osim već navedenih primjera i: *lubuom* (= *ļubvom*) 2, *uere* (= *vere*) 3, *uodi* (= *vodi*) 7. Grafija *uf* nastala je spajanjem dvaju najčešćih načina obilježavanja fonema *v* – *u* + *f*: *uffe* (= *vse*) 4, a *vu* je isto što *uu* (na početku riječi umjesto *u* često se piše *v*): *domouuniçu* (= *domovnicu*) 2, *vuladauaç* (= *vladavac*) 9.

Jedini primjer za fonem *ļ* piše se s *l* (kao u Šibenčaninovim rukopisima): *lubuom* (= *ļubvom*) 2. Slogotvorni *l* piše se kao u BZ *ul*, i to, kao što je već rečeno, smatramo grafijskom a ne glasovnom pojavom – *ul* = *ļ*: *puln*, *pultenoga* (= *pln*, *pltenoga*) 9. Treba još spomenuti latinski grafijski utjecaj *th* = *t* u osobnom imenu *theodosiu* 7.

Od znakova kraćenja javlja se samo obla titla, koja u prvom primjeru *ple(me)na* 3 obuhvaća i prethodni *l*; ostali primjeri: *plemenô* (= *plemenom*) 5, *danâda* (= *da nam da*) 6, te izvan teksta: *naureſê* (vjer. *na uresem*).

Od pravopisnih osobitosti može se navesti točka između riječi (iznad donje linije retka) kao jedini interpunkcijski znak (neobvezatan). Prijedlozi se pišu sastavljeno uglavnom sa zamjeničkim oblicima, s kojima očigledno tvore akcenatske cjeline: *pote* (= *po te*) 1, *timu naſſe* (= *ti mu na vse*) 4, rjeđe s imenicama: *naſlo* (= *na zlo*) 10; sastavljeno se piše: *danâda* (= *da nam da*) 6, *tiſerodi* (= *ti se rodi*) 7, ali rastavljeno: *od ple(me)na od uere i od gimena* (= *od plemena, od vere i od jimena*) 3, *breſ hocholſtfa* (= *brez oholstva*) 4, *od tuoga* (= *od tvoga*) 9. Navedeni primjeri *od ple(me)na*, *od tuoga* pokazuju da se prijedložni izrazi pišu po morfonološkom pravopisnom načelu. Jedini primjer u tekstu koji pruža mogućnost

primjene fonološkog, odnosno morfonološkog pisanja unutar riječi: *nebeſcu* (= *nebesku*) 6 napisan je fonološki, tj. s bilježenjem suglasničke promjene na granici osnove i sufiksa (nakon ispadanja slabog poluglasa).

2. 3. Jezične crte

Među jezičnim crtama ovoga teksta ima malo onih koje treba posebno izdvojiti s obzirom na vrijeme i mjesto nastanka spomenika. Tako npr. osim *važgan* 2, što bi podjednako mogao biti čakavizam, ali i crkvenoslavizam, potvrde za reflekse poluglasa nisu samo čakavske: *kada* 2, *vladavac* 9 (i izvan teksta *hinac*), te sekundarni poluglas u: *misal* 10. Od relevantnih crta treba spomenuti reflekse jata, koji — premda malobrojni — pokazuju bliskost sa ŠM, tj. pored ikavizama *nevista* 8, *lipost* 10, *hoti* (2^{jd} aor.) 8, *biše, hotiše* (3^{jd} imperf.) 2 dolaze i ekavizmi, i to u leksičkom morfemu *věr-*: *vere* 3, *neveru* 7, koji je u ŠM najčestotniji leksički morfem s ekavizmom. Među samoglasničkim osobitostima treba spomenuti slogotvorne *l̥*, *r̥*. Za slogotvorni *l̥* već je rečeno da se pretpostavlja da je *ul* samo grafijska slika još neizmijenjena izgovora *l̥* (uz određeni pazvuk), što može biti i knjiška crta, dok je *ar* za slogotvorni *r̥* vjerojatno odraz domaćega izgovornog stanja. Primjer je samo jedan: *karstom* 8. Uz inicijalni *i* potvrđena je prejotacija: *jimena* 3. Kontrakcija je potvrđena u *tvoga* 9. Na kraju riječi *l* se ne mijenja: *misal* 10. Razvoj u prilogu *toko* 2 nije sasvim jasan: za vrijeme nastanka spomenika vjerojatniji je slijed: *toliko* > *tolko* > *toko* s gubljenjem *l*, na što se u čakavskim govorima nailazi, nego *toliko* > *tolko* > *tooko* > *toko* s promjenom *l* > *o* na kraju sloga.[129]

Od morfoloških oblika treba spomenuti noviji I^{jd} *a*-deklinacije: *l̥ubvom* 2 (od *l̥ubva*), čime se ovaj tekst slaže s CS i BZ, a ne sa ŠM, zatim noviji A^{mn} *a*-deklinacije: *sluge, tuge* 1 (prema palatalnoj promjeni). A^{jd} glavne imeničke i zamjeničko-pridjevske deklinacije ima redovni nastavak *-u*: *domovnicu* 2, *nebesku svitu* 6, *neveru bludnu* 7; *tvoju, svoju* 10. Imenice *jime* i *pleme* prešle su iz *n*-deklinacije u glavnu deklinaciju srednjega roda (uz zadržavanje infiksa *-en-*): G *od jimena, od plemena* 3, *plemenom* 5. Od imeničkih oblika neobičan je pokrajnji zapis *na ureſe*, koji zbog title na *e* treba čitati *na uresem*, što bi imao biti dosad nepotvrđen L^{mn} glavne muške promjene. U spomenicima onoga vremena (a i kasnije) u L^{mn} još se čuva stari nastavak *-ih* (< *-ěhъ*, *-ihъ*) i ne nailazi se na izjednačavanje s dativom, a ovo bi bio upravo takav primjer (pod utjecajem jedninskog izjednačavanja?), i to za izjednačavanje s dativom palatalne promjene, što sugerira da se još osjećala određena palatalnost suglasnika *s* (nastaloga drugom palatalizacijom od *h*). Manje je vjerojatna pripadnost imenice *ures* nekadašnjim *i*-osnovama. Od ličnih zamjenica potvrđen je uz prijedlog stari A: *po te posla* 1, ali bez prijedloga: *tebe pita* 3. Za ličnu zamjenicu 1. lica

[129] U AR XVIII, s.v. *tokoj* kaže se da je »od *toko* i naveska *j*«, ali natuknice *toko*, gdje bi lik imao biti protumačen, nema, niti s.v. *tolik* ima takvih primjera.

potvrđen je D^{mn}: *nam* 6. Potvrđeni su još enklitički oblici lične zamjenice m.r. za 3^{jd}: *mu* (D) 4, *ga* (A) 1.

Od glagolskih oblika potvrđeni su: 3^{jd} prezenta: *vodi* 4, *da* 6; 2^{jd} aorista: *se rodi* 7, 3^{jd} aorista: *posla* 1, *pita* 3 (možda prezent?), *odgovori* 4, *hoti* 8, *bi* 9, *vidi* 10, 3^{mn} aorista: *obidoše* 1; 3^{jd} imperativa: *hotiše*, *biše* 2, *daše* (od svršenoga glagola)10; 1^{mn} imperativa: *pomolimo* 6. Među prošlim vremenima nije potvrđen perfekt.

Od sintaktičkih osobitosti treba spomenuti uobičajenu primorsko-dalmatinsku crtu pod romanskim utjecajem: prijedložni izraz *od* + *G* umj. domaćega *o* + *L* (ili *za* + *A*): *tebe pita od plemena, od vere i od imena* 3, odnosno umj. imeničkoga (posvojnog) genitiva: *vladavac od tvoga grada* 9. Danas je neuobičajena konstrukcija: *domovnicu te hotiše* 2 s pravim objektom umj. prijedložnoga objekta.

U leksičku sferu pripada nedovoljno jasan segment teksta (vjerojatno u upravnom govoru): »To vse mori...«. Možda je Margarita htjela reći da je vladarev prijedlog/poziv kinji (u duševnom smislu), da joj dosađuje, ali nedostaje objekt rečenice, koji bi glagol *moriti* trebao imati.[130] Iza toga slijedi još samo jedna riječ: *Plemenom etc.* Molitva/pjesma nije dovršena i čini se kao da je spomenuti segment nastao samo zbog potrebe rime: *odgovori : mori* i da je sastavljač tu posustao u svom stihotvornom postupku.

Od ostalih leksema izdvojit ćemo samo neke:

bludan 7 — 'koji bludi u vjeri' relativno je slabo potvrđeno, i to tek od 16. st. (o čovjeku u Zoranića, Hektorovića i Kavanjina, o putu u Bandulavića i Kavanjina)[131], a uz riječi *vjera, nevjera* nema potvrda

domovnica 2 — vjer. u značenju 'supruga'; u AR II navodi se značenje 'domaćica', ali malobrojne potvrde (iz 15. i 17. st.) pokazuju da se i u njima misli bilo na ženu općenito, bilo na suprugu

krst 8 — 'krštenje' ima potvrde iz *Korizmenjaka*, Kožičića, Lucića, Antuna Dalmatina, Barakovića i dr.[132], ali su zapravo najstarije potvrde iz *Žića svetih otaca*[133]

lipost 10 — 'osobina čega što je lijepo' s najstarijim potvrdama iz *Zadarskog* i *Bernardinova lekcionara*[134]

ļubva 2 — potvrde su iz Bernardina, senjskih glagoljičkih izdanja, glagoljičke *Aleksandride*, Kožičića, Lucića, Zoranića, *Ljetopisa popa Dukljanina*, a u Stullijevu rječniku dolazi uz napomenu da riječ ima iz brevijara; riječ je možda imala izrazitije književno obilježje nego *ļubav*

nevera 7 — 'kriva vjera', ovdje zapravo preneseno 'pripadnici krive vjere': *ki neveru bludnu vodi*; potvrde za to značenje dosta su malobrojne, i to

130 Vidi: AR VII, s.v. *1. moriti*.

131 AR I, s.v. *bludan* pod *1.*

132 AR V, s.v. *1. krst* pod *3.*

133 Malić 1997:611.

134 AR VI, s.v. *lijepost* pod *1. a.*

tek od 16. st. (od senjskih i protestantskih izdanja)[135]

obiti 1 — 'obuzeti, snaći' s potvrdama od Marulića nadalje u dalmatinskih i dubrovačkih pisaca, te mlađih kontinentalnih štokavaca[136]

oholstvo 4 — potvrde iz senjskih izdanja, Kolunića, Marulića; u odnosu na *oholast, 1. oholija, oholost* relativno malobrojne[137]

pleme 3, 5 — 'rod, podrijetlo' s relativno malobrojnim potvrdama od 15. st.[138]

pomoliti 6 — 'obratiti se molitvom'; potvrde iz Vrančića, Vetranića, Kašića, Kavanjina, vezane samo uz Boga[139]

plten 9 — 'odan spolnom uživanju' u sintagmi *plteni smrad*; potvrđeno od Bernardina, a u kontekstu *u nečistoćah i smradu od putenoga griha* tek u bosanskog pisca Posilovića s kraja 17. st.[140]

smrad 9 — u prenesenom značenju 'djelo što uzrokuje gađenje, odvratnost' s potvrdama od početka 16. st. iz senjskih *Mirakula*, zatim iz *Lucidara* 1533., Zoranića, Krnarutića[141]

svita 6 — 'odjeća, haljina'; u ovdašnjem kontekstu: *Pomolimo Margaritu da nam da nebesku svitu* radi se o izričaju *dati nebesku svitu*, koji ima preneseno značenje 'dovesti u nebo'; ništa slično nije potvrđeno ni pod jednim od sastavnih dijelova izričaja

tuga 1 — 'želja'; ovdje u mn. *tuge*, što nije potvrđeno u navedenom značenju[142]

važgati 2 — 'zapaliti', ovdje u izričaju *biti važgan ļubvom* 'zaljubiti se', koji nije potvrđen, premda ima potvrda za značenje ptc. pas. *užgan* 'zaljubljen', ali u sintagmi *užgan ļubavļu* potvrđen je samo u značenju 'ispuńen vjerskim zanosom'[143]; potvrde s prefiksom *va-*, tj. *važgati*, kao u našem slučaju, osim iz Istre, potječu iz izvora koji su pod većim ili manjim crkvenoslavenskim utjecajem: senjska izdanja, Kožičić, protestantski pisci, *Zadarski lekcionar*, *Žića svetih otaca* i dr.

vladavac 9 — 'svjetovni poglavar' s potvrdama iz Kolunića, *Aleksandride*,

---

135 AR VIII, s.v. *nevjera* pod *d.*

136 AR VIII, s.v. *1. obići* pod *d.*

137 AR VIII pod navedenim riječima.

138 AR X, s.v. *pleme* pod *h.*

139 AR X, s.v. *1. pomoliti* pod *a. a).*

140 AR XII, s.v. *puten* pod *d).*

141 AR XV, s.v. *smrad* pod *a. b).*

142 AR XVIII, s.v. *1. tuga* pod *a. e)* 'težńa, težńa, želja' s potvrdom iz protestantskih *Proroka*, ali pod *b.*, gdje se navodi množina, za koju se kaže da znači isto što i jednina, nema toga značenja.

143 AR XX, s.v. *užgati* pod *c. pren. c) pas. bb) aaa)* i *bbb).*

Bernardina, protestantskih izdanja, Zoranića, Gazarovića[144]

zlo 10 — *na zlo dati misal svoju* može se shvatiti kao izričaj 'namisliti, smisliti zlo', što nije potvrđeno; premda je *na zlo* potvrđeno i uz glagol *dati*, ali to nisu izričaji[145]

Od potvrđenih osobnih imena *Margarita* dolazi od 15. st. kao ime ženske osobe, ali za sveticu nije potvrđeno[146], a *Teodožij* je potvrđen iz Kožičića u N, dok u kosom padežu (G) dolazi u Kavanjina[147]. U našem je primjeru u D, pa bi N mogao glasiti i *Teodožije*. Likovi: *Teodozij, Teodozije, Teodozio* nisu potvrđeni, *Teodosio* je potvrđen jednom iz Glavinića, što je očito knjiška grafija, a *Teodosije* i izvedenice samo iz srpskih pisaca.[148]

Navest ćemo i riječi koje nisu sastavni dijelovi teksta, nego se nalaze u pokrajnjim zapisima:

hinac — 'onaj koji hini' potvrđen od 15. st., uglavnom u dalmatinskih i dubrovačkih pisaca[149] i u većini hrvatskih rječnika

navesti uz sinonim *potaknuti* — 'pobuditi, nagovoriti'; prvi glagol u navedenom značenju dolazi tek od 17. st., a drugi je potvrđen od Marulića[150]

sablazniti — u značenju 'navesti na grijeh, odvesti s pravoga puta, smutiti' dolazi u hrvatskim izvorima od *Zadarskog* i *Bernardinova lekcinara* i senjskih izdanja.

Općenito se za leksik ovoga teksta može reći da sadrži izrazito hrvatske riječi, dakle one potvrđene uglavnom samo u hrvatskim književnim izvorima, pretežno na potezu od Senja do Dubrovnika, ali i u kontinentalnih pisaca koji nasljeduju hrvatsku književnu tradiciju. Jedini je (upitan) crkvenoslavenski trag u riječi *važgan*, i ako to i jest crkvenoslavizam, a ne mora biti, bio bi jedini u čitavu tekstu uključujući sve jezične razine. Stoga smo ga skloniji ubrojiti među čakavizme. Ne treba posebno isticati da su sve te potvrde najstarije poznate, što s obzirom na starinu teksta i sastav izvora AR-a nije neobično.

3. *Sudac gńivan...*

Osim *Cantilene pro sabatho*, pučkoga Gospina plača, poznatog u raznim varijantama i iz glagoljičkih i iz latiničkih zapisa i pjesmarica, ostali su dosad poznati najstariji hrvatski latinički spomenici — i oni ovdje navedeni i oni za

144 AR XXI, s.v. *vladavac* pod *c. c)*.

145 AR XXII, s.v. *zlo* pod *f.*; drugo je *dati se na zlo*, ibid.

146 AR VI, s.v. *1. Margarita*.

147 AR XVIII, s.v. *Teodožij*.

148 AR XVIII pod navedenim riječima.

149 AR II, s.v. *1. hinac*.

150 AR VII, s.v. *1. navesti* pod *c.* 'nagovoriti, navratiti, nagnati'; XI, s.v. *potaknuti* pod *a.* 'pobuditi, podjariti, podbuniti, nagovoriti, navesti'.

koje znamo otprije — jedini poznati primjeri određenih tekstova. Pjesma *Sudac hoće gńivan priti*, zapisana na posljednjoj, 78v strani kodeksa br. 20 šibenskoga Samostana sv. Frane, ima — kao i *Cantilena* — poznate varijante i iz glagoljičkih i iz latiničkih kodeksa, te time otvara i drugu vrstu istraživačkog postupka, koji uključuje i tekstološku usporedbu. Te su nam dosad poznate varijante dobro došle jer je pjesma zapisana u šibenskom kodeksu znatno oštećena (preko teksta je očito prolivena neka tekućina i tinta je razlivena, tako da je dobar dio teksta nečitljiv ili jedva čitljiv), pa nam pomažu u rekonstrukciji teksta. Pjesma je hrvatski prepjev latinske mrtvačke srednjovjekovne sekvencije *Dies irae*, za koju se drži da ju je sastavio franjevac Thomas da Celano sredinom 13. stoljeća, u atmosferi općeg očekivanja skorog nailaska sudnjega dana. U prvotisku glagoljičkog *Misala* iz 1483. nalazi se hrvatskocrkvenoslavenski prijevod navedene pjesme, koji je, uz latinski original i uz tekstološke usporedbe s tekstom iz *Novakova misala* (u koji je upisan tek 1486.), objavila Marija Pantelić (1967:104—105). Taj prijevod sadržajno uglavnom vjerno prati izvornik, ali mu stihovi nemaju jednak broj slogova ni rimu. Najstarija dosad poznata varijanta navedene pjesme na narodnom jeziku, uz neke crkvenoslavenske, uglavnom grafijske crte, zapisana je 1440. u glagoljičkom *Berlinskom misalu* iz 1402., djelu poznatoga glagoljaša Bartola Krbavca, što se čuva u berlinskoj Državnoj biblioteci. Pjesmu je također prva objavila Marija Pantelić (1964:27—29). Iduće su dvije varijante latiničke: iz *Rapske pjesmarice* Mateja Picića iz 1471., što ju je u transliteraciji objavio Cvito Fisković (1953:43—45), te iz *Lekcionara* Bernardina Splićanina, tiskanog u Veneciji 1495., što ga je u transkripciji izdao Tomo Maretić (1885:180—181), a u pretisku Josip Bratulić (1991:188). Ima i mlađih zapisa, primjerice u kodeksu iz 1512. poznatoga glagoljaša Šimuna Klimantovića, u bosanskog pisca Matije Divkovića s početka 17. stoljeća i dr., ali se na njima nećemo zadržavati. Navedena četiri zapisa iz 15. stoljeća, od kojih je šibenski vjerojatno najstariji, pripadaju dvjema, istina vrlo bliskim verzijama, nastalima preradom zajedničkoga predloška. Jednoj pripadaju latinička šibenska i glagoljička berlinska varijanta s 18 strofa, drugoj Picićeva i Bernardinova s 20 strofa (prema 19 strofa originala). Prijevod slijedi metar i strofnu shemu originala (strofe po tri osmerca s rimama *aaa bbb ccc* i d. osim posljednje dvije strofe, koje su razdijeljene u tri dvostiha s rimom *aa b/b cc*, s time da je posljednji dvostih šesterački — također kao u originalu, dok dvanaestoj strofi nedostaje jedan stih). Pjesma je još jedan među mnogim pokazateljima književnih veza glagoljaške i latinaške kulturne sredine, na koje je prvi ukazao Milan Rešetar još 1902., zatim je istu ideju razradio Franjo Fancev (1933; 1934), ali se ona vrlo nevoljko i sporo prihvaćala i u hrvatskoj i u ostaloj slavističkoj filologiji, zadojenoj tezom o nepomirljivosti tih dviju kulturnih i duhovnih sredina.

3. 1. Tekst pjesme *Sudac gńivan*

Kako je tekst na kopiji teško čitljiv, navest ćemo – zbog grafijske problematike – i transliteraciju, koju smo uspostavili što na temelju originala, što na temelju fotografija, koje su mjestimično (i pod raznim osvjetljenjem) čak i čitljivije od originala. Potpuno nejasne dijelove, rekonstruirane uz pomoć berlinske varijante, navest ćemo u zagradama. Kao i kod prethodnih tekstova, najprije ćemo slijediti retke originala (u transliteraciji i transkripciji), a zatim ćemo dati tekst u strofama.

1. Sudacz chote gnyuan priti vas mir ognem popaliti
2. nemoti ſe prid ſkriti
3. Kolic trepet tada bude kad ſe ſueto piſmo zbude amartuy
4. ſe wſſy probude
5. Trubya bozya martuych budi uſkrſnite martuy ludi
6. poyte kbogu da vas ſudi Smart te tada zzaad oſtati
7. kada budu martuy uſtati razlog bogu owſſem dati
8. Knyge ſe chte otuoriti vkiich chote ſuetlo biti kako chote
9. bog ſuditi Myloſtiuy goſpodine od ſtracha my duſſa ſtine
10. pomiluy yu da nezgine Sto tu griſnik tada reti kuli
11. miloſt tada ſteti kdi chte dobri yedua uteti Mnogo ſlau
12. ny boze blagi pomiluy me ſpaſe dragi nezgubime zlimi
13. wragi Snebes pride mene radi griſnu duſſu ti oſladi
14. otpagube me ogradi Smart ſi muku priyal zame
15. neſrdiſe yure name yzbaui me dyaule mame
16. Placzu grozno yuzdiſſu pokayanye griche tiſſu miloſtiu
17. ſi kako ſlyſu Ognem vicznym griche kazes proſti pruuo
18. ner ye ſkazes Mariyu ſi ti odriſil razboinika neuli
19. ſil naadſi meni tim ukripil Modlbe moye nedoſtoine
20. ti ye ſtuori ſebi uolne proſti muke nepokoine
21. Saaganczi me ti (umiſti) kozliti ſu wſſy neczıſti
22. yzogna ym (ni yzli)ſti da procleti wmuke poydu
23. da zdobrimi (ſtra)che proydu doradoſti ſtobom (do)ydu
24. velle placza (velle) ſtracha (k)di ſe griſnik vſtane zprá
25. cha Da podilich (ſuo)ych prime proſti mu zatuoye
26. yime Iſukr(ſte) blagi day ym pokoj dragy Amê

1. Sudac hoće gńivan priti, vas mir ogńem popaliti,
2. ne moći se prid [ńim] skriti.
3. Kolik trepet tada bude kad se Sveto pismo zbude a martvi
4. se vsi probude!
5. Trubja Božja martvih budi: »Uskrsnite, martvi ļudi,

6. pojte k Bogu da vas sudi. Smart će tada zâd ostati
7. kada budu martvi ustati razlog Bogu o vsem dati.
8. Kńige se hte otvoriti, u kîh hote svetlo biti kako hote
9. Bog suditi. Milostivi Gospodine, od straha mi duša stine,
10. pomiluj ju da ne zgine. Što ću grišnik tada reći, ku li
11. milost tada steći kdi hte dobri jedva uteći? Mnogo slav-
12. ni Bože blagi, pomiluj me, spase dragi, ne zgubi me zlimi
13. vragi. S nebes pride mene radi, grišnu dušu ti osladi,
14. ot pagube me ogradi. Smart si, muku prijal za me,
15. ne srdi se jure na me, izbavi me djavļe mame.
16. Plaču grozno i uzdišu, pokajanjem grihe tišu. Milostiv
17. si, kako slišu. Ogńem vičnim[151] grihe kažeš, prosti prvo
18. ner je skažeš. Mariju si ti odrišil, razbojnika ne uli-
19. šil, nâd si meni tim ukripil. Modlbe moje nedostojne
20. ti je stvori sebi voļne, prosti muke nepokojne.
21. S âgańci me ti (umisti), kozlići su vsi nečisti,
22. iz ogńa jim (ni izli)sti. Da prokleti v muke pojdu,
23. da z dobrimi (stra)he projdu, do radosti s tobom (do)jdu!
24. Vele plača, (vele) straha (k)di se grišnik vstane z pra-
25. ha da po dilih (svo)jih prime. Prosti mu za tvoje
26. jime! Isukrste blagi, daj jim pokoj dragi! Amen!

⟨1⟩ *Sudac hoće gńivan priti*
vas mir ogńem popaliti,
ne moći se prid [ńim] skriti.

⟨2⟩ *Kolik trepet tada bude*
kad se Sveto pismo zbude,
a martvi se vsi probude!

⟨3⟩ *Trubja Božja martvih budi:*
»Uskrsnite, martvi ļudi,
pojte k Bogu da vas sudi!«

⟨4⟩ *Smart će tada zâd ostati*
kada budu martvi ustati
razlog Bogu o vsem dati.

⟨5⟩ *Kńige se hte otvoriti,*
u kîh hoće svetlo biti
kako hoće Bog suditi.

[151] Graf. *vicznym* može se čitati i: *vičńim*.

⟨6⟩ *Milostivi Gospodine,*
od straha mi duša stine,
pomiluj ju da ne zgine.

⟨7⟩ *Što ću, grišnik, tada reći,*
ku li milost tada steći
kdi hte dobri jedva utećі?

⟨8⟩ ‹8› *Mnogo slavni Bože blagi,*
pomiluj me, spase dragi,
ne zgubi me zlimi vragi.

⟨9⟩ *S nebes pride mene radi,*
grišnu dušu ti osladi,
ot pagube me ogradi.

⟨10⟩ *Smart si, muku prijal za me,*
ne srdi se jure na me,
izbavi me djavļe mame!

⟨11⟩ *Plaču grozno i uzdišu,*
pokajanjem grihe tišu.
Milostiv si, kako slišu.

⟨12⟩ *Ogńem vičnim grihe kažeš,*
prosti prvo ner je skažeš.

⟨13⟩ *Mariju si ti odrišil,*
razbojnika ne ulišil,
nâd si meni tim ukripil.

⟨14⟩ *Modlbe moje nedostojne*
ti je stvori sebi voļne,
prosti muke nepokojne.

⟨15⟩ *S âgańci me ti umisti,*
kozlići su vsi nečisti,
iz ogńa jim ni izlisti.

⟨16⟩ *Da prokleti v muke pojdu,*
da z dobrimi strahe projdu,
do radosti s tobom dojdu!

⟨17⟩ *Vele plača, vele straha*
kdi se grišnik vstane z praha
da po dilih svojih prime.

⟨18⟩ *Prosti mu za tvoje jime!*
Isukrste blagi,
daj jim pokoj dragi! Amen!

3. 2. Grafija i pravopis

3. 2. 1. Grafija

Rukopis je zapisivača vrlo čitak. Pismo je gotičko, ali jednostavnije i strože od Šibenčaninova, premda su neki oblici slova gotovo identični, primjerice *a*, *d*, *w*, a osobito na njega podsjećaju tanke ukošene crtice iznad *i*, ponekad i iznad *y* (kod Šibenčanina na gotovo svim samoglasničkim grafemima). Ali to je jedna posve druga grafijska škola, s ustustavljenijom i jednoznačnijom grafijom, a uvodi u odnosu na Šibenčanina (ali i u odnosu na ostale onovremene spomenike) dva nova slova: *k* i z, od kojih drugi dolazi i u dvoslovu *cz*.

U grafijskom predočavanju suglasnika *c*, *č* javlja se (u odnosu na dosad poznate latiničke spomenike 14.–15. st.) novi dvoslovni grafem *cz*: *Sudacz* (= *Sudac*) 1, *Saaganczi* (= *S agańci*) 21; *Placzu* (= Plaču /1^{jd} prez./) 16, *vicznym* (= *vičnim*) 17, *necziſti* (= *nečisti*) 21, *placza* (= *plača* /G^{jd}/) 24. Suglasnik *k*, koji se obično nalazi u istom grafijskom nizu s *c*, *č*, ovdje ima zasebne grafeme: *k* – ukupno 25× prema samo dva primjera s grafemom *c*: *Kolic* (= *Kolik*) 3, *procleti* (= *prokleti*) 22. Za suglasnik *h* bezizuzetno je rezerviran dvoslovni grafem *ch* (kojim se u drugim spomenicima obilježavaju još *k* i *ć*): *chote* (= *hoće*) 1, 8 (2×), *martuych* (= *martvih*) 5, *chte* (= *hte* /3^{mn} prez./) 8, *od ſtracha* (= *od straha*) 9, *griche* (= *grihe*) 16, 17 i dr. U ovom spomeniku nailazimo na izuzetan način obilježavanja suglasnika *ć* (odnosno suglasnika koji stoji na njegovu sustavnom mjestu) – grafemom *t*: *chote* (= *hoće*[152] /3^{jd} prez.) 1, 8 (2×), *nemoti* (= *ne moći*) 2, *te* (= *će* /3^{jd} enkl. prez./) 6, *tu* (= *ću* /1^{jd} enkl. prez./) 10, *reti* (= *reći*) 10, *ſteti* (= *stećі*) 11, *uteti* (= *utećі*) 11, *kozliti* (= *kozlići*) 21. Ta mi je pojava poznata samo iz dva sporadična primjera u latiničkoj transkripciji glagoljičkog teksta u početnici Jurja iz Slavonije (Pariz, oko 1380.): *hotet* (prema glagoljičkom *hoćet'*) i *chotiet* (prema glagoljičkom *hoćetь*)[153], te iz uglavnom sporadične grafije *t* u prvom i *ti*, *ty* u drugom dijelu *Žića svetih otaca* (80–90-e godine 15. st.)[154]. Takva grafija nedvojbeno ukazuje na nastojanje da se grafijski registrira čakavska kontinuanta prasl. **t'*, neuobičajeno u ostalim spomenicima, koji (i čakavski i štokavski) najčešće za taj fonem imaju grafem *ch*, rjeđe *chi*, *chy*, *çh*, a čakavski još i *g*, *y*, odnosno neke druge slovne kombinacije u službi grafema za navedeni fonem. Pri tome je grafija *ti*, *ty* (u kojoj su druga slova dvoslova *i* i *y* zapravo obični grafemi za *j*) relativno bliska izgovornom stanju, ali je neobično (i izuzetno) potpuno identificiranje sa suglasnikom *t*, na koje nailazimo u ovom spomeniku.

---

[152] U transkripciji se služimo grafemom *ć*, kako je uobičajeno u predočavanju staročakavskih tekstova, bez obzira na mogućnost dijalekatskog izgovora kao palataliziranog dentala *t'*.

[153] Malić 1996:29,30.

[154] Malić 1989a:132,135.

I u bilježenju fonema *i* i *j* ima mnogo više sustavnosti nego u ostalim spomenicima. Za označavanje fonema *i*, *j* upotrebljavaju se samo dva grafema: *i*, *y*, doizduše u obje glasovne vrijednosti, ali s izrazitom prevagom *i* za *i*, odnosno *y* za *j*. Prema 21 primjeru za *y* = *j* (u svim položajima: početnom, intervokalnom, iza suglasnika, završnom) samo su tri potvrde za *i* = *j*, npr. *yu* (= *ju*) 10, *yedua* (= *jedva*) 11, *yure* (= *jure*) 15, *priyal* (= *prijal*) 14, *Mariyu* (= Mariju) 18, *moye* (= *moje*) 19, *poyte* (= *pojte*) 5, *poydu* (= *pojdu*) 22, *doydu* (= *dojdu*) 23, *Trubya* (= *Trubja*) 5, *dyaule* (= *djavļe*) 15, *pomiluy* (= *pomiluj*) 10, 12, *day, pokoy* (= *daj, pokoj*) 26 i dr. pored: *razboinika* (= *razbojnika*) 18, *nedoſtoine* (= *nedostojne*) 19, *nepokoine* (= *nepokojne*) 20. Pritom treba naglasiti da se intervokalni *j* redovito bilježi grafemom *y*, odnosno da nije potvrđen nulti grafem, naslijeđen iz latinske (i grčke) grafije i vrlo uobičajen u onodobnim (i kasnijim) spomenicima.

U bilježenju samoglasnika *i* na preko 80 primjera s grafemom *i* dolazi svega dvadesetak s grafemom *y*. Navest ćemo samo primjere s oba grafema u istoj riječi (odnosno spojeno napisanom enklitikom): *Myloſtiuy* (= *Milostivi*) 9, *yzbaui* (= *izbavi*) 15, *yuzdiſſu* (= *i uzdišu*) 16, *vicznym* (= *vičnim/vičńim*) 17, pri čemu treba istaknuti da se veznik *i*, prijedlog *iz* i prefiks *iz-* pišu s *y* – osim navedenih primjera još i: *yzogna* (= *iz ogńa*) 22, te jedva čitljivo *yzliſti* (= *izlisti*) 22. Grafem *y* ima još i vrijednost fonemskog slijeda *ji*, uobičajenu u hrvatskoj latinici: *ſuoych* (= *svojih*) 25, a prema označenoj prejotaciji u *yime* (= *jime*) 26 vjerojatno je *y* = *ji* i u *ym* (= *jim*) 22, 26.

Suglasnici *ļ*, *ń* obilježavaju se samo grafemima *l*, *n* (kao u svim dosada poznatim šibenskim spomenicima: *ludi* (= *ļudi*) 5, *dyaule* (= *djavļe*) 15, *uolne* (= *voļne*) 20; *gniuan* (= *gńivan*) 1, *ognem* (= *ogńem*) 1, 17, *yzogna* (= *iz ogńa*) 22, *Saaganczi* (= *S agańci*) 21. Nesiguran je primjer *vicznym* (= *vičnim/vičńim*) 17. U onodobnim je čakavskim spomenicima običniji pridjevski lik *vičńi* nego *vičan*.

Fonemski niz *s*–*z*–*š*–*ž* u većini spomenika vezan istim grafijskim sredstvima, odnosno grafemima sa sve četiri glasovne funkcije, ovdje se razdvaja na dva dijela: *s*–*š* i *z*–*ž*, pri čemu se prva dva fonema obilježavaju različitim oblicima slova *s*, tj. uglavnom *ſ*, a na početku određenih tekstovnih cjelina *S* i na kraju riječi *s*, odnosno dvoslovom *ſſ*, dok se *z*–*ž* obilježavaju grafemom *z*. Primjeri: *ſ* = *s*: *ſkriti* (= *skriti*) 2, *ſueto piſmo* (= *Sveto pismo*) 3, *uſkrſnite* (= *uskrsnite*) 5, *ſudi* (= *sudi*) 6, *oſtaty* (= *ostati*) 6, *uſtati* (= *ustati*) 7, *ſuetlo* (= *svetlo*) 8 i dr. (ukupno 45 primjera); *ſ* = *š*: *griſnik* (= *grišnik*) 10, 24, *griſnu* (= *grišnu*) 13, *odriſil* (= *odrišil*) 18, *neuliſil* (= *ne ulišil*) 18–19, te *ſlyſu* (= *slišu*) 17 s obje glasovne vrijednosti u istoj riječi; *S*, *s* = *s*: *Sudacz* (= Sudac) 1, *Smart* 6, 14, *Snebes* (= *s nebes*) 13, *Saaganczi* (= *S aganci*) 21, *vas* 1, 6; *S*, *s* = *š*: *Sto* (= *Što*) 10, *kazes* (= *kažeš*) 17, *ſkazes* (= *skažeš*) 18; *ſſ* = *s*: *wſſi* (= *vsi*) 4, 21, *wſſem* (= *vsem*) 7; *ſſ* = *š*: *duſſa* (= *duša*) 9, *duſſu* (= *dušu*) 13, *yuzdiſſu*, *tiſſu* (= *i uzdišu, tišu* /1[id]prez./) 16; *z* = *z*: *zbude* 3, *razlog* 7, *zlimi* 12, *grozno* 16, *zame* (= *za me*) 14, *yzogna* (= *iz ogńa*) 22 i dr., te jednom udvojeni grafem: *zzaad* (= *zâd*) 6; *z* = *ž*: *bozya* (= *Božja*),

boze (= *Bože*) 12, *kazes* (= *kažeš*) 17, *ſkazes* (= *skažeš*) 18.

Foneme *u* i *v* povezuje zajednički (najfrekventniji) grafem *u*. Primjere za etimološke *u*, *v* nećemo posebno navoditi. Fonem *v* bilježi se na još tri manje frekventna načina: *v* — *vas* 1, 6, *vicznym* (= *vičnim/vičńim*) 17, *vele* 24, *vſtane* (= *vstane*) 24; *w* — *wſſi* (= *vsi*) 4, 21, *wſſem* (= *vsem*) 7, *wragi* (= *vragi*) 13, *wmuke* (= *v muke*) 22; *uu* — *pruuo* (= *prvo*) 17, te samo jednom grafem *v* za *u*: *vkiich* (= *u kih*) 8. Ovdje treba napomenuti da o glasovnoj vrijednosti nekadašnjega prijedložno-prefiksalnog *vъ/vъ-*, *vъz-* zaključujemo na temelju broja slogova u stihovima. Ipak je, bez obzira na broj slogova, *uſtati* 7 vjerojatnije *ustati* nego *vstati* (podudaranje u rimi: *ostati : ustati*).

Udvojeni su grafemi rijetki. Osim *ff*, koji je preuzet iz evropskog latiniteta, jedini je primjer *zz* u *zzaad* 6. Udvojeni grafemi za samoglasničke foneme također su rijetki, a u transkripciji ih prenosimo kao dugi samoglasnik, premda to nije uvijek sigurno: *zzaad* (= *zâd*) 6, *vkiich* (= *u kîh*) 8, *naad* (= *nâd* 'nada') 19, *Saaganci* (= *S âgańci*) 21, iako dugi naglasak u toj riječi nije poznat.

Titla za kraćenje *m* upotrijebljena je samo u završnoj riječi *Amê* (= *Amen*) 26, dok je u *pokayanje*[*m*] (= *pokajanjem* — I[d]) 16 vjerojatno zabunom izostala. Drugih znakova kraćenja nema.

Na temelju predočene građe tablice glasovnih vrijednosti grafema i grafijskih realizacija fonema bit će znatno jednostavnije nego što smo ih navikli vidjeti za onodobne spomenike:

Tablica višeznačnih grafema

Grafemi	Fonemi		
cz	c	č	
i	i	j	
l	l	ļ	
n	n	ń	
ſ, S, s	s	š	
ſſ	s	š	
t	t	ć	
u	u	v	
v	v	(u)	
z	z	ž	
y	j	i	ji

Tablica grafijskog predočavanja fonema:

Fonemi	Grafemi			
c	cz			
č	cz			
ć	t			
h	ch			
i	i	y		
j	y	i		
k	k	c		
ł	l			
ń	n			
s	ſ	ſſ	S	s
š	ſ	ſſ	S	s
u	u	(v)		
v	u	v	w	(uu)
z	z	(zz)		
ž	z			

Napomena: u zagradama su jednokratne upotrebe.

3. 2. 2. Pravopis

U čitavu tekstu nije upotrijebljen nijedan interpunkcijski znak. Strofe počinju velikim slovom. Sastavljeno pisanje naglasnih cjelina nije dosljedno provedeno (kao uostalom ni u drugim spomenicima). Dosljedno se sastavljeno piše samo negacija: *nemoti* (= *ne moći*) 2, *nezgine* (= *ne zgine*) 10, *nezgubime* (= *ne zgubi me*) 11, *neſrdiſe* (= *ne srdi se*) 15, *neuliſil* (= *ne ulišil*) 18–19. Iz navedenih se primjera vidi da se zamjenička enklitika piše zajedno s naglašenom riječju, ali to nije obavezno: *kad ſe* (= *kad se*) 3, *Knige ſe hte* (= *Knige se hte*) 8, *pomiluy me* (= *pomiluj me*) 11, *yzbavi me* (= *izbavi me*) 15 i dr., ali stari A s prijedlogom samo sastavljeno: *zame, name* (= *za me, na me*) 14,15. Jednofonemski prijedlozi i veznici pišu se redovno sastavljeno, dok se ostali uglavnom pišu rastavljeno: *kbogu* (= *k Bogu*) 6, *Snebes* (= *S nebes*) 12, *owſſem* (= *o vsem*) 7, *wmuke* (=*v muke*) 22; *amartuy* (= *a martvi*) 3, *yuzdiſſu* (= *i uzdišu*) 16, ali i: *otpagube* (= *ot pagube*) 14 pored (nesigurnog) *od ſtracha* (= *od straha*) 9; *da vas* 6, *da nezgine* (= *da ne zgine*) 10, *da procleti* (= *da prokleti*) 22 i dr. Glagolska se enklitika piše rastavljeno: *Smart te tada* (= *Smart će tada*) 6, *Smart ſi* (= *Smart si*) 14, a čestica *li* sastavljeno: *kuli* (= *ku li* 'koju li') 10.

Od glasovnih promjena pravopisno se registrira asimilacija po zvučnosti na granici prefiksa i osnove: *zbude* 3, *ne zgubi* 12 (< *sъ-*), *uskrsnite* 5 (< *vъz-*) i na

granici osnove i sufiksa: *(izli)sti* (< *-lěz-*) 22, dok se prijedložni izrazi bilježe i s asimilacijom i bez nje: *z dobrimi* 23 (< *sъ*), ali: *k Bogu* 6 (< *kъ*), *z praha* 24–25 (< *izъ*). Primjer *S nebes* 13 zbog sonanta nije relevantan. U primjeru *kdi* 11 (24?) (< *kъdě*) vjerojatan je, a u *ot pagube* 14 siguran crkvenoslavenski ortografski utjecaj.

3. 3. Jezične crte

3. 3. 1. Glasovne pojave

U refleksima poluglasa nema nikakvih posebnosti: *Sudac* 1, *gńivan* 1, *vas* 1, 6, *tada* 3, 10, 11, *kad* 3, *kada* 7, *kako* 17, te bez čakavskog refleksa slabog poluglasa u *kdi* 11, 24, *zlimi* 12. S područja vokalizma treba posebno izdvojiti refleks jata. U leksičkim morfemima potvrđen je samo jedan ekavizam: *svetlo* 8, koji bi se slagao s pravilom Jakubinskog i Meyera. Svi ostali primjeri su s ikavskim refleksom (u leksičkim, tvorbenim i oblikotvornim morfemima): *gńivan* 1, *prid* 2, *grišnik* 10, *grišnu* 13, *grihe* 16, 17, *tišu* 16, *vičnim/vičńim* 17, *odrišil* 18, *ukripil* 19, *umisti* 21, *po dilih* 25; *kdi* 11, 24; *meni*, *sebi* (D) 19, 20, *tim* (I^{id}) 19, pri čemu se samo *prid* ne slaže s navedenim pravilom. Iduća je pojava koju treba spomenuti *ę* > *a* iza palatala: *prijal* 14. Čakavska pojava gubljenja *i* u prijedlogu/prefiksu *iz/iz-* potvrđena je samo djelomično, i u tome se ovaj tekst slaže sa ŠM i ovdje razmatranim BZ, ali i s drugim čakavskim spomenicima: *z praha* 24–25 pored *iz ogńa* 22, *izbavi* 15, *(izli)sti* 22 (nedovoljno čitko) pored nesigurnih primjera *ne zgine* 10, *zgubi* 12 (< *iz-*?). Naime, dok AR XXII *zginuti*, *zgubiti* navodi kao tvorenice s prefiksom *s-* (< *sъ-*), staroslavenski rječnici LP i S.-A. navode samo *izgybati*, *izgybnǫti*, *izgyběl*ь, *izgubiti*, *izgubl̨ati*, ali to ne znači da navedene tvorenice s prefiksom *s-* nisu postojale. U starohrvatskim tekstovima (osobito čakavskim) veća je frekventnost prefiksa *s-* i njegovo značenjsko preklapanje s *iz-* nego što je zabilježeno u starocrkvenoslavenskim izvorima. Prejotacija je potvrđena u *jime* 26, pa je vjerojatna i u *jim* 22, 26 (graf. *ym*), ali *Isukrste* 26. Za otpadanje samoglasnika na kraju riječi potvrde su: *kad* 3 pored *kada* 7 i *tada* (3x), *ner* (< *nere* < *neže*) 18 pored *jure* 15. Otpadanje/neotpadanje ovisi o potrebama stiha (broj slogova).

Poseban su problem unutar samoglasničkog sustava slogotvorni *l̥* i *r̥*. Za slogotvorni *l̥* u tom tekstu nema potvrda, dok se slogotvorni *r̥* piše na dva načina – *ar* i *r*, pri čemu je prvi očito odraz lokalnoga izgovora, dok je drugi vjerojatno knjiški crkvenoslavenski utjecaj. Primjeri: *martvi* 3, 5, 7, *martvih* 5, *smart* 6, 14 pored *uskrsnite* 5, *ne srdi se* 15, *prvo* 17, *Isukrste* 26.

U tekstu nedvojbeno supostoje dvije kontinuante nekadašnjeg *vъ/vъ-* (ali samo *uz-* < *vъz-*), što je također uvjetovano potrebama stiha.[155] To može zna-

[155] Takvo opravdanje ne postoji u ŠM, koja također ima dvije kontinuante (v. Malić 1973:127–129), ali tamo se pak može raditi o stilskoj obilježenosti/neobilježenosti.

čiti da se uz noviju kontinuantu *u/u-* za potrebe stiha uzima ili starija ili inodijalekatska *v/v-*, što je oboje u književnom jeziku legitimno. Primjeri: *u kih* 8 pored *v muke* 22; *ukripil* 19, *umisti* 21 pored *vstane* 24, ali samo: *uskrsnite* 5, *ustati* 7, *uzdišu* 16.

Od suglasničkih promjena treba izdvojiti čakavsku pojavu *j* < **d'*: *pojte* (2^{mn} starog imperativa **poid'te*). U odjeljku o grafiji spomenuto je da grafem *t* za *ć* najvjerojatnije znači pokušaj registriranja čakavskog refleksa prasl. **t'*. Zabilježena je i jedna od najstarijih poznatih potvrda za čakavsku promjenu *j* < *ļ*: *trubja* 5.[156] Ostale potvrđene suglasničke pojave: intervokalni *ž* > *r*: *jure* 15, *ner* 18; izostanak druge palatalizacije ispred prednjojezičnog samoglasnika: *vragi* (I^{mn}) 13, vjerojatno zbog rime: *blagi : dragi : vragi*); čuvanje *-l* na kraju riječi: *prijal* 14, *odrišil* 18, *ulišil* 18—19, *ukripil* 19; neizmijenjen suglasnički skup *jd* u izvedenicama glagola *iti*: *pojdu* 22, *projdu*, *dojdu* 23; neizmijenjen suglasnički skup *vs* u kosim oblicima zamjenice *vas*: *vsi* 4, *o vsem* 7; neizmijenjeni sekundarni skupovi *suglasnik* + *j*: *Božja* 5, *djavļe* 15, *pokajanje*[*m*] 16. Za sekundarni skup *čt* (< *čьt*) > *št* u *što* 10 vidi u odjeljku o leksiku. Zanimljivo je napomenuti da ovaj tekst ne pruža potvrda za bilježenje *f* na mjestu etimološkoga *v* premda ima položaja u kojima se u drugim tekstovima vrlo često javlja i u kojima je čak moguća izgovorna alofonska realizacija (usp. ovdje razmatrane BZ), npr. *vsi* 4, 21, *vsem* 7, *otvoriti* 8, *svetlo* 8, *tvoje* 25. Suglasnički skup *dl* u *modlbe* 19 sugerira češki utjecaj, koji je moguć nakon povratka hrvatskih glagoljaša iz Češke. U ovom tekstu to je vjerojatno književni postupak uvjetovan posrednim glagoljaškim utjecajem.[157]

3. 3. 2. Morfološki oblici

U imeničkim deklinacijama potvrđeno je mlađe stanje s relevantnim padežima glavne deklinacije (G^{jd} ž.r., N^{mn} ž.r., A^{mn} m. i ž.r.) prema palatalnoj promjeni i uključivanjem imenice *ļudi* u glavnu deklinaciju m.r. U jednini potvrđeni su: u m.r. G *(od) straha* 9, 24, *plača* 24, *z praha* 24—25 i A = G *razbojnika* 18; D *(k) Bogu* 6, 7; V *gospodine* 9, *Bože* 12, *spase* 12, *Isukrste* 26, I *ogńem* 1, 17; u sr. r.: A *za ... jime* 26 i pogrešno napisan, ali zapravo nesumnjiv I *pokajanje*[*m*] 16; u ž.r.: G *mame* 5, *ot pagube*, A *dušu* 13, *muku* 14, *Mariju* 18; *i*-deklinacija: G *do radosti* 23, A *nad* 19. Od množinskih padeža potvrđeni su: N m.r. *kozlići* 21; N ž.r. *knige*; G sr. r. *s nebes* 13; A m.r. *grihe* 17, *strahe* 23 (kratka množina) i A ž.r. *(v) muke* 20, 22; V zbirne imenice *ļudi* 5; L sr.r. *po dilih* 25 s nastavkom u kojem je *i* < *ě*; I m.r. *vragi* 13, *s agańci* 21 sa starim nastavkom (u nepalatalnoj deklinaciji *-i* < *-y*, u palatalnoj *-i*).

Za lične zamjenice i posvojnu potvrđeni su: G *mene* 13, D *meni* 19, *sebi* 20; A

[156] Prve dosad poznate potvrde te pojave jesu: *kraja*, *zemje* (pored *zemļe*) iz *Povaljske listine* (1250.) — Malić 1988:98—99.

[157] Usp. npr. *modlitva* u S.-A. iz *Praških ostrižaka*.

me uz prijedloge *za me* 14, *na me* 15 i enkl. 12 (2x), 15, 21; I *s tobom* 23; za 3. lice: D^{jd} enkl. m.r. *mu* 25; A^{jd} ž.r. enkl. *ju* 10; D^{mn} enkl. *jim* 26; stari A^{mn} enkl. m. i ž.r. *je* 18, 20.

U zamjeničko-pridjevskoj deklinaciji potvrđeni su: N^{jd} m.r. *vas* 1; G^{jd} ž.r. *djavļe* 15; A^{jd} ž.r. *ku* 10, *grišnu* 13; V^{jd} m.r. *milostivi* 10, *mnogo slavni* (*mnogoslavni*?) 11–12, *dragi* 12, *blagi* 26; L^{jd} sr. r. *o vsem* 7; I^{jd} sr. r. *tim* 19; N^{mn} m.r. *martvi* 7 (u imeničkoj funkciji), *vsi nečisti* 21; N^{mn} i A^{mn} ž.r. *nedostojne* 19, *nepokojne* 20 (prema palatalnoj promjeni); $A^{mn} = G^{mn}$ *martvih* 5 (u imeničkoj funkciji); V^{mn} m.r. *martvi* 5; L^{mn} *u kih* 8, *po ... svojih* 25; I^{mn} m.r. *zlimi* 12. Od potvrđenih se oblika G^{jd} ž.r., A^{jd} ž.r., N^{mn} m. i ž.r. i A^{mn} ž.r. slažu s imeničkim nastavcima.

Od glagolskih oblika potvrđeni su prezent, perfekt, futur i imperativ. Zanimljivo je u odnosu na ostale onovremene spomenike da se među prošlim vremenima ne pojavljuju aorist i imperfekt.

U prezentu u 1^{jd} dolazi stari nastavak *-u*: *plaču, uzdišu, tišu* 16, *slišu* 17 (što je možda uvjetovano i rimom: *uzdišu : tišu : slišu* — s novijim nastavkom *uzdišem : tišim : slišim* rima ne bi bila pravilna); 2^{jd} *kažeš* 17; 3^{jd} *budi* 5, *sudi* 6, *stine* 9. Prezent svršenih glagola u zavisnim rečenicama: 2^{jd} *skažeš* 18; 3^{jd} *zbude* 3, *zgine* 10, *vstane* 24, *prime* 25; 3^{mn} *se ... probude* 4, *pojdu* 22, *projdu, dojdu* 23. Prezent pomoćnoga glagola *biti* (izvan perfekta): 3^{mn} *su* 21 i zanijekano 3^{jd} *ni* 22. Prezent glagola **hotiti*/**htiti* (infinitiv nepotvrđen) dolazi samo u futuru, u punim i enklitičkim oblicima.

U perfektu je potvrđeno samo 3^{jd}: *si ... prijal* 14, *si odrišil ... ne ulišil* 18–19, *si ... ukripil* 19.

Futur se tvori na dva načina: stari čakavski način tvorbe *perfektivni prezent glagola* biti + *infinitiv* (zapravo u funkciji futura II. — buduća radnja prije neke druge buduće radnje) i noviji — *prezent glagola* *hotiti/*htiti + *infinitiv*: *Smart će tada zad ostati, kada budu martvi ustati* 6–7. Ostali primjeri: 1^{jd} *ću ... reći* 10; 3^{jd} *hoće ... priti* i u nastavku s izostavljanjem pomoćnoga glagola *ne moći se ... skriti* 1–2, *hoće svetlo biti kako hoće Bog suditi* 8–9; 3^{mn} *knige se hte otvoriti* 8, *hte dobri utećі* 11. Stari prezent perfektivnih glagola u službi futura potvrđen je samo za glagol *biti* (u punom značenju): *Kolik trepet tada bude* 3.

U imperativu je potvrđeno 2^{jd} i 2^{mn}: *pomiluj* 10, 12, *ne zgubi* 12, *osladi* 13, *ogradi* 14, *ne srdi se* 15, *izbavi* 15, *stvori* 20, *prosti* 20, 25, *umisti* 21, *daj* 26; *uskrsnite* 5, *pojte* 6. Treće lice (mn.) oblikuje se opisno — *da* + *prezent*: *da prokleti v muke pojdu, da z dobrimi strahe projdu, do radosti s tobom dojdu* 22–23.

3. 3. 3. Iz leksika

Za dosadašnju potvrđenost leksika iz ove pjesme vrijedi ono što je rečeno i za prethodne tekstove, tj. ako uzmemo da je tekst pjesme iz početka 15. stoljeća, odnosno iz vremena kojemu se pripisuje nastanak kodeksa u kojem je zapisana (a ima dovoljno elemenata za zaključivanje o njezinoj starini), onda

će za većinu riječi u njoj zastupljenih, iz već spomenutih razloga, ona pružati najstarije poznate rječničke potvrde, premda su – s jedinim izuzetkom: *Isukrst* – sve domaćega, tj. praslavenskoga podrijetla.

U tekstu ima nekoliko riječi koje očito pripadaju crkvenoslavenskom književnojezičnom sloju, premda na osnovi njih ne treba zaključivati o možebitnom crkvenoslavenskom predlošku te pjesme. Rime izgrađene na temelju narodnih jezičnih sredstava svjedoče da je pjesma (prepjev) prvotno nastala na narodnom jeziku, očito u latinaškom krugu, a zatim je, odjevena u glagoljičku grafijsko-ortografsku maniru, prenesena u glagoljičke kodekse. Već je rečeno da crkvenoslavenska verzija iz prvotiska glagoljičkog misala iz 1483. pripada drugom prevoditeljskom tipu: sadržajno je bliža latinskom originalu, ali joj stihotvorni postupak nije tako uspješan kao u ovoj pjesmi, koja umnogome slijedi pučku osmeračku stihotvornu tradiciju.

Jedna od riječi što vjerojatno potječu iz crkvenoslavenskoga jezičnog sloja jest upitna zamjenica *što* 10, koja predstavlja domaći izgovor sekundarnog suglasničkog skupa *čt* < *čьt* crsl. zamjenice *čto* < *čьto*, kao što je u *pošten, poštenje, štovati, štiti*, a ne – kao što bi se moglo zaključivati – eventualan štokavski utjecaj.[158] Iduće su crsl. riječi: *mir* ('svijet') 1, uglavnom s potvrdama iz hrvatskih glagoljičkih spomenika[159], ali dolazi i u prvom latiničkom spomeniku – *Redu i zakonu* iz 1345.[160]; *paguba* ('propast, nesreća, opasnost') 14, s rijetkim potvrdama tek od 16. st.[161]; *agańac* (pren. 'pravednik') 21 u taj krug pripada zbog izostanka prejotacije – u AR nije potvrđen, a u AR IV, s. v. *jagańac* nema toga značenja, ali u gotovo istom kontekstu kao u našoj pjesmi dolazi s. v. *1. jańac* pod *b) aa)* s mlađim potvrdama (Divković, Margitić, Zoričić); glagol *pomilovati* (uz A – 'smilovati se') 10, 12, znatno je zastupljen u hrvatskim tekstovima[162]; zatim glagoli *kazati* ('kažnjavati') 17 i *skazati* ('kazniti'), potvrđeni u tim značenjima, i to rijetko, samo iz srpskih spomenika 13.–14. stoljeća[163]. Vjerojatno među crkvenoslavizme treba ubrojiti i *voļan* ('koji je po volji') 20, premda to značenje nije potvrđeno u starocrkvenoslavenskom kanonu: LP s.v. *volьnъ* ima značenja: spontaneus, voluntarius, sufficiens, liber; AR XXI s.v. *1. voļan* uz natuknicu kao opće značenje navodi »koji je po voļi, u voļi, na voļu«, koje odgovara našem primjeru, ali u potpodjeli na određena značenja

158 Usp. u izvedenicama iste zamjenice: *ništa, ništar/ništare, ništе/nišće* pored *ničtare, začte* u *Žićima svetih otaca* (Malić 1993:196). – U AR XVII, s.v. *što* kao upitna zamjenica potvrđena je u Hektorovića, Glavinića, Kavanjina.

159 AR VI, s.v. 2. *mir*.

160 Vidi: Malić 1977:120.

161 AR IX.

162 AR X, s.v. *pomilovati* pod *c.*).

163 AR IV, s.v. *kazati* pod *3.*; XV, s.v. *skazati* pod *e.* – usp. i *kazati* 'punere' u LP, ali kod *sъkazati* nema toga značenja.

ima tek pod *g)* »koji je kome po voļi, koji zadovoļava, ugodan« samo s dvije srpske potvrde. U hrvatskih pisaca to značenje nije potvrđeno.

Za riječ *modlba* ('molitva Bogu') 19 već je rečeno da treba pretpostaviti češki utjecaj, ali na glasovnoj, a ne na leksičkoj razini. U tom obliku, koji je očito književni hibrid, nije potvrđena, nego samo *molba*.[164]

Bez pretenzija na iscrpnost, navest ćemo redom većinu leksika ovog spomenika, uz samo neke leksikografske napomene o dosadašnjoj potvrđenosti, s time da su za većinu riječi potvrde u AR dosta mlađe, a zanimljive su među njima potvrde iz iste pjesme iz Bernardina i Divkovića:

blag 12, 26, *Bog* 6, 7, 9, *Božji* 5, *djavļi* 15, *dobar* 11, 23, *dojti* 23, *drag* 12, *duša* 13, *gńivan* 1, *Gospodin* ('Bog') 9, *grih* 16, 17, *grišan* 13, *grišnik* 10, 24, *grozno* 16, *Isukrst* 26, *izbaviti* ('osloboditi, spasti') 15, *izlisti* ('izaći') 22, *jedva* (pril.) 11, *jure* (pril.)[165], *knige* (mn.[166]) 8, *kozlić* (pren. 'grješnik'[167] — opozicija *agańac* 'pravednik') 21, *li* (upitna čestica) 10, *mama* ('mamac' pren.[168]) 15, *milost* 11, *milostiv* 9, 16, *mrtav* (mn. u imeničkoj funkciji) 3, 5, 7, *muke* ('paklene muke'[169]) 20, 22, *nad* (m. ili f.? 'nadanje'[170]) 19, *nebesa* 13, *nečist* (pren. 'prljav u moralnom smislu') 21, *nedostojan* ('skroman, ponizan'[171]) 19, *nepokojan* ('paklen'[172]) 20, *ner* ('nego') 18, *odrišiti* ('oprostiti grijehe'[173]) 18, *ogań* 1, *ograditi* ('opkoliti, okružiti'[174]) 14, *osladiti* ('ispuniti slašću'[175]) 13, *otvoriti se*[176] 8, *plač* 24, *pojti* 22, *pokajanje* 16, *popaliti* 1, *prah* ('zemni ostaci poslije smrti') 24—25, *prijati* — prez. 3[id] *prime* 14, 25, *projti* 23, *prokleti* (mn. 'prokletnici') 23, *prostiti* (uz D 'poštedjeti

---

164 Navedeno značenje u AR VI, s.v. *molba* pod 2. *a.*).

165 AR IV, s.v. *1. jur* i *1. jure* od 15. do 18. st., gotovo samo u čakavaca.

166 AR V, s.v. *knìga* pod *c. a) aa)* za knjigu u današnjem smislu, tj. kodeks, liber, kaže se da je starija upotreba u množini, s primjerima od *Vinodolskog zakonika*.

167 AR V, s.v. *1. kozlić* pod *c)* (množina) bez posebnog izdvajanja značenja dolaze potvrde navedenog značenja, ali tek u pisaca 17. i 18. st.

168 AR VI, s.v. 2. *mama* pod *b.* s istovjetnom potvrdom iz Bernardina i Divkovića.

169 AR VII, s.v. *1. muka* pod *a. c)* »o mukama u paklu« s potvrdama iz Zoranića i Hektorovića uz atribut *vičńe muke*.

170 AR VII, s.v. *1. nâd* m. s potvrdana iz D. Ranjine, iz Crne Gore i nekih srpskih pisaca; 2. *nad* f. s potvrdama iz Lucića i D. Ranjine.

171 AR VII, s.v. *nedostojan* navode se uglavnom značenja u moralno negativnom smislu, premda primjeri pod *b.*, gdje se navodi značenje »nevrijedan, koji se više ili manje približava smislu pridjeva: nevaļao, rđav, zao«, zapravo odgovaraju ovom našem značenju.

172 AR VII, s.v. *nepokojan* nema toga značenja, ali s.v. *nepokoj* pod *d.* ima značenje 'muka', a pod *bb)* ima značenje 'vječna muka, pakao'.

173 AR VIII, s.v. *odriješiti* pod *c.* ista potvrda iz Bernardina.

174 AR VIII, s.v. *ograditi* pod *c. b) pren.* identičan primjer iz Bernardina.

175 AR IX, s.v. *osladiti* pod *a)* identičan primjer iz Bernardina i Divkovića.

176 AR IX, s.v. *otvoriti* pod *f) bb) »otvoriti pismo, knìgu i sl.«* pod *bbb) pas. i refl.* ima identičan primjer iz Bernardina.

koga') 17, 25, *prvo* ('prije'[177]) 17, *radi* (prij. s G) 13, *radost* 23, *razbojnik* 18, *razlog* ('račun') 7, *skriti se* 2, *slišati* (pf. 'čuti') 17, *smart* 6, *spas* ('spasitelj' — vjer. za Boga[178]) 12, *srditi se* 15, *steći* ('doći do čega, postići što') 11, *stinuti* ('mrznuti') 9, *strah* 9, 23, 24, *stvoriti* ('učiniti' u apstr. smislu) 20, *sudac* 1, *suditi* 6, 9, *svetlo* (pril. 'jasno, bjelodano') 8, *što* 10, *tišiti* ('blažiti'?[179]) 16, *trepet* ('drhtanje od straha') 3, *trubja* ('trublja') 5, *ukripiti* ('ojačati, osnažiti') 19, *ulišiti* ('uskratiti') 18–19, *uskrsnuti* 5, *utećі* ('pobjeći') 11, *vele* (pril. 'vrlo, mnogo' uz G) 24, *vrag* (značenje može biti 'neprijatelj' ili 'đavao') 13, *vstati se* ('ustati' — *vstati z praha* 'uskrsnuti') 24, *za* (prij. s A 'radi') 25–26, *zâd* (pril. 'straga'[180]) 6, **zal* (I^{mn} *zlimi*) 12, *zbiti se* ('ispuniti se, ostvariti se' o Svetom pismu[181]) 3, *zginuti* ('poginuti, propasti') 10, *zgubiti* ('pogubiti, uništiti') 12 i dr.

Jedina složenica u tekstu s današnjega gledišta bio bi pridjev *mnogoslavni* 11–12, ali ona je napisana razdvojeno: *mnogo slavni*, kao što se većina današnjih složenica piše rastavljeno sve do u 18. stoljeće. Kao jedna riječ potvrđena je tek od 18. stoljeća, dok je u primjerima potvrđenima kod *mnogo* (od 15. stoljeća) težište na priloškom određenju pridjeva.[182] Jedina je sveza u tekstu *Sveto pismo* ('Biblija') 3, potvrđena od 15. stoljeća.[183]

3. 4. Tekstološke usporedbe

Već je rečeno da prema 19 strofa latinskog originala šibenska (Š) i berlinska (B) verzija imaju 18 strofa, a Picićeva (P) i Bernardinova (Br) po 20. Prva strofa latinskoga teksta nema adekvata u Š i B, dok se u P njezin odjek (ne možemo reći ni prepjev, jer se sadržajno razlikuju) nalazi u drugoj strofi, a u Br u trećoj:

Lat. ⟨1⟩[184]: *Dies irae, dies illa, / Solvet saeclum in favilla, / Teste David cum Sybilla.*

P ⟨2⟩: *Kada pride iskra svitla, / ne ostavit ništar svita, / David pravi i Sibila.*

Br ⟨3⟩: Isto. Prema tome, u hrvatskim se tekstovima uopće ne spominje »dies irae«.

Prva strofa hrvatskih tekstova odgovara šestoj strofi latinskog originala:

---

177 AR XII, s.v. *prvi* pod 2. *a. pril. bb)* ima značenje 'najprije, prije svega u vremenu', ali nema 'prije čega drugoga'.

178 AR XV, s.v. *1. spas* (za Isusa).

179 AR XVIII, s.v. *tješiti* ima samo značenja 'smirivati koga' i 'davati utjehu'.

180 AR XXI, s.v. *3. zâd* s identičnim primjerom iz Divkovića.

181 AR XXII, s.v. *zbiti se* pod *b. b)* kaže se da je subjekt knjiga, riječ i navodi se identičan primjer iz Bernardina i Divkovića.

182 AR VI, s.v. *mnogoslavni*; s.v. *mnogi* pod 2. *pril.b.* »označuje izbliže pridjeve« *a)*.

183 AR IX, s.v. *pismo* pod *h. b)*.

184 U slomljenim zagradama dolazi redoslijedni broj strofe.

Š: *Sudac hoće gńivan priti, / vas mir ogńem popaliti, / ne moći se prid [ńim] skriti.*

B: *Sudac hoće gněvan priti, / vas svit ogńem popaliti, / ne moći se pred ńim skriti.*

P: *Sudac strašan oće priti, / va[s] svit ogńem popaliti, / ne bude se nijedan pred ńim skriti.*

Br: *Sudac gńivan hoće priti, / vas svit ogńem popaliti, / ne moći se prid ńim skriti.*

Lat. *Judex ergo cum sedebit, / Quidquid latet apparebit: / Nil inultum remanebit.*

Dalji je redoslijed strofa:

Š i B ⟨1⟩ = P ⟨3⟩, Br ⟨2⟩ – Lat. ⟨2⟩
Š i B ⟨3⟩ = P i Br ⟨4⟩ – Lat. ⟨3⟩
Š i B ⟨4⟩ = P i Br ⟨5⟩ – Lat. ⟨4⟩
Š i B ⟨5⟩ = P i Br ⟨6⟩ – Lat. ⟨5⟩
Š i B ⟨6⟩ = P ⟨8⟩, Br ⟨7⟩
Š i B ⟨7⟩ = P ⟨7⟩, Br ⟨8⟩ – Lat. ⟨7⟩
Š i B ⟨8⟩ = P ⟨11⟩, Br ⟨9⟩
Š i B ⟨9⟩ = P ⟨12⟩, Br ⟨12⟩
Š i B ⟨10⟩ = P ⟨16⟩, Br ⟨13⟩
Š i B ⟨11⟩ = P ⟨9⟩, Br ⟨14⟩ – Lat. ⟨12⟩
Š i B ⟨12⟩ = P ⟨10⟩, Br nema
Š i B ⟨13⟩ = P ⟨13⟩, Br ⟨15⟩ – Lat. ⟨13⟩
Š i B ⟨14⟩ = P ⟨18⟩, Br ⟨18⟩ – Lat. ⟨14⟩
Š i B ⟨15⟩ = P ⟨14⟩, Br ⟨10⟩ – Lat. ⟨15⟩
Š i B ⟨16⟩ = P ⟨15⟩, Br ⟨16⟩ – Lat. ⟨16⟩
Š i B ⟨17⟩ = P ⟨19⟩, Br ⟨19⟩ – Lat. ⟨17⟩
Š i B ⟨18⟩ = P i Br ⟨20⟩ – Lat. ⟨19⟩

Br ⟨11⟩: *Ne krati mi jure prošćenja, / daruj milost odrišenja, / razlog Bogu prav kladenja* nema adekvata u drugim varijantama niti u latinskom izvorniku. Strofe ⟨6, 8, 9, 10⟩ iz Š i B i njihovi adekvati u P i Br sadržajno se posve razlikuju od latinskog izvornika, a i od verzije u prvotisku *Misala*, koja dosta vjerno prati izvornik. Navedeni raspored pokazuje da Š i B predstavljaju prvotnu verziju, pri čemu ima elemenata za zaključivanje (a to je prvenstveno skladnost stihova) da je Š najstarija varijanta, ako ne i izvorna, dok P i Br čine drugu verziju, nastalu kasnijim prepravljanjem. Varijante P i Br i međusobno se dosta razlikuju, a svaka od njih ima nekih svojih podudaranja s varijantama prve verzije, kojih druga nema. Možda će to najbolje pokazati nekoliko primjera stihova koji su u pojedinoj varijanti drukčije prevedeni nego u ostalima. Npr. *ne moći*

se prid/před ńim skriti u Š, B, Br prema *ne bude se nijedan prid ńim skriti* u P; *u kih hoće svetlo/světlo/svitlo biti* u Š, B, Br prema *u kih oće pisano biti* u P; prema *pomiluj ju* (tj. dušu) u Š, B, Br u P dolazi *pomiluj me;* prema *kdi se grišnik vstane z praha / da po dilih svojih prime* u Š i *gdi se grěšnik vstane s praha /da po dělih svojih prime* u B u P dolazi *kad se tela stanu z praha / da po delih prime vsaki,* a u Br *gdi se grišnik stane z praha. / To slišavši, mru od straha* i dr.

Pravilnost osmeraca najbolje govori za prvotnost šibenske varijante. U berlinskoj ona je već znatno poremećena. Tako se primjerice u stihovima 1. ⟨4⟩[185] B: *Semrt hoće tada zada stati* prema Š *Smart će tada zad ostati,* odnosno 3. ⟨9⟩ B: *ot pogibeli me ti ogradi* prema Š *ot pagube me ogradi* broj slogova povećava čak na 10, a u 3. ⟨13⟩ B zbog *nadu* prema *nad* u Š na devet. S druge se strane promjenom nekih riječi smanjuje broj slogova u stihovima: 2. ⟨3⟩ B: *vskrsnite* prema *uskrsnite* u Š; 1. ⟨5⟩ i 3. ⟨7⟩ B: *hote* prema *hte* u Š; 3. ⟨8⟩ B: *zalimi* prema *zlimi* u Š; 1. ⟨15⟩ B: *s jańci* prema *agańci* u Š. Prema završna dva šesterca u Š, B i tu ima osmerce, koje postiže umetanjem vokativa *Bože,* ali tim ponavljanjem narušava prvotni jednostavni sklad završetka pjesme, koji ujedno slijedi latinski izvornik:

Lat.: *Huic ergo parce, Deus! / Pie Jesu Domine, / Dona eis requiem! Amen!*
Š: *Prosti mu za tvoje jime! / Isukrste blagi, / daj jim pokoj dragi! Amen!*
B: *Prosti mi za tvoje ime! / Isuhrste, Bože blagi, / daj im pokoj, Bože dragi! Amen!*

U drugoj verziji čitava je ta strofa drukčije prepjevana:

P: *Daj im, Bože Gospodine, / pokoj vičńi, sin Marije, / skrozi slavno ime tvoje! Amen!*
Br: *Daj jim, Bože Gospodine, / vičńi pokoj za tvoje jime, / Isukarste, sinu Marije! Amen!*

Zanimljivo je razmotriti jezične razlike među varijantama pjesme, posebno između Š i B. Već je spomenuto da je zapisivač varijante B tekst u odnosu na Š odjeo u crkvenoslavensko ruho. Tako on na mjestu korijenskog jata uglavnom uvijek piše glagoljički grafem za jat (u lat. transkripciji *ě*), ali ipak u 2. ⟨1⟩ *svit,* 3. ⟨7⟩ *gdi,* 1. ⟨11⟩ *tišu* (u rimi s *uzdišu, slišu*), 3. ⟨15⟩ *izlisti* (u rimi s *nečisti*); na kraju riječi i u suglasničkim skupovima često bilježi poluglas (i etimološki i neetimološki, pomoću dvaju uobičajenih znakova — v. latiničku transliteraciju M. Pantelić /1964, 27—29/ — koje ovdje, u transkripciji, ne bilježimo); u 1. ⟨4⟩ piše *semrt,* ali u 1. ⟨10⟩ ipak *smrt.*

U P dolazi i pokoji ekavski refleks jata: 3. ⟨12⟩ *od pogibeli,* 2. i 3. ⟨19⟩ *tela, delih,* što je vjerojatno ušlo u tekst iz lokalnoga rapskoga govora. *Ot pogibeli* dolazi i u B, dok je u Br zastupljen čisti ikavizam.

---

[185] Brojka s točkom označava redoslijedni broj stiha u strofi, a brojka u slomljenim zagradama — kao i dosad — redoslijedni broj strofe.

Razlike se javljaju i u nekim fonološkim likovima te morfološkim oblicima i pojedinim leksemima. Tako npr. prema *modlbe* u Š, što je očito češki utjecaj, B ima *molbe*, P *prošńe*, Br također ima *molba*, ali u drukčije strukturiranoj strofi (*Mojoj molbi nedostojni / obrati oči milosardni*); prema Š *trubja* u B i Br dolazi *trubļa*, u P *truba*; prema Š *o vsem* u B i P dolazi *va vsem*, u Br *u vsem*; prema Š, P i Br *zlimi* u B dolazi *zalimi*; prema Š i Br *prokleti* u B i P dolazi *prokļati*; prema Š *Isukrste* i Br *Isukarste* u B dolazi crsl. lik *Isuhrste* i dr.

Od morfoloških oblika prema novijem zamjeničkom I *s tobom* u Š i P u B dolazi stari I *s tobov*; prema novijem A^{mn} *grihe* u Š, P i Br u B dolazi stariji oblik *grěhi*; prema futurskom 3^{mn} *se hte otvoriti* u Š u B dolazi *se hote*, u P *se ote*, u Br *te se*; prema *ću* u Š, B i Br u P dolazi *oću*; prema perfekatskom *ne ulišil* u Š i B (bez pomoćnoga glagola zbog broja slogova) u Br dolazi *nisi ulišil* (što daje deveterac), a u P afirmativno *jes uslišil* i dr.

Već je spomenuto da se u Š javljaju neki leksički crkvenoslavizmi. Njih tumačimo knjiškim crkvenoslavenskim utjecajem u latinaškoj sredini, a ne nastankom pjesme/prepjeva među glagoljašima. Zanimljivo je promotriti razlike u ostalim varijantama prema Š. Tako u svima njima umj. *mir* dolazi *svit* (čak i u glagoljičkoj B). Prema *što* u Š u B dolazi *čto*, a u ostale dvije varijante *ča*. Umjesto *ot pagube* u Š u B dolazi narodna riječ *ot pogibeli* (ali s crsl. prijedlogom *ot*), u P *od pogibeli*, u Br *od pogibili*. Prema *kdi* u Š (što je pravopisni crkvenoslavizam) u svim ostalim varijantama dolazi *gdi*. Prema *s agańci* u Š u B dolazi običnija riječ *s jańci*. Taj segment teksta, koji je u Š i B metaforičan: ⟨15⟩ *s agańci/jańci me ti umisti, / kozlići su vsi nečisti*, slijedeći u tome latinski izvornik (*Inter oves locum praesta, / Et ab haedis me sequestra*), u P i Br dolazi bez metafore: P ⟨14⟩ *S pravadnimi me ti umisti / jer su grišni vsi nečisti*, Br ⟨10⟩ *S pravadnimi me ti umisti, / grišnici su svi nečisti*. Ima razlika i u ostalom leksiku. Tako prema *uskrsnite* u Š i B u P i Br dolazi *ustanite*; prema *razlog* u Š, P i Br u B dolazi *račun*; prema *dati* u Š, P i Br u B dolazi *vzdati*; prema *tada reći* u Š, B i Br u P dolazi *ondi* i dr.

Navedena raščlamba pokazuje popularnost i proširenost pjesme *Sudac gńivan* ne samo na prostoru sjeverne i srednje Dalmacije, nego i u kopnenom zaleđu, jednako u latinaškoj i glagoljaškoj sredini, premda je prepjev očito potekao iz latinaške. I dok je varijanta B mogla nastati od Š prilagodbom crkvenoslavenskoj (uglavnom grafijsko-ortografskoj i ponešto gramatičkoj) normi, varijante druge verzije — P i Br nisu bile izvorom jedna drugoj, nego su obje nastale prepisivanjem (ili zapisivanjem po sjećanju), odnosno preradom nekog drugog predloška, u kojem je bilo preklapanja s prvom prijevodnom verzijom, kojoj pripadaju Š i B. Razmotrene varijante pokazuju da se pjesma *Sudac gńivan*, premda ima latinski izvornik i premda je kao mrtvačka sekvencija postala sastavnim dijelom misnoga teksta, uključila u krug anonimne pučke srednjovjekovne poezije, koja se prenosila najčešće usmenim putem, širila se hrvatskim jezičnim prostorom i pritom se mijenjala ovisno o zapisivaču i mje-

stu zapisivanja. Iz toga je vremena još samo jedna pjesma s poznatim latinskim izvornikom — *Va se vrime godišća (In hoc anni circulo)* — koja je doživjela istu sudbinu i došla do našega vremena u raznim hrvatskim krajevima. Za razliku od crkvenoslavenske verzije, koja uglavnom vjerno slijedi latinski izvornik, prepjev na narodnom jeziku u latinskom je izvorniku našao tek osnovni poticaj, ali se od njega sadržajno znatno udaljio, a varijanta Br, najmlađa od ovdje razmotrenih, udaljila se i od prvotnog hrvatskog teksta, kojem je varijanta Š očito najbliža.

Zaključak

Hrvatski latinički tekstovi s kraja 14. i početka 15. stoljeća iz knjižnice šibenskoga Samostana sv. Frane što ih ovdje predočujemo znanstvenoj javnosti proširuju i tematski i književnoformalno korpus hrvatske latiničke književnosti iz njezina najstarijeg razdoblja. Kraj 14. i početak 15. stoljeća još je uvijek razdoblje u kojem hrvatska latinička književnost (a upravo je latinička književnost u to doba književnost na narodnom jeziku) ne obiluje mnoštvom tekstova, velikim kodeksima i značajnim književnoestetskim ostvarenjima. Spomenici te književnosti, do početka 20. stoljeća nepoznati, otkrivaju se sporadično, slučajno. Uglavnom su to pojedinačni ili fragmentarni pjesnički i prozni tekstovi, najčešće zatureni po latinskim i talijanskim kodeksima domaćih i inozemnih biblioteka. Među njima blista svojom pjesničkom ljepotom i nadahnutošću jedinstvena *Šibenska molitva*, prvi otkriveni hrvatski latinički spomenik. Veličinom se u dosad poznatom korpusu te najstarije hrvatske latiničke književnosti izdvajaju dva dubrovačka molitvenika — *Vatikanski* (oko 1400.) i *Akademijin* (oko 1450.). Dugo se tome razdoblju pribrajala i prva hrvatska knjiga pripovjedne proze — *Žića svetih otaca*, ali je u novije vrijeme (na temelju vodenih znakova u papiru) utvrđeno da je nastala osamdesetak godina kasnije nego što se mislilo, tj. 80—90-ih godina 15. stoljeća.[186] Ipak, uvjetno ona i dalje pripada tom prvom razdoblju jer je tekst što je do nas došao prijepis (vjerojatno ne jednokratan) znatno starijega latiničkog predloška. Od ostalih latiničkih spomenika toga razdoblja poznati su još: redovnički pravilnički tekst *Red i zakon* zadarskih dominikanki iz 1345., najstariji i ujedno jedini datirani među tim spomenicima, zatim obredni tekst posvećenja vode na Vodokršće koji nazivamo *Odlomkom Korčulanskoga lekcionara*, iako nije ni lekcionar (premda takvi tekstovi postoje i u lekcionarima), ni korčulanski, nego je zadarske provenijencije (posredno datiran vremenom oko 1380.), te pučki osmerački Gospin plač — *Cantilena pro sabatho*, zapisan rukom Pavla Šibenčanina (vjer. 1385.), koji povezuje hrvatsku latinašku i glagoljašku poeziju svojom prisutnošću u mnogobrojnim mlađim pjesmaricama.

[186] Malić 1997: 7—8.

Ovdje predočeni šibenski tekstovi šire taj krug. *Božje zapovijedi*, zapisane rukom Pavla Šibenčanina, praktičan su teološki prozni tekst, koji raščlanjuje i tumači temeljne maksime Božjih zapovijedi. Premda nažalost krnj, taj tekst s jedne strane baca novo svjetlo na osobnost Pavla Šibenčanina i njegove književne i teološke interese, a s druge unosi u šibenski književnojezični krug tu očito rasprostranjenu onodobnu tematiku. Vidjeli smo da jedan takav tekst tumačenja Božjih zapovijedi u drugoj redakciji postoji u dubrovačkom ćiriličkom *Libru od mnozijeh razloga* (1520.), a dvije pjesme na tu temu, od kojih se bar jedna može pripisati Maruliću, zapisane su u poznatom *Vartlu* Hvaranina Petra Lucića.[187]

Fragment šibenske *Molitve sv. Margariti* u rimovanim osmercima očito nam otvara vrata u pjesničku radionicu. Po svoj se, naime, prilici radi o individualnom pjesničkom pokušaju da se u stihovima prepriča legenda o popularnoj svetici, služeći se tada najrasprostranjenijim stihom – rimovanim osmercem. Taj je pokušaj ostao krnj i nedovršen, ali je zanimljiv i stihotvorno i tematski. Margarita je očito bila popularna svetica. Treba se samo sjetiti pučkog prikazanja, koje je prikazivano u Zadru 1500., sačuvanog u zadarskoj i šibenskoj verziji, te nepotpuno u *Firentinskom zborniku*[188]. Ali ovdje je mnogo zanimljiviji jedan drugi podatak iz mjesta i vremena nastanka naše molitve: u kodeksu br. 6 istog samostana, na str. 92b, nalazi se razmatranje (propovijed?) na latinskom Pavla Šibenčanina prigodom blagdana sv. Margarite, u kojem se kaže kako je ona kao skupocjeni biser, što joj i ime znači, a biser je dragocjeni kamen jer je 1. čvrst i jak, 2. sjajan, 3. krepostan i dragocjen. Pod dragocjenim kamenom podrazumijeva se kraljevstvo nebesko, kojemu nitko ne može nauditi. Sjajno je poput kristala i smaragda. Takva je i sv. Margarita, koja je pobijedila demone. Činila je razna čudesa i obratila pet tisuća ljudi na vjeru kršćansku.[189]

Pjesma *Sudac gnivan*, premda zapravo mrtvačka sekvencija, uključila se u krug pučkog anonimnog pjesništva što se uglavnom prenosilo usmenim putem, povezujući hrvatski jezični prostor – latinaški i glagoljaški, primorski i kontinentalni – pokazujući da ni pismo ni bogoslužni jezik nisu bili zapreka u izmjenjivanju kulturnih dobara. Tako ova tri šibenska hrvatska latinička teksta, bilo svojom tematikom, bilo stihotvornim postupcima, bilo široko primjenjivim i razumljivim književnim jezikom, na određen način ukazuju na jedinstvenost hrvatskoga književnog prostora (u našem slučaju od Krbave do Dubrovnika).

---

[187] Vidi: *Vartal*, izdanje 1990., na str. 165 osmeračka *Deset zapovidi*, te na str. 179 dvanaesteračka *Od deset zapovidi Božjih*, za koju se drži da je Marulićeva.

[188] Vidi bilj. 125 i 126.

[189] Za prijevod s latinskoga zahvaljujem dr. Jakovu Stipišiću.

Literatura

Budmani, Pero. 1883. Dubrovački dijalekat, kako se sada govori. *Rad JAZU* 65, 155–179.

Crkvena prikazańa starohrvatska XVI i XVII vijeka. Stari pisci hrvatski 20, Zagreb : JAZU 1893.

Fancev, Franjo. 1925. Prilozi za povijest hrvatske crkvene drame. *Nastavni vjesnik* 33, 109–124, 181–194.

Fancev, Franjo. 1932. Građa za povijest hrvatske crkvene drame. 1. Muka sv. Margarite, zadarsko prikazanje od g. 1500. *Građa za povijest književnosti hrvatske* 11, 11–38.

Fancev, Franjo. 1933. Nova poezija Splićanina Marka Marulića. *Rad JAZU* 245, 1–72.

Fancev, Franjo. 1934. Latinički spomenici hrvatske crkvene književnosti 14 i 15 v. i ńihov odnos prema crkvenoslovenskoj književnosti hrvatske glagolske crkve. *Djela JAZU* 31, I–CXV.

Fisković, C. 1953. Rapska pjesmarica iz druge polovice XV. stoljeća. *Građa za povijest književnosti hrvatske* 24, 25–71.

Hadrovics, Laszlo. 1984. Cantilena pro sabatho (Starohrvatska pasionska pjesma iz 14. stoljeća.). *Filologija* 12, 7–25.

Lekcionar Bernardina Splićanina 1495. Pretisak uredio i predgovor napisao Josip Bratulić. Split : Književni krug Split i Zavod za znanstveni i umjetnički rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, 1991.

Lekcionarij Bernardina Spljećanina po prvom izdanju od god. 1495. (Izdanje priredio Tomislav Maretić.) Zagreb : Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1885. (*Djela JAZU*, 5)

Lucić, Petar. *Vartal.* Priredio, uvodom i bilješkama popratio te rječnik sastavio Nikica Kolumbić. Split : Književni krug Split, 1990.

Malić, Dragica. 1973. Šibenska molitva (Filološka monografija). *Rasprave Instituta za jezik* 2, 81–190.

Malić, Dragica. 1977. »Red i zakon« zadarskih dominikanki iz 1345. godine. *Rasprave Instituta za jezik* 3, 59–128.

Malić, Dragica. 1988. *Povaljska listina kao jezični spomenik.* Zagreb : Hrvatsko filološko društvo. (Znanstvena biblioteka HFD-a, 17)

Malić, Dragica. 1989a. Grafija i pravopis hrvatskog latiničkog rukopisa 14. stoljeća »Žića sv. otaca«. *Rasprave Zavoda za jezik* 15, 129–178.

Malić, Dragica. 1989b. Prilog istraživanju hrvatske latiničke književnosti 14. stoljeća – Odlomak Korčulanskoga lekcionara [Pokušaj čitanja i (orto)grafijska obilježja]. *Croatica – Prinosi proučavanju hrvatske književnosti* 31–32, 7–56.

Malić, Dragica. 1992. Crkvenoslavenska jezična tradicija u hrvatskim latiničkim rukopisima 14. stoljeća. *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik* 18, 99–117.

Malić, Dragica. 1993. Konsonantizam »Žića svetih otaca«. *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik* 19, 179–212.

Malić, Dragica. 1994. Rječnik Odlomka Korčulanskoga lekcionara. *Rasprave*

Zavoda za hrvatski jezik 20, 155—196.
Malić, Dragica. 1995. Glasovne pojave u »Odlomku Korčulanskoga lekcionara«. *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik* 21, 103—124.
Malić, Dragica. 1997. *Žića svetih otaca — Hrvatska srednjovjekovna proza.* Zagreb : Matica hrvatska i Institut za hrvatski jezik.
Miklosich, Franz. 1862—1865. *Lexicom palaeoslovenico-graeco-latinum.* Vindobonae. (kratica: LP)
Milčetić, Ivan, Joso Milošević. 1911. Šibenska molitva. (14. vijek.). *Starine* 33, 572—592.
Pantelić, Marija. 1964. Glagoljski kodeksi Bartola Krbavca. *Radovi Staroslavenskog instituta* 5, 5—98.
Pantelić, Marija. 1967. Prvotisak glagoljskog misala iz 1483. prema misalu kneza Novaka iz 1368. *Radovi Staroslavenskog instituta* 6, 5—108.
Rešetar, Milan. 1902. Zu den ältesten küstenländischen Kirchenliedern. *Archiv für Slavische Philologie* 24, 205— —223.
Rešetar, Milan. 1926. *Libro od mnozijeh razloga. Dubrovački ćirilski zbornik od g. 1520. Zbornik za istoriju, jezik i književnost srpskog naroda,* Prvo odeljenje: Spomenici na srpskom jeziku 15, Sr. Karlovci.
Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. Zagreb : Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb 1880.—1976. (kratica: AR)
Sadnik, Linda, und R. Aitzetmüller. 1955. *Handwörterbuch zu den altkirchenslavischen Texten.* 'S-Gravenhage : Mouton & Co. (kratica: S.-A.)
Stošić, Krsto. 1933. Rukopisni kodeksi samostana sv. Franje u Šibeniku. *Croatia Sacra* 5, 18—61.
Šepić, Ante. 1953. Jezik hrvatskih općinskih statuta istarskih i primorskih. *Rad JAZU* 295, 5—40.
Verdiani, Carlo. 1973. *O Marulićevu autorstvu Firentinskoga hrvatskog zbornika iz XV stoljeća.* Split : Čakavski sabor i Katedra za književnost i kulturu Split.
Vončina, Josip. 1975. Zagonetka »Šibenske molitve«. *Croatica — Prinosi proučavanju hrvatske književnosti* 6, 7—38.
Vončina, Josip. 1977. Transkripcija hrvatskih latiničkih tekstova 15. i 16. stoljeća. *Radovi Zavoda za slavensku filologiju* 13, 145—154.

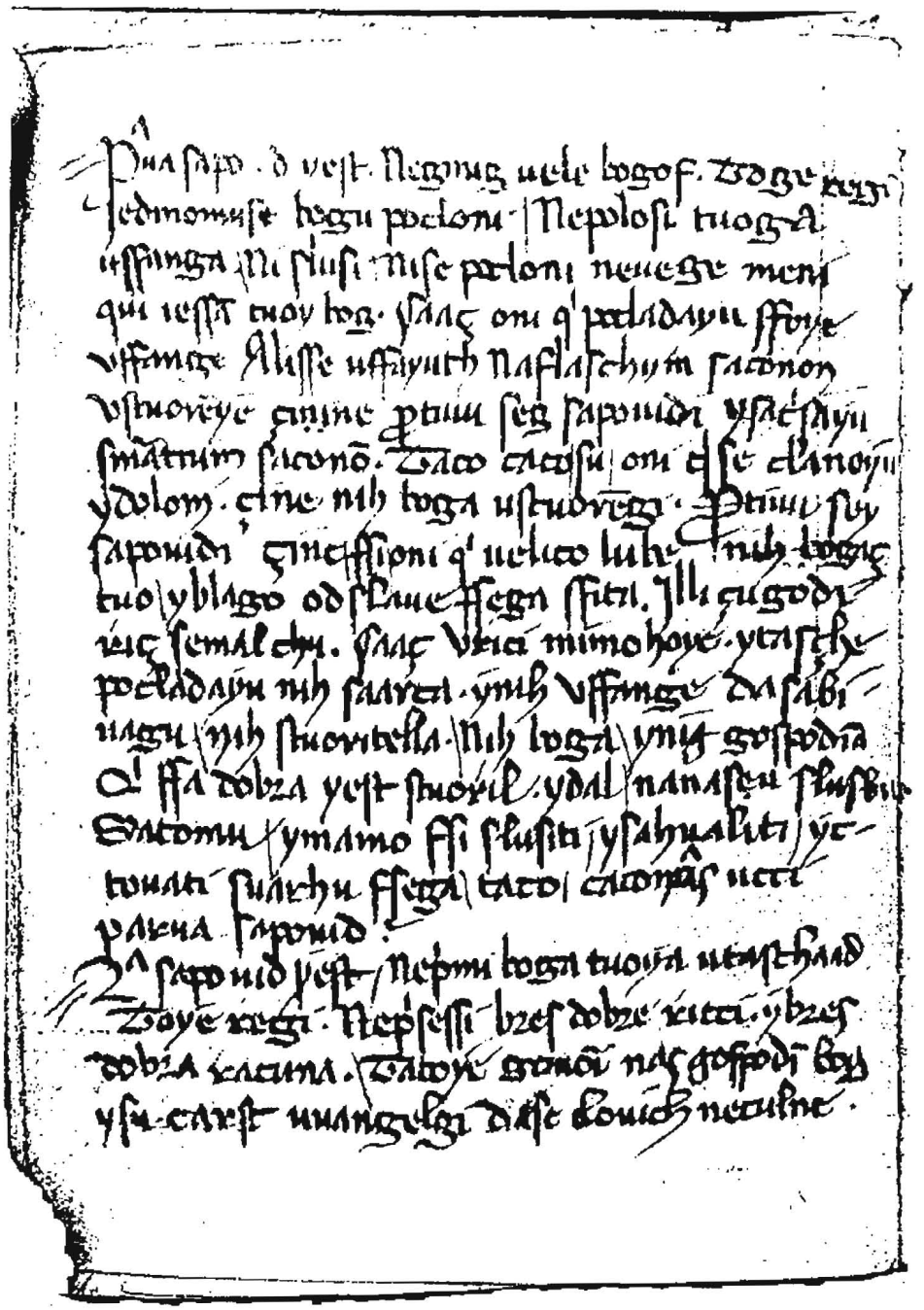

Sl. 1. Prva strana *Božjih zapovijedi* – str. 96v kodeksa br. b7 (smanjenje na 90%)

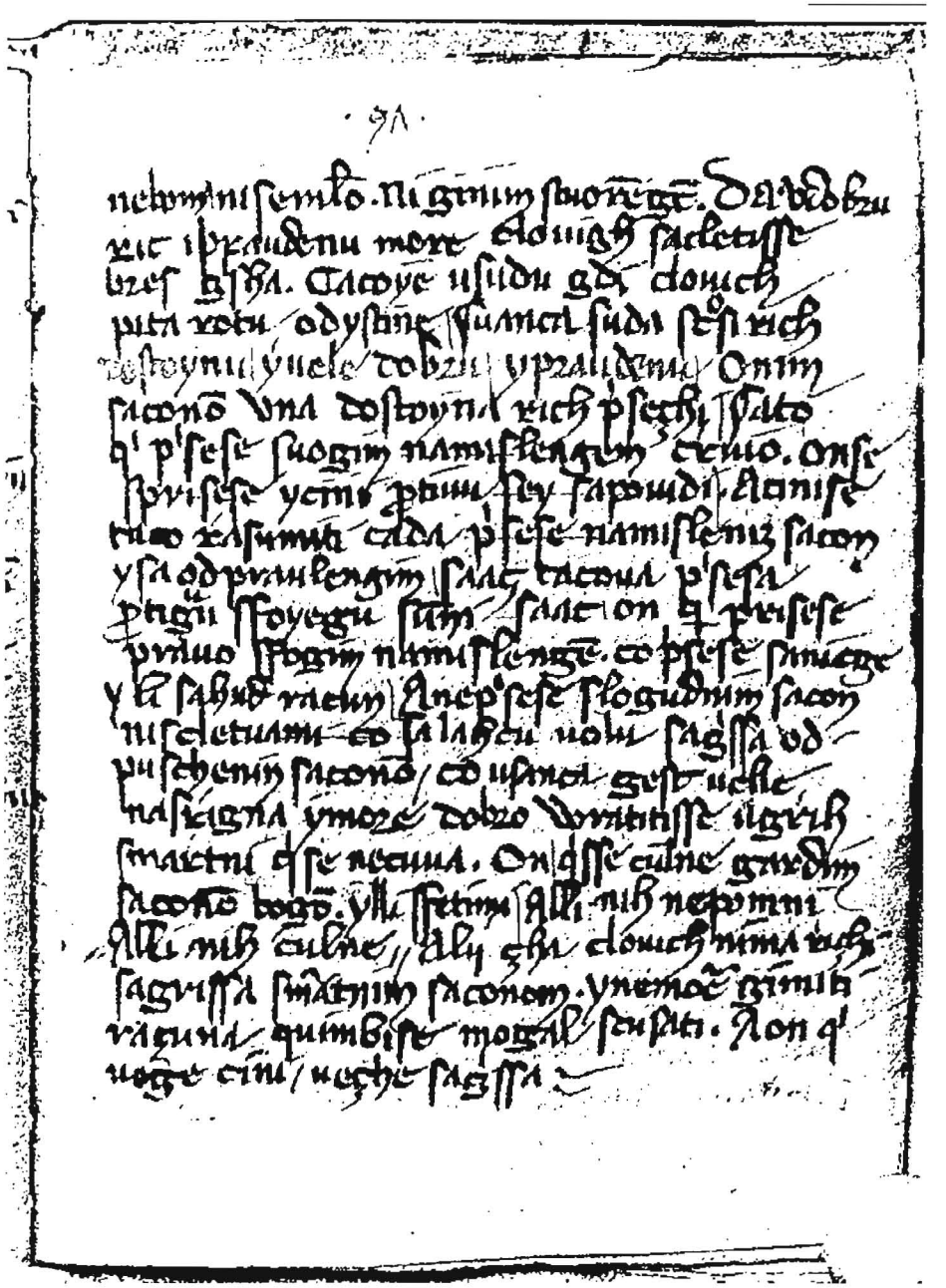

Sl. 2. Druga strana *Božjih zapovijedi* — str. 97r kodeksa br. b7 (smanjenje na 90%)

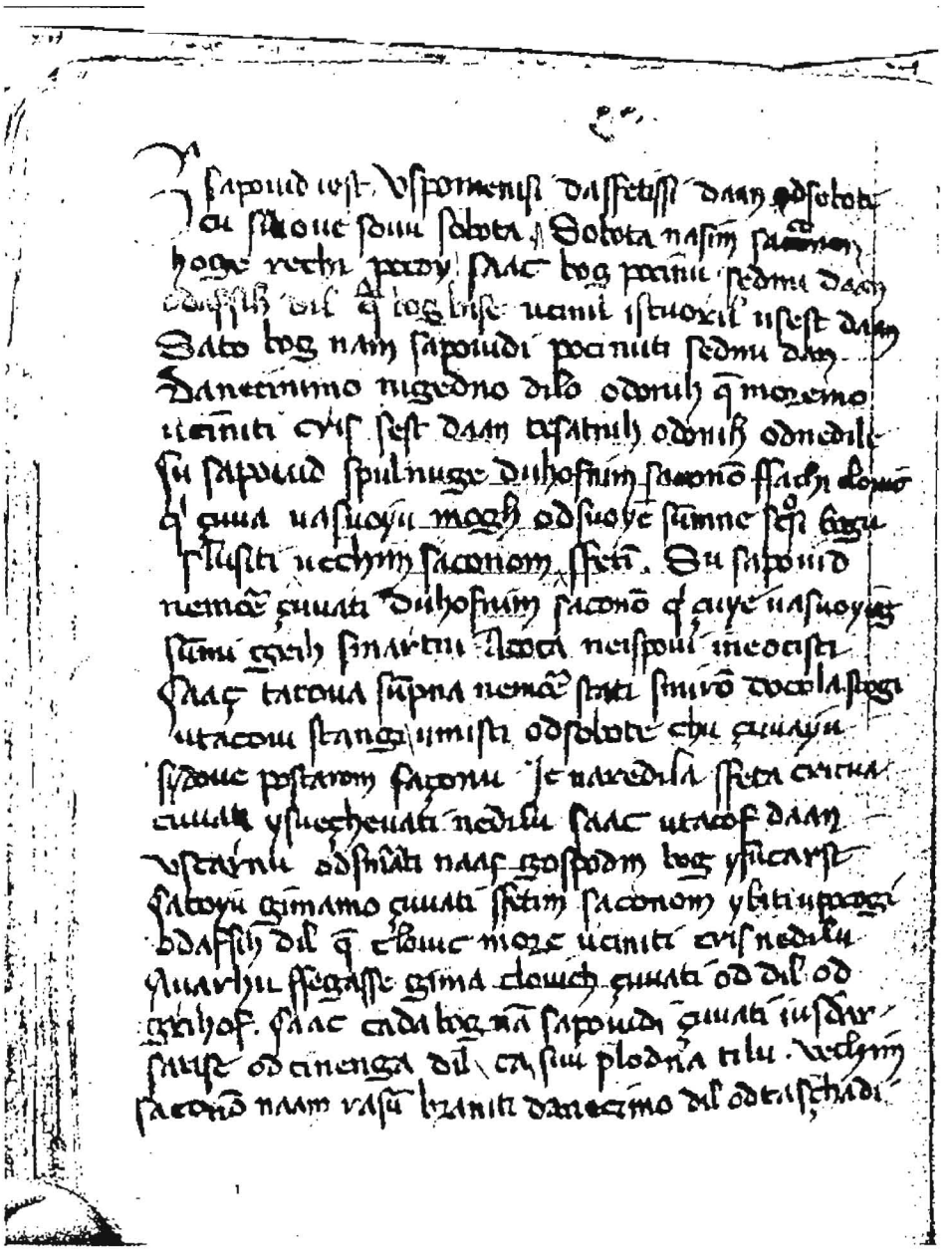

Sl. 3. Treća strana *Božjih zapovijedi* – str. 97v kodeksa br. b7 (smanjenje na 90%)

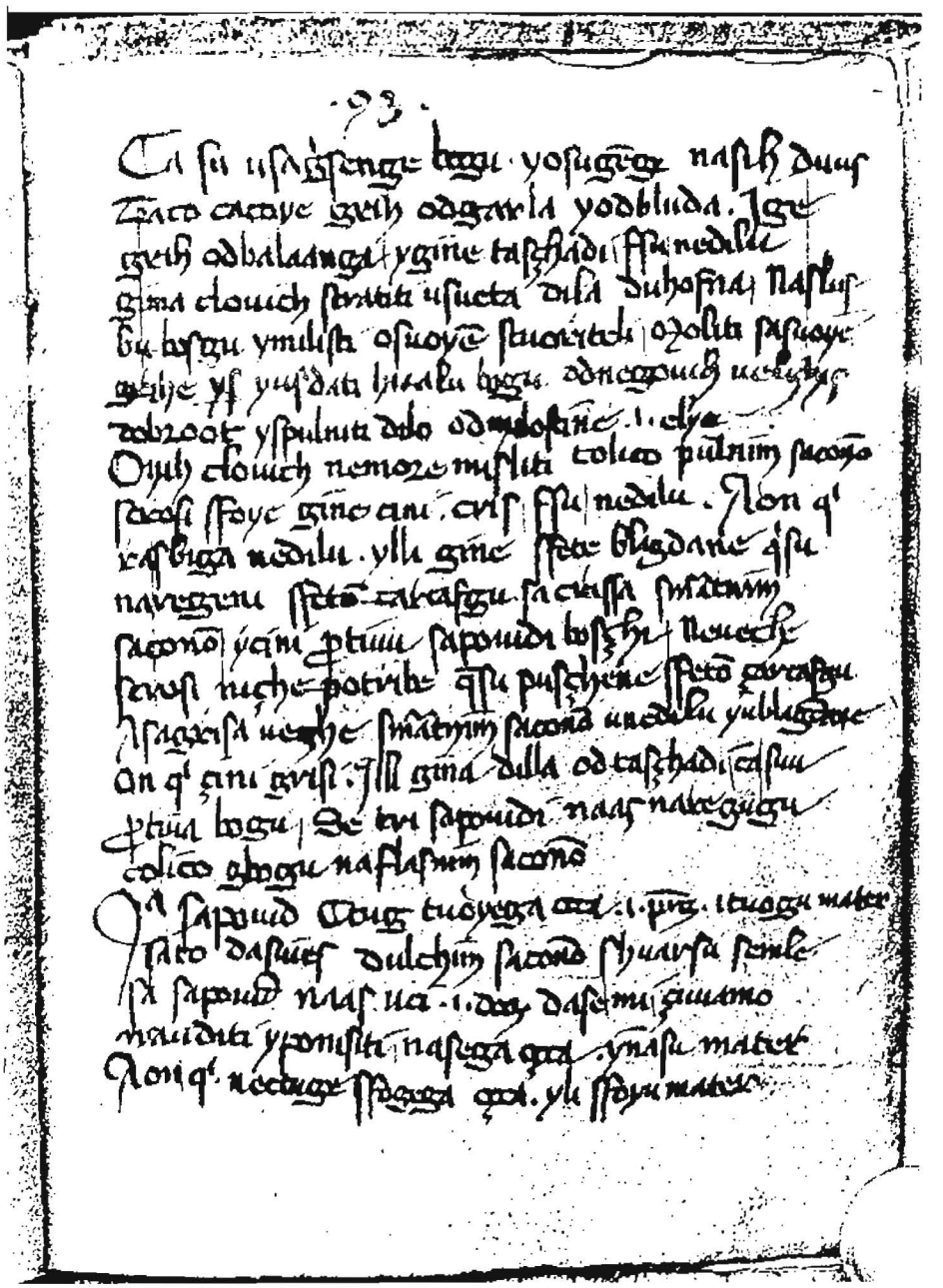

Sl. 4. Četvrta strana *Božjih zapovijedi* — str. 98r kodeksa br. b7 (smanjenje na 90%)

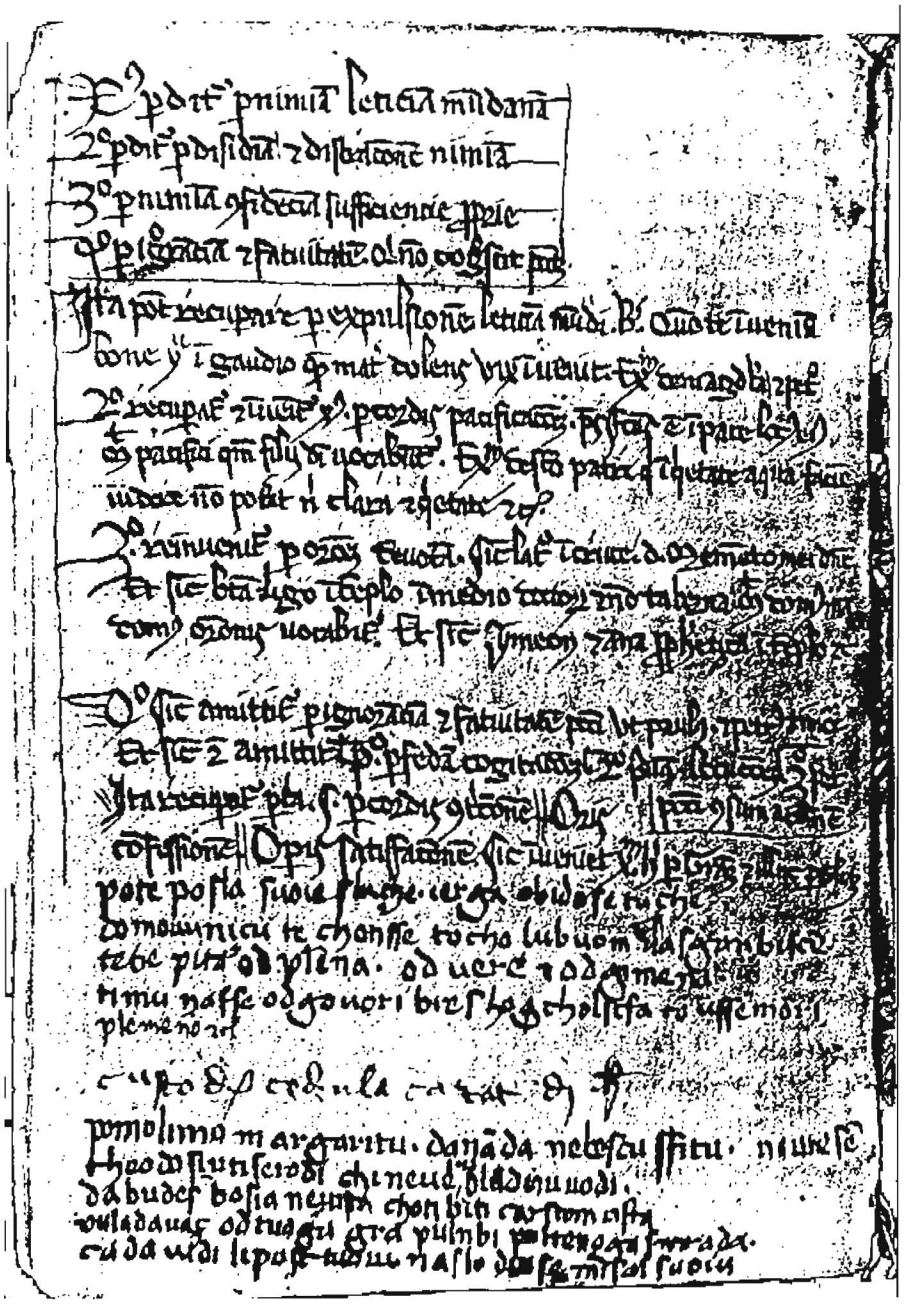

Sl. 5. Posljednja strana kodeksa br. 8 (dodatak, str. 6v) sa zapisom *Molitve sv. Margariti* (smanjenje na 90%)

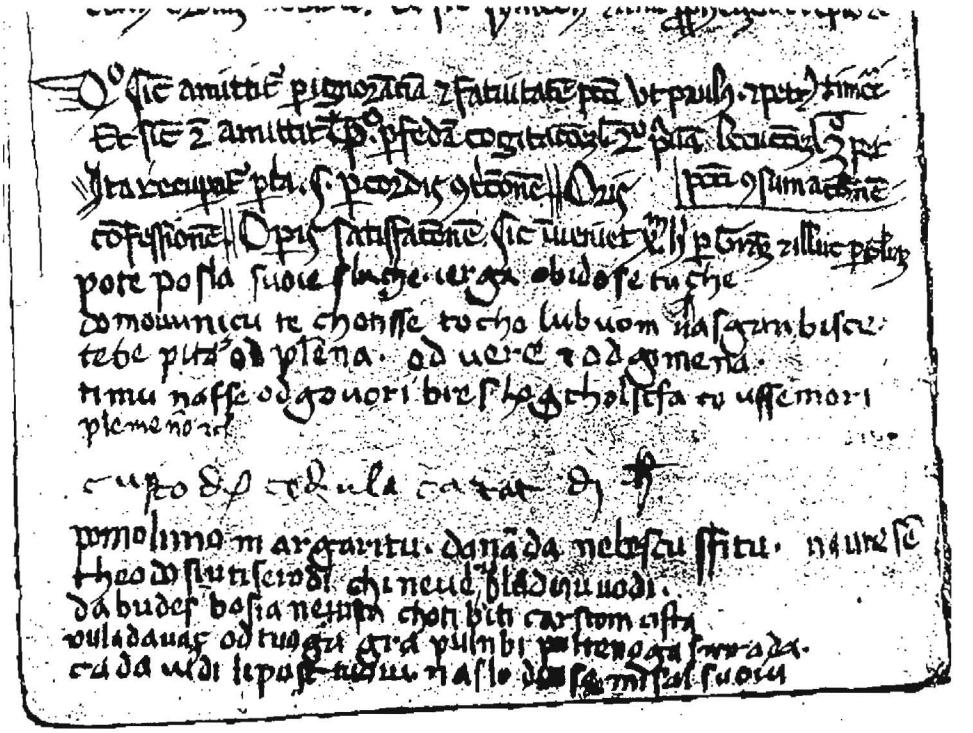

Sl. 6. Dio posljednje strane kodeksa br. 8 sa zapisom *Molitve sv. Margariti* (smanjenje na 90%)

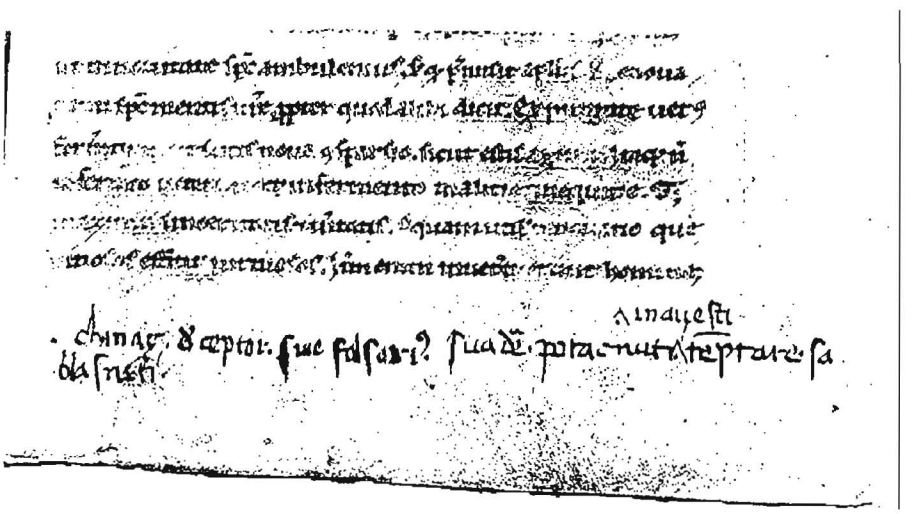

Sl. 7. Donji dio unutrašnje strane stražnje korice kodeksa br. 8 s nekoliko hrvatskih riječi (smanjenje na 60%)

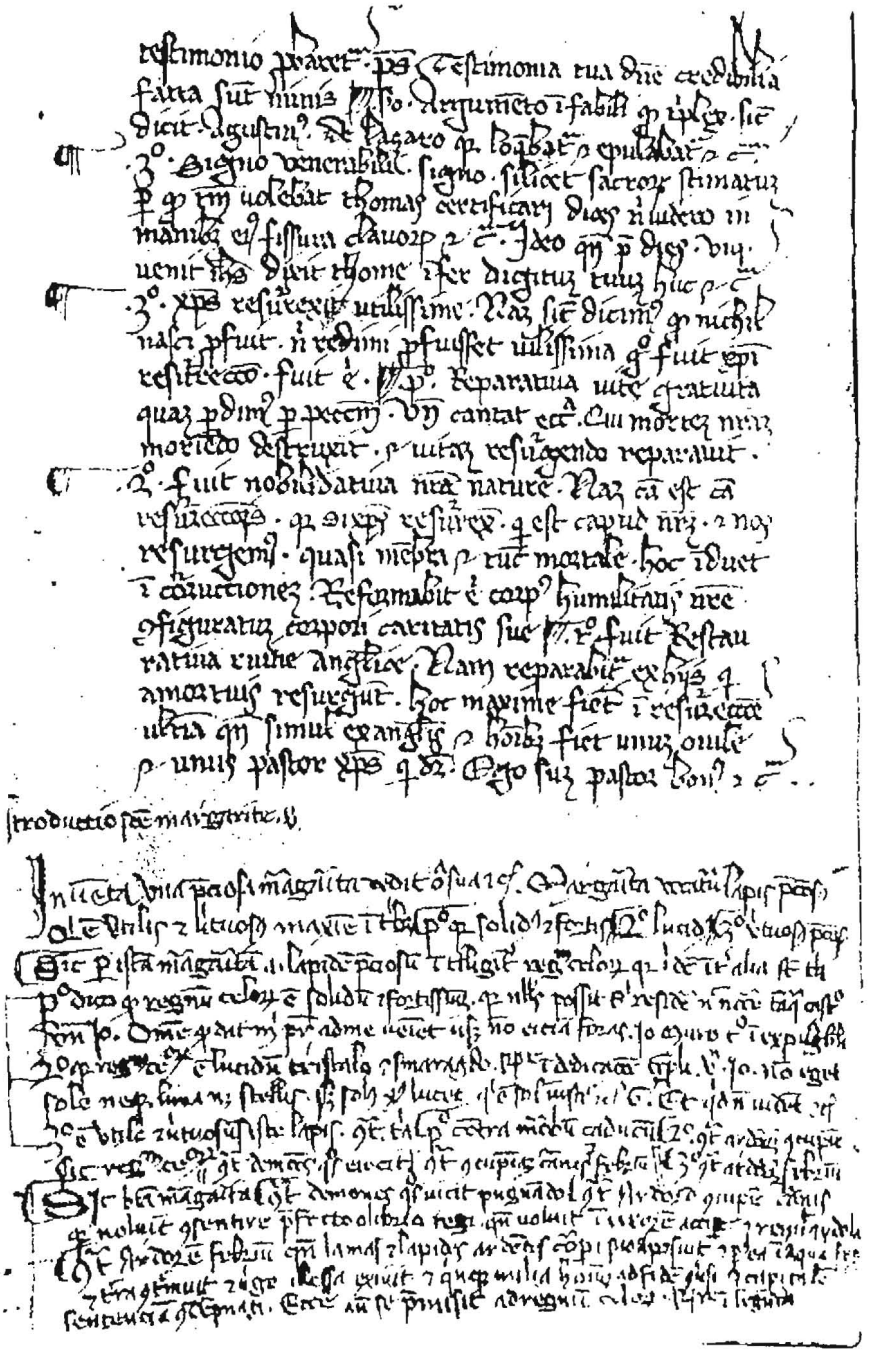

Sl. 8. Posljednja strana 78v kodeksa br. 20 s pjesmom *Sudac hoće gńivan priti* (smanjenje na 75%)

Sl. 9. Uvećan donji dio strane 78v kodeksa br. 20 s pjesmom *Sudac hoće gňivan priti*

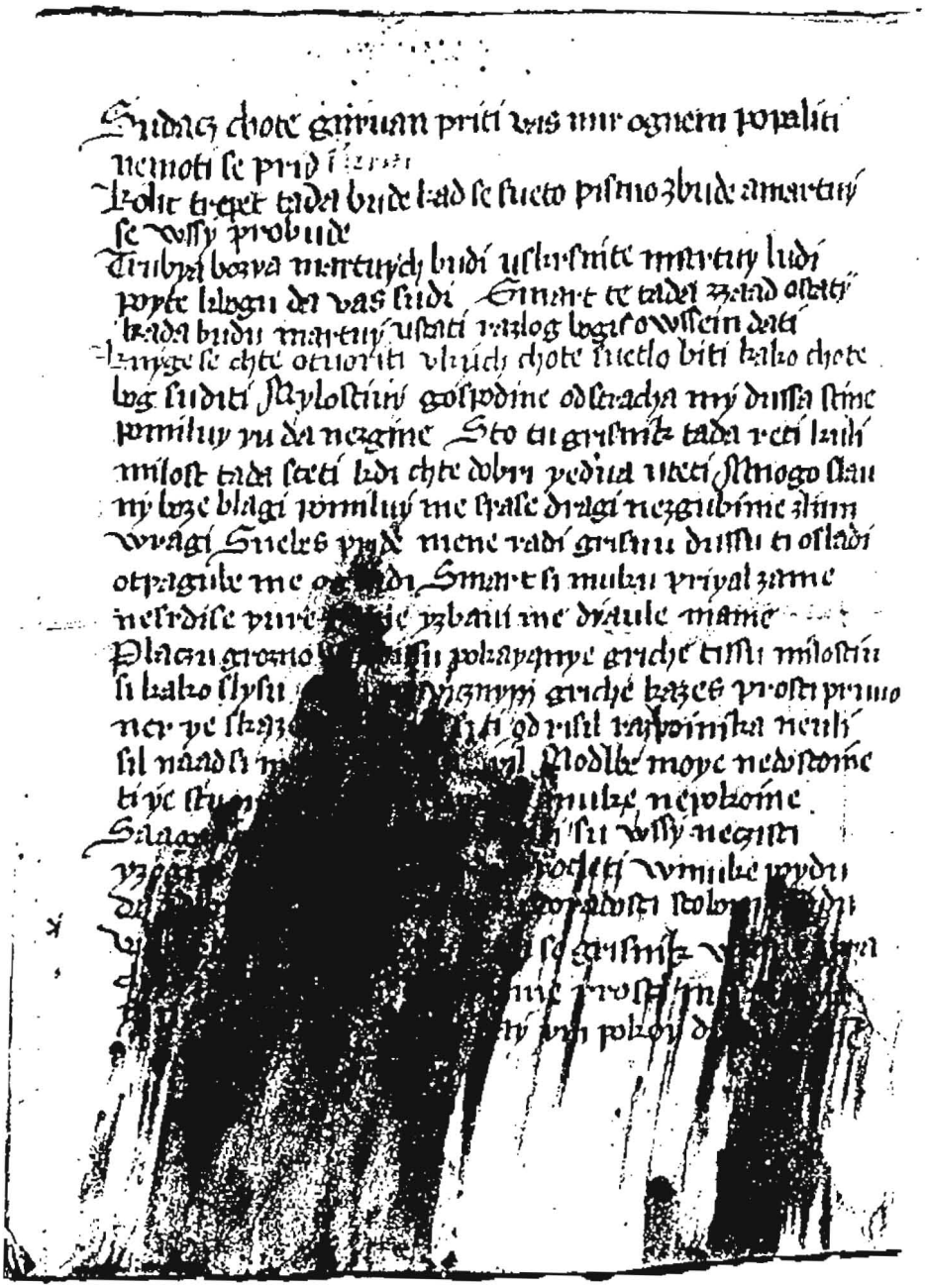

Sl. 10. Str. 92v kodeksa br. 6 sa Šibenčaninovim latinskim zapisom prigodom blagdana sv. Margarite djevice (smanjenje na 90%)

Unknown Old Croatian Latin manuscripts of St. Francis monastery in Šibenik

Summary

Formerly unknown Old Croatian Latin texts written in Latin medieval codices of St. Francis monastery in Šibenik from 14–15th century are published and linguistically commented in this paper. They include: *Ten Commandments* (*Božje zapovijedi*), i.e. their theological commentary written by Pavle Šibenčanin (apparently a copy of an older original); unfinished octosyllabic *Prayer to St. Margaret* (*Molitva sv. Margariti*) – most likely a poem in status nascendi and the oldest presently known version of the Croatian poetic translation of Latin funeral sequence *Dies irae*, known as *Infuriated judge...* (*Sudac gnivan...*) which can be found in various Latin and Glagolitic hymn-books and which shows the correlation between Glagolitic and Latin cultural areas. The language of the manuscript is Central-Dalmatian Ikavian Čakavian dialect, whose lexis integrates the manuscript into unique streams of development in Croatian literature.

Ključne riječi: srednjovjekovna hrvatska književnost, hrvatski jezik, Pavao Šibenčanin, 14–15. stoljeće

Key words: mediaeval Croatian literature, Croatian language, Pavao Šibenčanin, 14–15th century